

२

पानुं	कीटी	अशुद्ध	शुद्ध
१५	५	स्विकारीने	स्वीकारीने
"	११	रभरभु	रभरभु
१६	१	आधिन	आधीन
"	१४	तुंभ	तुंभ
"	१६	अळु माहे	अळुमाहे
"	"	तुं	तुं
"	२१	अअरिअ	अअरिअ
"	"	सिंधुरे	सिंधुरे
"	२५	सहगनन	सहगनन
"	२६	धून	धून
१८	७	परिष्णुतीमां	परिष्णुतिमां
"	३३	यकवातनी	यकवर्तिनी
१९	२१	तत्वज्ञानी	तत्त्वज्ञानी
२०	१४	गाढत	गर्हित
२२	४	कंयन	कंयन
"	१०	वप्रविअय	वप्रविअय
"	३६	तेह थडी	तेहथडी
२३	२६	तु सत्र	तुसमात्र
२४	९	अअंअ	अअंअ
"	११	धर्षुा	धर्षुं
२५	३५	रहेथ छे	रहेपछे
२६	२०	प्रमाखिउता	प्रमाखिउता
"	२९	तज्वाथी	तज्जाथी
"	३२	शुध	शुद्ध
२७	२२	निन्दानो	निन्दानो
"	"	टाण	टाण
"	२४	ज्ञान तण्णो	ज्ञानतण्णो
२८	९	विशेषतः	विशेषतः
२९	१	धउवाकर	धउवाकर
"	३	अहमदय	अहमदय
"	७	विमण्णु वलीसभी	विमण्णुवलीसभी
"	"	मंयाति मंयनी	मंयातिमंयनी
"	२३	कर माहे	करमाहे
"	२६	अति करे	व्यतिकर

પાત્રું	લીટી	અમુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૧	૩	હુઆ	હુઆ
"	૬	સુભટ	સુભટ
"	૧૮	રણુ મૂઝે	રણુ ન મૂઝે
"	૨૪	અસિહિન્ય	અસિહિન
"	૨૮	અતરિત	અંતરિત
"	૩૨	ધુલે	ધુલે
"	૩૪	અધૂરી	અધૂરી
૩૨	૨૨	નરપતી	નરપતિ
"	૩૬	સસનેહુરે	સસનેહુરે
૩૩	૨૨	કોષજળ ન	કોષજળન
"	૨૫	મારેરે	પારેરે
૩૪	૭	શણુવારે	શણુવારે
"	"	જખુ	જખુ
"	૧૫	કંચન	કંચન
"	૧૭	મદ	મદ
"	૩૧	લાડુ આસમ	લાડુઆસમ
"	"	લાડુ આ	લાડુઆ
"	૩૩	ગાટ	ગાડ
૩૬	૩૨	તનુમળ	તનુમલ
"	૩૩	મમકર આદિક	મમકારાદિ
૩૯	૧૪	ગોડ શકે	ગોડશકે
"	૩૫	બૃહતકલ્પ	બૃહતકલ્પ
૩૯	૪	ભાવે	ભાવે
"	૯	વ્યવહાર ધર્માચાર્ય-	વ્યવહાર ધર્મઆચાર
"	૨૫	અવિરતી	અવિરતિ
"	૨૬	ખિલ	ખીલ
૪૧	૫	અનીરવિષ	અન્તરવિષ
"	૬	ઐકદપાયોહિ	ઐકન્યાયોહિ
૪૨	૬	પરિપૂર્ણ	પરિપૂર્ણ
"	૩૨	પામસે	પામસે
૪૩	૮	સ્વીકારી	સ્વીકારી
"	૯	ચાલ	કાલ
"	૧૯	યુવરાજના	યુવરાજનો
૪૪	૨૮	સ્વીકારીને	સ્વીકારીને
૪૫	૨	સુરિશ્વર	સુરીશ્વર

મહામહોપાધ્યાય ન્યાયવિશારદ જન કવિ .

“શ્રીમદ્ યશોવિજયજી.”

તેમનું જીવન અને તેમનું ગુજરાતી સાહિત્ય.

(લેખક:—યોગનિષ્ઠ મુનિ શ્રી સુદ્ધિસાગરજી.)

- “ તુજ મુજ રીજની રીત, અટપટ એહ ખરીરી; ”
 “ અટપટ નાવે કામ, અટપટ ભાંજ ખરીરી. ” ૧.
 “ મસ્તિનાથ તુજ રીત, જન રીજે ન હુએરી; ”
 “ હોય રીજણુને ઉપાપ, સાહમું કાંઈ ન જુએરી. ” ૨.
 “ દુરાધ્ય છે લોક, સહુને સમ ન શરીરી; ”
 “ એક દુહવાએ ગાઠ, એક જે ખોલે હસીરી. ” ૩.
 “ લોક લોકોત્તર વાત, રીજવે હોય જુધરી; ”
 “ તાત ચક્રધર પૂજ્ય, ચિન્તા એહ હુધરી. ” ૪.
 “ રીજવવો એક સાંઈ, લોક તે વાત કરેરી; ”
 “ શ્રી નયવિજય સુશિષ્ય, એહિજ ચિત્ત ધરેરી. ” ૫.

શ્રીમદ્ યશોવિજયજીકૃત શ્રી મહિલાનાથ સ્તવન.

આ મહા પુરૂષના જીવન ચરિત્રની રૂપરેખા તેઓના અન્યોમાં તેઓએ કાઢેલા વાણીના સામાન્ય દિગ્દર્શન-શ્રીમદ્નું જીવન ચરિત્ર જાણવાનાં સાધન. ઉદ્દગારથી દોરી શકાય છે. આ શ્રેતામ્બર જૈન ધર્મના મહાન ઉપદેશ અને જૈન ધર્મરક્ષક ગીતાર્થ મુનિવર હતા. આ મહાપુરૂષનો જન્મ ગુર્જર દેશમાં અમદાવાદમાં વિક્રમ સંવત્ ૧૧૭ માં સૈકામાં થયો હતો એમ કેટલીક કિંવદન્તીઓથી તથા કેટલાક અનુમાનોથી કહી શકાય છે. આ જૈન તત્ત્વજ્ઞાની મહાન કવિનું ચરિત્ર કોઈ ઠેકાણેથી જ્ઞેષ્ઠએ તેવા રૂપમાં લખેલું ઉપલબ્ધ થતું નથી. તેમના સમાનકાલીન પન્યાસ સત્યવિજય, વાચક વિનયવિજય, માનવિજય વગેરે સમર્થ વિદ્વાનો હતા, તેમ છતાં તેમનું જીવનચરિત્ર કોઈએ સાહિત્યમાં જળવાઈ રહે એવા પ્રબંધ તરફ રચ્યું હોય એમ અઘાપિ પર્યન્ત નિર્ણય થયો નથી. જૈન દર્શનના મહાત્માઓમાં પોતાનું ચરિત્ર પોતાની મેળે તે વખતે આત્મપ્રશંસાદિ કેટલાક કારણોથી નહિ લખવાની પ્રણાલીકા હોવાથી તેઓના જીવન ચરિત્રની હકીકત તેમના શ્રીમુખથી વા લેખિનીથી કથ પ્રગટી શકે? તેઓ આચાર્ય પરંપરાની પાટ ઉપર થયા હોત તો કેટલીક હકીકત પદ પરંપર થનાર આચાર્યોની પેઠે જાણી શકાત. તેમના શિષ્યો જ્ઞાની થયા હોત તો તેઓએ પોતાના ગુરૂનું જીવન ચરિત્ર લખ્યું હતું; પણ તેમ દેખવામાં આવતું નથી. પૂર્વાચાર્યોની પાછળ થનાર તેમના શિષ્યો

[૨]

વા તેમના ગુણાનુરાગીઓ પૂર્વાચાર્યોનું ઐતિહાસિક મુદ્દાઓ આદિથી મિત્ર જીવનચરિત્ર લખી શકે છે. તેમના રચિત ખાલખંડન, પ્રતિમાશતક, અને બત્તીસા બત્તીસી વગેરે ગ્રન્થોની પ્રશસ્તિથી કેટલુંક જીવનચરિત્ર જાણી શકાય તેમ છે. તેમનાં સંસ્કૃત ભાષામય ગ્રન્થો વા ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થોથી હૃદય વિચારોના અવલોકનદ્વારા આચાર્યઆદિ બાહ્યચરિત્ર અને તે પ્રસંગના બનાવોને આલેખી શકાય. પણ તેવી રીતે જીવનચરિત્રનું આલેખન કરતાં તેમના ગ્રન્થોનું ધણું પરિશીલન કરવું જોઈએ.

શ્રીમદ્દતો જન્મ સપ્તરમા સૈકામાં થયો હતો. સંવત ૧૬૧૦ પૂર્વે તેમનો જન્મ હોય એમ અનુમાન કરી શકાય છે. અધ્યાત્મ મન પરિક્ષા ગ્રંથમાં તેમણે શ્રીમદ્દતો જન્મ. અર્થ પાર્શ્વનાથને નમસ્કાર કરી વિજયદેવ સુરિને પણ મંગલાચરણમાં નમસ્કાર કર્યો છે. તેમણે જ્ઞે શ્રી વિજયદેવ સુરિના ધર્મ રાજ્યમાં તે ગ્રંથ બનાવ્યો હોય તો તેમનો જન્મ લગભગ ૧૬૬૩ માં થયો જોઈએ. ઉપાધ્યાયશ્રીએ જે આચાર્યના રાજ્યમાં ગ્રંથ બનાવ્યા છે તે આચાર્યનું નામ તેમના ગ્રંથમાં છેવટે લખ્યું છે ઈત્યાદિ કારણોથી ઉપર્યુક્ત અનુમાન કરી શકાય છે. આ પ્રમાણે જો અનુમાન બંધ બેસતું હોય તો તેમના શરીર ત્યાગ સમયે તેમની ઉંમર ૮૨ વર્ષની થઈ શકે, અને ૧૯ વર્ષની ઉંમરે દીગંબરીઓના સામે જવાબ તરીકે તે ગ્રંથ બનાવ્યો હોય એમ કહી શકાય. કદાપિ ઉપરનો નિયમ કે ગ્રંથ બનાવતી વખતે જે સુરિ હોય તેનું નામ નહિ લખતાં અન્ય સુરિનું પણ મંગલાચરણ કરી શકાય એવી તે સમયની પદ્ધતિ હોય તો શ્રી વિજયસિંદસુરિના વખતમાં તે ગ્રંથ રચેલો હોય એમ અનુમાન કરી શકાય. ગમે તેમ હોય પણ જન્મ તો તેમનો સંવત ૧૬૧૦ લગભગમાં થયો હોય એમ અનેક દલિલોથી સિદ્ધ થાય છે તેમની ભાષા ગુર્જરાતી જન્મનીજ હોય એમ ઉચ્ચ સંસ્કારીત ગુર્જર ભાષાના શબ્દો આદિવડે અનુમાન થવાથી તેઓ ગુર્જર દેશમાં જન્મ્યા હોય એમ લાગે છે. તેમની ગુર્જર ભાષામાં કેટલાક મારવાડી ભાષાના શબ્દો દેખાય છે તેનું કારણ એ છે કે તેઓ મારવાડ દેશમાં વિચર્યા હતા; તેથી જે દેશમાં વિચર્યા હોય તે દેશની ભાષાના કેટલાક શબ્દોની સંમિશ્રતા ગુર્જર ભાષામાં થાય એમ બનવા ગોચર છે. આ પૂજ્ય કવિનો વિહાર ગુર્જર દેશમાં વિશેષ હતો. આ મહાન મુનીવરનો સ્વર્ગવાસ સંવત ૧૭૪૫ ના માગશર શુદ્ધ એકાદશીના રોજ નામદાર ગાયકવાડ સરકારના રાજ્યના ઉબોઈ ગામમાં થયો હતો. ઉબોઈ ગામની દક્ષિણ દિશાએ તળાવ પાસે તેમની દેરી છે. અનેક મુનિવરો અને શ્રાવકો તેમની પાદુકાનાં દર્શન કરવા માટે ઉબોઈ ગામે જાય છે. તેમણે સંવત ૧૭૪૪ ની સાલનું છેલ્લું ચોમાસું સુરતમાં કર્યું હતું; ત્યાંથી ચોમાસું ઉતર્યા બાદ ભરૂચ, નીકોરા, અને શીતોર થઈને ઉબોઈ આવ્યા હશે અને જ્ઞેન એકાદશી કરવાને માટે ત્યાંના જૈનોના આગ્રહથી ત્યાં રહ્યા હશે. ઉબોઈમાં સાગરગચ્છના યતિઓ ધણા રહેતા હતા, ત્યાં સાગરગચ્છના યતિઓની ધણી દેહેરીઓ છે.

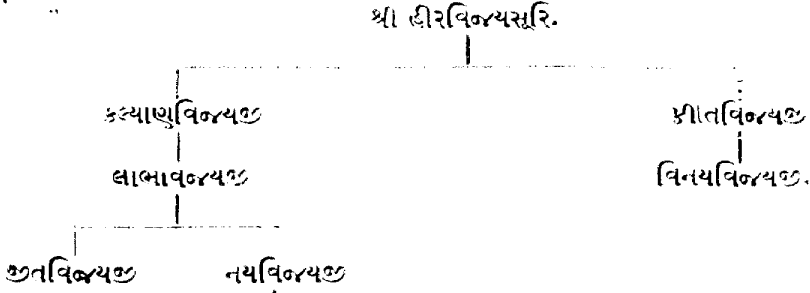
તેઓ જ્ઞેને ઓસવાળા હતા. તેમની આસ્વાવસ્થામાં તેમના પિતાથી મૃત્યુ પામ્યા અને તેમનાં માતૃશ્રી વિધવા થયાં હતાં. ભવિષ્યમાં તેઓ એક શ્રીમદ્દતો જન્મ આસ્વાવસ્થા ગ્રંથમંડારિક મહાત્મા નીવડવાનાં ચિન્હો તેમનામાં આસ્વાવસ્થાથીજ અહમ્મત સ્મરણશક્તિ. માલુમ પડતાં હતાં. તેમનાં માતૃશ્રીને દરરોજ ગુરૂની પાસે જઈને ઉપાગ્રથમાં “ ભક્તામર સ્તોત્ર ” સાંભળવાનો નિયમ હતો. ચોમાસાના એક દિવસમાં ધણા વરસાદની હેલી થવાથી તેમજ પોતાનું શરીર નરા હોવાથી ગુરૂ પાસે

[૩]

જઈ ભક્તામર સ્તોત્ર સાંભળી શેઝાં નહિ. એમનો નિયમ એવો હતો કે ભક્તામર સ્તોત્ર સાંભળ્યા સિવાય ભોજન લેવું નહિ; તેથી ઉપરના કારણથી ત્રણ દિવસના ઉપવાસ થયા. યશોવિજયજીનું તે વખતનું સાંસારિકં નામ જશો હતું, અને તેમની ઉમર આ પ્રસંગે ૭ વર્ષની હતી. યોગ્ય દિવસે જશાએ પોતાની માતૃશ્રીને પૂછ્યું કે હે માતૃશ્રી! તમે કેમ એ ત્રણ દિવસથી ખાતાં નથી? માતાએ જવાબ આપ્યો કે હે પુત્ર! હું ભક્તામર સ્તોત્ર સાંભળ્યા સિવાય ભોજન લેતી નથી. જશાએ વિનયથી કહ્યું કે તમારી ઇચ્છા હોય તો હું તમને ભક્તામર સ્તોત્ર સંભળાવું. માતા આશ્ચર્ય પામી યોગ્યાં કે તને ક્યાંથી ભક્તામર સ્તોત્ર આવડે? પુત્રે કહ્યું કે હે માતૃશ્રી! તમે મને તમારી સાથે ગુરૂની પાસે ઉપાશ્રયમાં દર્શન કરવાને તેડી ગયાં હતાં તે વખતે મેં પણ ભક્તામર સ્તોત્ર સાંભળ્યું હતું તે મને યાદ રહ્યું છે. માતાએ સંભળાવવાનું કહ્યાથી પુત્રે ભક્તામર સ્તોત્ર સંપૂર્ણ અને એક પણ ભૂલ સિવાય સંભળાવ્યું, તેથી માતાને બહુ આનંદ થયો અને ભોજન કર્યું. ત્રણ ચાર દિવસ સુધી ભક્તામર સ્તોત્ર પુત્રની પાસેથી સાંભળ્યું. વરસાદની હેઠી સમાપ્ત થતાં શરીર આરોગ્ય વચાથી જશાનાં માતૃશ્રી ગુરૂની પાસે ઉપાશ્રયમાં ભક્તામર સ્તોત્ર સાંભળવા ગયાં. ગુરૂએ પૂછ્યું કે હે સુશ્રાવિકા! તને ભક્તામર સ્તોત્ર સાંભળ્યા વિના સાત દિવસના ઉપવાસ થયા હશે. શ્રાવિકાએ મેં લાચ વેડીને કહ્યું કે આપના પસાયથી મેં ભક્તામર સ્તોત્ર મારા પુત્રના ગુણેથી સાંભળ્યું છે. ગુરૂ આશ્ચર્ય પામ્યા અને પૂછ્યું કે તારો પુત્ર શી રીતે ભક્તામર સ્તોત્ર સંભળાવી શકે? શ્રાવિકાએ કહ્યું કે હે ગુરૂ મહારાજ! આપની પાસે એક દિવસ હું તે પુત્રને દર્શન કરાવવા તેડી લાવી હતી, તે વખતે આપ ભક્તામર સ્તોત્ર ભોલતા હતા, તે તેને યાદ રહ્યું હતું તેથી તેણે મને સંભળાવ્યું. ગુરૂએ તેણીના ૭ વર્ષની ઉમરના પુત્ર જશાને મોલાવ્યો અને તેની સ્મરણશક્તિ જોઈ બહુ આશ્ચર્ય પામ્યા. તેને કેટલુંક પૂછ્યું અને તેના પ્રત્યુત્તર તેમને સંતોષકારક મળવાથી ગુરૂ બહુ ખુશી થયા. પુત્ર અને માતા ઘેર ગયા બાદ ગુરૂના મનમાં એક વિચાર સ્પર્ડી આવ્યો કે જે આ પુત્ર દિક્ષા લે તો જૈન ધર્મના ઉદ્ધાર કરી શકે. ગુરૂ કે જેમનું નામ શ્રી નયવિજયજી હતું, તેમણે ગામના આગેવાન જેનોને એકઠા કર્યા, અને પોતાનો વિચાર પ્રદર્શિત કર્યો. આગેવાન જેનોનું મંડળ જશાની માતાની પાસે ગયું અને કહ્યું કે હે શ્રાવિકા! તારો પુત્ર બહુ બુદ્ધિશાળી છે. આવી બાહ્યાવસ્થાથી ધર્મશાસ્ત્રોનો અને ભાષાશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરશે તો ભવિષ્યમાં એક મહાન જૈન ધર્મોદ્ધારક પ્રભાવક થશે, અને તત્ત્વવેત્તા થશે. ગૃહસ્થાવાસમાં રહેશે તો અલ્પ જીવોને ઉપકાર કરી શકશે અને પોતાના ગુણોનો લાભ આપવાને માટે સાધુના જીવનની પેઠે સ્વતંત્ર પ્રવ્રજન કરી શકશે નહિ. આવા એક પુત્રને જૈન ધર્મના ઉદ્ધારને માટે અને આખા જગતના ભલાને માટે હાલ્યર્ય આશ્રમમાં સદાકાળ રહે એવી દીક્ષા અપાવવી એ તમારા નામને અમર કરવા જેવું સુકૃત્ય છે. તમારા પુત્રને ગુરૂને સોંપવા માટે સંઘ બિનંતિ કરે છે તે સ્વિકરશે. પુત્રની માતા અત્યંત હર્ષાંયમાન થઈ અને તેને હર્ષાંશ્રુ આવ્યાં, અને સંઘને કહેવા લાગી કે જેને તીર્થકરો પણ નમસ્કાર કરે છે એવો શ્રી સંઘ મારી પાસે પુત્રરત્નની માગણી કરે છે, અને તે જગતના ભલાને માટે મહા પ્રભાવક થશે તો આના કરતાં અન્ય કંઈ મને રૂંદ જણાવું નથી. માટે મારા પુત્રને હું સંઘને સોંપું છું. સાત ઘર વચ્ચે એકેના એક પુત્ર હોવા છતાં પણ માતાએ ધર્મના ઉદ્ધારને માટે ગુરૂને સોંપ્યો, અને તેમણે દિક્ષા અંગીકાર કરી.

[૪]

કઈ પટ્ટપરંપરામાં શ્રીમદે
દીક્ષા અંગીકાર કરી.

શ્રી યશોવિજયજી.

શ્રી મહાવીર પ્રભુની પટ્ટપરંપરાએ ચાલતા આવેલા તપાગચ્છમાં :ભારતમાં પ્રખ્યાત અકબર આદ્શાહને ઉપદેશ દેનાર શ્રી હીરવિજયજીસૂરિ થયા. શ્રી હીરવિજયજીસૂરિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજયગણિ, તેમના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી લાભવિજયગણિ, તેમના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી જીવવિજયગણિ, તેમના ગુરૂબ્રાતા શ્રી નયવિજયગણિ, અને તેમના શિષ્ય તપાગચ્છ ગગનમણિ શ્રી યશોવિજયજી થયા.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી, જ્ઞાનવિમલસૂરિ, ઉદયરત્ન. માનવિજય ઉપાધ્યાય, જીવવિજય, શ્રીમદ્ વિનયવિજય, જયસોમ ઉપાધ્યાય, સકલચન્દ્ર અને મોહન-શ્રીમદ્ના સમાનકાલીન જૈન વિજય વગેરે ગુર્જર ભાષાપોષક સાક્ષર મુનિઓ પ્રવર્તતા હતા. શ્રીમદ્ના સાક્ષર મુનિવરો. સમાનકાલીન કોઈ પણ વિદ્વાન તેમના અન્થો ગંભીરી ગયાં કરી હોય એવું જણાતું નથી.

શ્રીમદે આલ્યાવસ્થામાં અહ્યચારી દશામાં દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. શ્રી સત્યવિજય પન્યાસ કે જેના યોગે પીતવસ્ત્રદ્વારા ક્રિષોદ્ધાર થયેલો હતો તે, તથા શ્રીમદ્ને કાશીમાં વિ. શ્રી વિનયવિજય ઉપાધ્યાય, અને આનન્દધનજી સમકાલીન હતા. ઘાબ્યાસ. તેમના વખતમાં શ્રી વિજયદેવસૂરિ, વિજયસિંહસૂરિ, અને વિજયપ્રભ-

સૂરિ હતા, જેમ અન્થોથી પુરવાર થાય છે. તેમના ગુરૂ નયવિજયજી અમદાવાદમાં વિશેષ રહેતા હતા. આલ્યાવસ્થામાંજ તેમણે તથા શ્રી વિનવિજયજીએ જૈન ધર્મનાં ઘણાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો. તે બન્નેની અપૂર્વ યુદ્ધિતું અવલોકન કરીને તે બન્નેને કાશીમાં વ્યાકરણ અને ન્યાયનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરવા મોકલાવ્યા. તે વખતે સંસ્કૃત ભાષાવિદ્યાની પીઠિકાપૂત કાશી હતું. તે બન્નેએ આહાણુ વિદ્યાનની પાસે અધ્યયન શરૂ કર્યું. શ્રી વિનયવિજયજીએ વ્યાકરણનો મુખ્ય વિષય લીધો અને ન્યાયના વિષયને ગૌણપણે ગ્રહણ કર્યો. શ્રીમદ્ યશો-વિજયજીએ ન્યાયના વિષયનું મુખ્યપણે અધ્યયન કર્યું; અને વ્યાકરણ સાહિત્યનું ગૌણપણે ગ્રહણ કર્યું. તે બન્નેએ આર વર્ષ પર્યન્ત શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરીને અપૂર્વ વિદ્વાતા પ્રાપ્ત કરી. તેમને વિદ્યાગુરૂ આહાણુ જૈનધર્મનો દેખી છતાં, વિનયાદિથી તેને પ્રસન્ન કરીને તે પછી તેઓએ સંતોષપૂર્વક વિદ્યા ગ્રહણ કરી. તેમના ઉપર અધ્યાપક વિદ્યાગુરૂનો અપૂર્વ પ્રેમ થયો અને તેથી તેણે હૃદયથી સર્વ વિદ્યા શીખવી. તેમના ગુરૂ અધ્યાપકની પાસે એક અપૂર્વ ગ્રન્થ હતો, તે ગ્રન્થ કોષ્ટને તે બતાવતા નહોતા. શ્રી યશોવિજયજીએ અને વિનયવિજયજીએ એક પામીને અર્ધ

[૫]

અર્થે અન્ય જોઈ, મુખે કરી, અન્નેએ ભેગા મળી ઉતારી તેને પૂર્ણ કર્યો. પ્રસંગોપાત તે વાત પોતાના અધ્યાપકને જણાવીને મારી માગી, અને તેમની પ્રીતિ સંપાદન કરવાપૂર્વક પોતાની સ્મરણશક્તિનો અપૂર્વ ખ્યાલ ગુરૂને દર્શાવી આપ્યો. તે વખતમાં કાશીમાં એક મહાન વિદ્વાન દક્ષિણાત્ય પંડિત આવ્યો અને તેણે ઘણી સભાઓ છતી લીધી. આવા પ્રસંગે અધ્યાપક ગુરૂની આજ્ઞા માર્ગને યશોવિજયજી કાશીના પંડિતોની શોભાના રક્ષણાર્થે દક્ષિણાત્ય પંડિતની સાથે વાદવિવાદ કરીને તેને છતી લીધો; તેથી કાશીના પંડિતોએ પ્રસન્ન થઈને તેમને “ન્યાયવિદ્યાગદ્ય” ની ઉપાધિ અર્પી. કાશીમાં તેમણે અનેક શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કર્યું.

એક દિવસ શ્રીમદ્દના મનમાં સરસ્વતી દેવતાને પ્રત્યક્ષ કરવાનો વિચાર સ્ફુરી આવ્યો. તેમણે એકવીસ દિવસ પર્યન્ત જે કાર ખીજપૂર્વક સરસ્વતી મંત્રનો જાપ શ્રીમદ્દને સરસ્વતી દેવતાએ કર્યો. એકવીસમા દિવસની રાત્રીમાં સરસ્વતી સાક્ષાત્ આવ્યાં યશો-સાક્ષાત્ દર્શન આપ્યાં. વિજયજીને વર માગવાનું કહ્યું. યશોવિજયજીએ જૈનધર્મના ઉદ્યાર્થે શાસ્ત્રો રચવામાં સહાયતા માગી. સરસ્વતીએ તે પ્રમાણે થાઓ એમ કહ્યું અને અન્તરધાન થઈ ગયાં. આ વાત તેમના રચેલા જાંબુ સ્વામીના રાસમાંના મંગલાચરણના દુહામાંથી નીકળી આવે છે, તે દુહા અત્ર લખવામાં આવે છે:—

દુહા.

સારદ સાર દયા કરો, આપો વચન સુરંગ;	
તું તૂટી મુજ ઉપરે, જાપ કરત ઉપગંગ.	૧
તકે કાવ્યનો તેં તદા, દીધો વર અભિરામ;	
ભાષા પણ કરી કલ્પતરૂ, શાખા સમ પરિણામ.	૨
હે માત્ર નચાવે કૃકવિ તુજ, ઉદર ભરણને કાજ;	
હું તો સદ્ગુણ પદે દવી, પૂજું છું મત લાજ.	

ભાવાર્થ:—કાશીમાં ગંગા નદીના કાંઠા ઉપર મેં તારૂ આરાધન કર્યું અને તે વખતે તે સાક્ષાત્ આવીને મારા ઉપર પ્રસન્ન થઈને તકેકાવ્યનો સુંદર વર આપ્યો. હે માતરૂ ! તને કૃકવિઓ પેટ ભરવાને માટે ગમે તેની ખોટી સ્તુતિઓ કરીને અને જગતની અવનતિ જેવાં અને જેમાં અશુભ વિચારો રહ્યા છે એવાં કાવ્ય કરીને ત્હને નચાવે છે. હું તો તને સદ્ગુણ કાવ્યો બતાવીને તેમાં સ્થાપન કરીશ.

આ વાક્યો આ ઉત્તમ મુનિવરના મુખમાંથી નીકળે છે તેથી તેમને સરસ્વતીએ સાક્ષાત્ આવીને વરદાન આપ્યું હતું એમ સિદ્ધ થાય છે. એમના અન્યો વાંચતાંજ તેમાં દૈવી-ચમત્કાર માલુમ પડી આવે છે.

ન્યાયશાસ્ત્ર અંબંધી શ્રીમદે એકસો અથો રચ્યા. અન્યમતના વિદ્વાનોએ “ન્યાયાચાર્ય” એવું ખિરૂદ તેમને આપ્યું. આ ખીના જૈન તકેભાષા અન્યની પ્રશસ્તિ કાશીમાંથી શ્રીમદ્દનો ઉપરથી માલુમ પડે છે. કાશીમાં પૂર્ણ વિદ્વાતા સંપ્રત્ત કર્યા પશ્ચાત્ તેઓ ત્યાંથી નીકળ્યા. તેમણે નીકળતી વખતે અધ્યાપક બ્રાહ્મણ ગુરૂને કહ્યું હતું કે સ્થાપને કદી મારી જરૂર પડે તો ગુર્જર દેશમાં મને મળજો. ગુર્જરદેશમાં

[૬]

આવતાં પહેલાં તેમણે આગ્રા વગેરે નગરોનું અવલોકન કર્યું હતું. ગદાધર નામનો એક પંડીત કે જે મહાત્મ નૈયાયિક હતો. તેની શ્રીમદ્ યશોવિજય પર પ્રીતિ હતી. જેસલમેરનો જ્ઞાનભંડાર તેમણે દેખ્યો હતો. શ્રીમદ્ સમંભદ્રગણિકૃત તત્વાર્થ સુત્રપર ગંધ હસ્તિ મહાભાષ્ય પણ તેમણે તે પ્રદેશમાં વા અન્વય જ્ઞાનભંડારમાંથી દેખ્યું હોય એવું તેમને આપેલી ગંધહસ્તિ મહા ભાષ્યની સાક્ષીઓ ઉપરથી માલુમ પડે છે. હાલ તે ગ્રંથ દેખાવામાં આવતો નથી. કર્ણાટક દેશમાં તામિલ ભાષામાં તે ગ્રંથ લખાતી ભાગવે છે એમ કેટલાક દીગંબરીઓ તરફથી સાંભળવામાં આવ્યું છે. મારવાડમાં વિહાર કરીને તેઓએ ગુર્જર દેશ પ્રતિ વિહાર કર્યો. મન્ય હિંદુસ્તાનમાં દિગંબરોનું પયળ હતું. તેમણે દીગંબરોને દિકપટ ચોરાણી ખોલ અને અન્યાત્મ મત પરિક્ષા વગેરે ગ્રંથો લખીને સમગ્રવવા પ્રયત્ન કર્યો હતા. તેમના સમયમાં ઈત્ન ધર્મમાં વણા પથો હતા થયા હતા. દિગંબરોમાંથી પણ તેરાપન્થી અને સમયસારીઓ નામના મત નીકળ્યા હતા. પ્રતિભોલ્યાપક અને કહવા પન્થ વગેરે મતો તે વખતમાં વિદ્યમાન હતા. તપાગચ્છના આચાર્યો પણ સાગરગચ્છના આચાર્યોની સાથે વિવાદમાં ઉતરતા હતા. તે વખતની પર્વ લગભગમાં થયેલા શાન્તિદાસ શેઠ સાગરગચ્છના આચાર્યની સ્થાપના કરનાર મુખ્ય શ્રાવક હતા. વિજયદેવસરિની પાછળ ચનારા શિષ્યોમાં આચાર્યને પદે સ્થાપન કરવાની આખતમાં મતભેદ પડ્યો. સત્યવિજય પન્થાએ વિજયસિંહસરિની આજ્ઞા સ્વિકારી હતી. અને પાછળથી વિજયપ્રભસરિની આજ્ઞા સ્વિકારી હતી એમ કેટલાક અનુમાનોથી અવગોચાય છે. શ્રી સત્યવિજયના નિવાળુરાસમાં શ્રી વિજયપ્રભસરિની આજ્ઞામાં તે હતા એમ લખ્યું છે ત્રી યશોવિજયજીએ અન્યાત્મ પરિક્ષા સ્વવાના સમયમાં વિજયદેવસરિની આજ્ઞા ચારી હતી. અને પાછળથી શ્રી વિજયસિંહસરિ તથા વિજયપ્રભસરિની આજ્ઞા સ્વીકારી હતી.

તેમના વખતમાં જ્ઞાનનો ઉદય દેખાતો હતો. પણ ક્રિયારૂપ ચારિત્ર માર્ગમાં શિથિલતા દેખાતી હતી. તેમણે સત્યવિજય પન્થાસની સાથે ક્રિયાદ્વાર કર્યા હતાં શ્રીમદ્ના વખતમાં ધર્મની સ્થિતિ. તેમ સાંભળવામાં આવ્યું છે. પણ તેના ચોક્કસ પુરાવા હજી પ્રાપ્ત થયા નથી. તેમણે પ્રથમ સત્યવિજય, જ્ઞાનવિમલનો પદ લેઈ ઉત્કૃષ્ટાચાર માર્ગની પરપણા કરી હતી. અને તેથી આચાર્યને પણ ઘણું વેદનું પડ્યું હતું એમ કેટલાક કહેણીઓથી જાણવામાં આવ્યું છે. શ્રી વિજયપ્રભસરિએ કેટલાકના આગ્રહથી યશોવિજયની પંડિતાઈને અવલોકી તેમને ઉપાધ્યાય પદની આપી હતી. તેમને કઈ માલમાં ઉપાધ્યાય પદની આપી તે ચોક્કસ જાણીતું નથી.

એક સમય શ્રીમદ્ યશોવિજય પાટણથી વિહાર કરી અમદાવાદમાં આવ્યા તે વખતે, અમદાવાદમાં માનવિજય ઉપાધ્યાયનું આખ્યાન વખણાતું હતું. યશોવિજય પાટણના આખ્યાનકર્તા અને માનવિજયની આખ્યાનકર્તા. યશોવિજય ઉપાધ્યાયના આખ્યાનના શ્રીતાઓ કરતાં શ્રી માનવિજયના આખ્યાનના શ્રીતાઓ પાંચ છ વણા વધારે થયા હતા. ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયના આખ્યાનમાં એક હજાર મનુષ્યો થતાં હતાં અને શ્રીમાન વિજયના આખ્યાનમાં પાંચ છ હજાર મનુષ્યો ભેગા થયા હતા. શ્રી યશોવિજયજી આખ્યાન દ્રવ્યાનુષંગની પ્રપણામય હોવાથી ઘણાઓને ઘણું સુકમ પડતું હતું. તેમજ યશોવિજયજી કરતાં ઉપદેશ આપવાની શૈલી શ્રી માનવિજયજીની ઘણી આકર્ષક હતી. એક વખત ઉપાધ્યાયના મનમાં વિચાર આવ્યો કે શું પાદ કરતાં માનવિજયજી પદાંતે વિદ્વાન છે કે સૌથી

[૭]

નેતી સજ્જામાં ઘણા ઝંતોના દહં સ્વરાય છે. આ બાબતનો નિશ્ચય કરવાને તેઓ પાને માન-વિનયજ્ઞના વ્યાખ્યાનમાં ગયા. શ્રી માનવિનયજ્ઞએ તેમને બહુ માન આપી એસાડયા. અને આવવાનું કારણ પુછ્યું. ઉપાધ્યાયે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો. માનવિનયજ્ઞએ કહ્યું કે હું તમારા જેટલો વિદ્વાન નથી તોપણ ઉપાધ્યાયના આગ્રહથી માનવિનયજ્ઞએ વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું. માનવિનયજ્ઞની ઔપદેશિક કળાથી ઉપાધ્યાય પ્રસન્ન થયા અને માનવિનયજ્ઞની પ્રશંસા કરી. આ કહેણી ઉપરથી ઉપાધ્યાયના હૃદયનો ઉદ્ધારભાવ અને લઘુતા ફેટલી હતી તે વાન વાંચકોના અભિપ્રાય ઉપર મુદ્રીએ ધીએ. પ્રતિમા ઉત્પાપક દુઠ્ઠકોના સામા તેમણે જખરી આથ બીડી હતી અને તેમણે પ્રતિમા શતક વગેરે સંસ્કૃત ગ્રન્થોમાં પણ પ્રતિમાની સારી રીતે સ્થાપના કરી છે. ગુર્જર ભાષાના સાહાત્રણસે ગાથાના સ્તવનમાં તેમજ એક સવજ્ઞયમાં પ્રતિમા માનવાના આગમોના ઉદ્દેષે દર્શાવ્યા છે. તે વખતમાં પ્રવર્તતા યતિયોના શિથીલા-ચારનું ખંડન કરવાને માટે તેમણે જખરી આથ બીડી હતી. તેથી યતિયોએ તેમને અમદાવાદના એક ઉપાશ્રયમાં ગોધી રાખ્યા હતા. આવી કિંવદન્તીમાં ફેટલો સાર છે તે વાંચકો વિચારી લેશે. તેઓ એક વખત ગોધાએ ગયા હતા. ત્યાં તેમણે સમુદ્ર દેખ્યો. સમુદ્ર અને વહાણ દેખીને તેમના મનમાં સમુદ્ર વાહણ સંવાદ રચવાનું સ્પરી આવ્યાથી સમુદ્ર વહાણ સંવાદ નામનો વિનોદમય ગુર્જર ભાષામાં ગ્રન્થ રચ્યો. તેમણે લીખડીના રહીશ દોશી મેઘજી વગેરેને ગુર્જર ભાષામાં પ્રતિભોધ દેવાના માટે વીરસ્તુતિ હુંડીરૂપ, ૧૫૦ ગાથાનું સ્તવન બનાવ્યું હતું.

અનેક મતવાદીઓની શંકાઓનું સમાધાન થાય તેવું ગુર્જર ભાષામાં સાહાત્રણસે ગાથાનું સ્તવન બનાવ્યું. તેમજ શ્રી સીમંધરને સ્તુતિ કરીને એકાન્ત વ્યવહાર અને એકાન્ત નિશ્ચય મતવાગા યતિઓ વગેરેને ગુર્જર ભાષામાં, ભોધવા માટે સવાસો ગાથાનું સ્તવન બનાવ્યું. તે સ્તવનોપરથી પદ્મવિનયજ્ઞએ ટળો પૂરેલો છે. સાહાત્રણસે ગાથાના સ્તવનપર જ્ઞાનવિમળસરિએ ટળો પૂર્યો છે. એક લહીયાના મુખથી સાંભળવામાં આવ્યું છે કે અમદાવાદમાં વિમળના ઉપાશ્રયમાં જ્ઞાનવિમળ વગેરેના ઉપાધ્યાયના ગ્રન્થના સુકતાલીસ ગ્રન્થપર ટયા છે. આ વાનમાં પરિપૂર્ણ સત્યતા લાગતી નથી.

શ્રી સત્યવિનય પન્યાસની સાથે તેમણે ઉપદેશવડે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો હતો એમ કિંવદન્તીથી જાણવામાં આવ્યું છે. તેમના ઉપર દુઠ્ઠકો તથા શિથિલ યતિયો ડેપ કરના હતા, અને યતિયો તરફથી ઘણી ઉપાધિ થતી હતી.

ઉપાધ્યાયના સ્તવન વગેરે ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થોનો ફલાવો દેખીને ફેટલાક ધર્મ્યાણુ યતિઓ તથા સ્થાનકવાસીઓ ફેલેવા લાગ્યા કે ઉપાધ્યાય તો રાસડા જોડી જાણે છે. ધર્મ્યાણુ-ઓનાં આવાં વગનોથી શ્રી ઉપાધ્યાયે ડવ્યગુણપર્યાયનો રાસ બનાવીને પોતાની અપૂર્વ વિક્રતા દેખાડી.

એક વખત તેઓ ગુરૂની સાથે અમદાવાદમાં પ્રતિક્રમણ કરતા હતા. શ્રાવકોએ ભગવતી સૂત્રની સવજ્ઞય સંભળાવવાને માટે ઉપાધ્યાયને આદેશ આપવા ગુરૂને વિનમિ કરી. ઉપાધ્યાયને ભગવતીની સવજ્ઞય આવડતી નહોતી, તેથી મૈન રહ્યા. શ્રાવકોએ સ્થૂલ શુદ્ધિથી ઉપાધ્યાયને કહ્યું કે તમે કાશીમાં જાવો શું બાણી આવ્યા ? બીજા દિવસે ઉપાધ્યાયે, ભગવતી સૂત્રને બરાબર અવલોકીને, પ્રતિક્રમણ વખતે સવજ્ઞય કહેવાની આજ્ઞા માગી, તે ભગવતીની

। ૮ ।

સન્નમય શરૂ કરી. ઘણો વખત થયો, તોપણ સન્નમયનો પાર આવ્યો નહિ. શ્રાવણ ચક્ર-
ળાવવા લાગ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે સન્નમય કેટલી મોટી છે. ઉપાધ્યાયે જવાબ આપ્યો
કે કાશીના અભ્યાસના મસ્કરી જેટલી મોટી છે.

અમદાવાદથી વિહાર કરતા કરતા ઉપાધ્યાય શ્રી અંભાત અંદરમાં પધાર્યા. અંભાત
અંભાતમાં વાદવિવાદ. અંદરમાં ઉપાધ્યાયનું બહુ સન્માન થયું. તે વખતે અંભાત નગરની
વ્યાપારાદિકના યોગે પૂર્ણ ચઢતી હતી. ઉપાધ્યાય વ્યાખ્યાન વાંચીને
સમાપ્ત કર્યું. એવામાં તેમના અધ્યાપક ગુરૂ કાશીથી આવી પહોંચ્યા. ઉપાધ્યાયે તેમનો સત્કાર
કર્યો અને કરાવ્યો; અંભાતના શ્રાવકોએ સત્તરે દબરે રૂપેયા ગુરૂદક્ષિણા તરીકે આહ્વાણ
પંડિતને આપ્યા. ભાષાના વિદ્યા ગુરૂ તે આહ્વાણ હતા. પણ તે ધર્મગુરૂ નહોતા. સાધુઓના
અને શ્રાવકોના ધર્મગુરૂ તો સાધુઓ હોય છે. અંભાતમાં તે વખતમાં આહ્વાણ પંડિતો ઘણા
હતા. તેઓ સંપ કરીને ઉપાધ્યાયની સાથે ત્રાટ કરવાને આવ્યા. અમુક વર્ષના અક્ષરો વિના
કોઈ અક્ષરો અર્થમાં ખોલવા નહિ એવી અવસ્થા કરીને વિવાદ ચારંબ્યો. તેમાં શ્રાવણોથી
ખોલી શકાયું નહિ. અન્ને આહ્વાણના કહેવાથી ઉપાધ્યાયજીએ અમુક વર્ષોના શબ્દોદ્કાર
કેટલાક કલાક પર્યન્ત મંભાપણ કર્યું તેથી આહ્વાણો ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય અંભાતથી વિહાર કરીને કાની ગંધારની યાત્રા કરીને પાદરા થઈ
છાણી ગયા. શ્રીમદ્ પરદર્શનના શાસ્ત્રોમાં મહા વિદ્વાન હતા. તેથી
શ્રીમદ્નો છાણી ગામમાં સર્વ ધર્મના વિદ્વાનોની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરતા હતા. તેઓ શાપનાચાર્યની
વિહાર.

કવણીના ચાર છેડે ચાર ધ્વજગો રખાવતા હતા. તેનો સાર એ હતો
કે ચારે દીશાના કોઈપણ પંડિત હોય તો મારી સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરે. અને જન શાસ્ત્રાર્થ કોઈ
નહિ કરે તો ચારે દિશાના દેશોના પંડિતો જનાયા છે એમ નક્કી સમજવામાં આવતું. તે
વખત છાણીમાં એક વૃદ્ધ શ્રાવિકા રહેતી હતી. તેણે ઘણા સિદ્ધિતાનું શ્રવણ કર્યું હતું. અને
તેની ધર્મચર્યાના પ્રશ્નના નિવેદામાં સલાહ લેવામાં આવતી હતી. પેલી વૃદ્ધ શ્રાવિકાએ ઉપા-
ધ્યાયજીનું વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું, અને તે બહુ આનંદ પામી. વૃદ્ધ શ્રાવિકાના મનમાં એવો
વિચાર આવ્યો કે ઉપાધ્યાયજી જ્ઞાનના અલંકારથી કવણીમાં ધ્વજગો રખાવે છે તે કીક
રીવાજ નથી. માટે તેને દૂર કરાવવો જોઈએ. આમ વિચારી બીજા દીવસે તે ઉપાધ્યાયજીને
વિધિપૂર્વક વંદન કરીને, પશ્ચાત્ તેમની આજ્ઞા મારીને પુછવા લાગી કે, જૌતમરવાગીની કવણીમાં
કેટલી ધ્વજગો હશે? ઉપાધ્યાયજી વૃદ્ધ શ્રાવિકાને પુછવાને ભાવાર્થ સમજાવ્યા અને
કવણીમાંથી ધ્વજગો દૂર કરાવી. આ કિંવદન્તીમાંથી સાર એટલો લેવાનો છે ઉપા-
ધ્યાયજી સત્યનો શિવકાર કરવામાં અને પોતાનું આચરણ અચોગ્ય હોય તેનો ત્યાગ કર-

શ્રીમદ્નો જુદે જુદે
સ્થળે વિહાર.

રવેર સુધી વિહાર કરતા હતા. વીસમા મુનિ સુવ્રત સ્વામીનું સત્યન
તેમણે ભરૂચમાં બનાવ્યું હતું, એમ તે સતવનના કિદ્દારોથી માલુમ પડે છે. સુવ્રતમાં પન્થાસ
સત્યવિન્ય અને જ્ઞાનવિમળસૂરિનો સમાગમ થયો હતો. તેઓનો વિહાર ઉપાધ્યાય વિનય-
વિન્યની સાથે પણ થતો હતો. જ્ઞાનવિમળસૂરિને તે વખતના તપાગચ્છના આચાર્યની સાથે
સારો સંબંધ નહોતો, અને તેઓ કેટલીક વખતમાં આચાર્યથી જુદા વિચારતા હતા. એમ

[૯]

કેટલીક કિંવદન્તીઓના આધારે લખવામાં આવે છે. કેટલાક યતિઓના મુખથી સાંભળવા પ્રમાણે સત્યવિજ્યજીએ અને જ્ઞાનવિમળજીએ સુરતમાં પીતવસ્ત્ર ધારણ કરવાનો અને નક્રિયા ઉદ્ધાર કરવાનો ઇરાવ કર્યો હતો, અને દેવતાનું આરાધન કરીને તેમણે પોતાનો માર્ગ ચલાવવામાં સહાય મેળવી હતી. ખીજ એક એવી કહેવત છે કે તે વખતમાં ઢુંઢીઆ સાધુઓની ખાલ દયા, તપશ્રયા વગેરે ક્રિયાઓથી ઘણા અજઞેનો ઢુંઢક મતમાં દાખલ થવા લાગ્યા અને મૂર્તિ માનવાવાળી જૈનોની સંખ્યા કમી થવા લાગી. યતિઓમાં શિથિલાચાર વધવા લાગ્યો તેમજ પરસ્પર અદેખાઈ બહુ વધવા લાગી અને તેઓ એક ખીજની નિન્દા કરીને પોતેજ પોતાની મેળે હલકા પડવા લાગ્યા આથી તેઓ અજ શ્રાવકોની આગળ ઉપદેશ દેવામાં ફાવવા લાગ્યા; ત્યારે લીંબડી વગેરેના સંઘે અમદાવાદમાં શ્રી વિજ્યસિંહસૂરિની આગળ પોકાર કર્યો. તે વખતે શ્રી વિજ્યસિંહસૂરિની પાસે અદાર મોટા શિષ્યો હતા. યતિના વેષે ઢુંઢીયાઓને ઉપદેશ થઈ શકાશે નહિ એવું તે વખતમાં પ્રાયઃ કેટલાકના મનમાં આવ્યું. કારણ કે યતિઓએ પોતાની તે વખતમાં એ વેષે પ્રાયઃ શિથિલતા બતાવી હતી, તેથી ઢુંઢીયાઓના મનમાંથી યુરી છાપ ઉઠાવીને શુભ છાપ સ્થાપન કરવાની શ્રી સત્યવિજ્યજીના મનમાં જણાયું. આચાર્યે અદાર શિષ્યો સામું જોયું પણ કોઈની હિમ્મત ઢુંઢીયાઓની સાથે બાથ બીડીને સનાતન માર્ગની રક્ષા કરવાની જણાઈ નહિ. આ ખીંદું શ્રી સત્યવિજ્યજીએ ઝડપી લીધું. અને આચાર્યની આજ્ઞા માર્ગીને પીતવસ્ત્ર ધારણ કરીને ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. અને લીંબડી વગેરે ઠેકાણે ચોમાસું કરીને સ્થાનકવાસીઓને પુનઃ તપાગચ્છમાં લાવ્યા. શ્રી સત્યવિજ્યજીના આ કાર્યને ઉપાધ્યાયજીએ ટેકો આપ્યો હતો. એમ તેમણે લીંબડીમાં ચોમાસું કરીને પ્રથમ કહેલા શ્રાવકને યોધ દેવાને પ્રતિમાનું સ્થાપન જેમાં છે એવા સ્તવનથી સિદ્ધ થાય છે. સત્યવિજ્યજીને ઉપાધ્યાયે સહાય આપી હતી અને યતિઓના શિથિલાચાર હલાવવાને પુસ્તકો રચીને ઘણા ઉપદેશ દીધા હતા. કેટલીક કિંવદન્તીના આધારે યશોવિજ્યજીએ, અને વિનયવિજ્યજીએ સુરત, સંદેરમાં કાર્થીયાં વસ્ત્ર ધારણ કર્યા અને પાછળથી દૂર કર્યા હતાં એમ સાંભળવામાં આવે છે. પણ તેમણે પોતાના કોઈ ગ્રન્થમાં આ બાબતનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કર્યો નથી તેથી આ બાબતમાં કંઈ કહી શકાતું નથી. દશમતા સ્તવનમાં મત કરી મૈતો પડતો મૂક્યો આ વાક્ય આવે છે. તેથી જો તે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયનું કરેલું સિદ્ધ થતું હોય તો યતિઓના કહેવા પ્રમાણે તેમણે અમદાવાદમાં પીતવસ્ત્ર ત્યજીને પુનઃ સ્વેતવસ્ત્ર ધારણ કર્યા એ વાત સિદ્ધ થઈ શકે છે. અથવા તેઓના વિચારો શ્રી આચાર્યના વિચારોથી બદલાયા હોય, અને તે વખતના આચાર્યને પ્રથમ નહિ માનવાનો મત હોય અને પાછળથી તેમને માન્યા હોય તેથી મત કરીને પડતો મૂક્યો હોય એમ કહેવાયું હશે. યતિઓના કહેવા પ્રમાણે પીતવસ્ત્ર ત્યાગ્યાં ત્યારે તેમને ઉપાધ્યાય પદવી અમદાવાદમાં આપવામાં આવી હતી. કેટલાક ચોક્કસ પુરાવા વિના યતિઓની ચાલતી આવેલી વાત ઉપર વિશ્વાસ મૂકી શકાય તેમ જણાતું નથી. આવા મહા પુરૂષ સંખંધીમાં કોઈ પણ અભિપ્રાય બાંધતા પહેલાં બહુ વિચાર કરવાની જરૂર છે. કેટલાક આધુનિક વિદ્વાનો કહે છે કે ઉપાધ્યાયનું બનાવેલું દશ મતનું સ્તવન નથી. આ બાબતમાં તેઓ એટલું કહે છે કે ઉપાધ્યાયજી જેવા મહાસમર્થ જ્ઞાની પુરૂષ, ખરતર આદિ ગચ્છોનું ખંડન કરવા પ્રયત્ન કરે નહિ. ઢુંઢક અને દિગંબરના ખંડન વિના તેમના અન્ય ગ્રન્થોમાં ખરતરોદિ ગચ્છોના ખંડનનો ઇસારો જણાતો નથી. માટે કોઈ અન્ય વિદ્વાને આ સ્તવન બનાવીને તેમનું નામ લખ્યું છે. ઉપાધ્યાયજીના વખતમાં પીતવસ્ત્રદ્વારા ક્રિયોદ્ધાર કરનાર પન્યાસ સંત્યવિજ્ય હતા.

[૧૦]

પણ પન્યાસને આચાર્યની આજ્ઞામાં રહેવું પડતું હતું. તપાગચ્છના આચાર્યોની આજ્ઞા પ્રમાણે વિહાર વગેરે થતો હતો. શ્રી પદ્મવિનયજી, શ્રી રૂપવિનયજી અને શ્રી રત્નવિનયજી પન્યાસ પર્યન્ત પણ આ રીવાજ પણ કેટલેક અંશે શરૂ હતો, એમ આંબળવામાં આવે છે. શ્રી ઉપાધ્યાયજીએ પીત્તવસ્ત્ર ગ્રહણ કર્યો નહોતાં એમ કેટલાકનું માનવું છે. આ આખતનો નિર્ણય થવા માટે વિદ્વાનોએ મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી ચર્ચા કરવી જોઈએ. અદારમા સૈકામાં તપાગચ્છના બાનુ સમાન શ્રી ઉપાધ્યાયજીએ ગામોગામ વિહાર કરીને જૈનધર્મની અપૂર્વ સેવા બજાવી છે. તેમની કલમમાં અપૂર્વ ધર્મ રસની ધારાનો પ્રવાહ વહે છે. આગામોના અનુસારે તેમનો ઉપદેશ હતો. કેટલાક દિગંબરીઓ તરફથી એમ કહેવામાં આવતું હતું કે અમારામાં જેવો શુભચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનાર્ણવ ગ્રંથ છે તેવો શ્વેતાંબરમાં નથી. આ વાત શ્રી ઉપાધ્યાયજીના મનમાં ખુંચવાથી, ઉપાધ્યાયજી એ જ્ઞાનાર્ણવ નામનો ગ્રંથ એવો સરલ બનાવ્યો કે જેથી દિગંબરીઓના જ્ઞાનાર્ણવ કરતાં, તેમણે બનાવેલો જ્ઞાનાર્ણવ ઉત્તમ શોભાને ધારણ કરવા લાગ્યો પણ શ્વેતાંબર જૈનોના કમભાગ્યે હાલ તેનો પતો લાગતો નથી. જ્ઞાનાર્ણવ ગ્રંથ જોવાની સાક્ષીઓ તેમણે અન્ય ગ્રંથોમાં લખા છે. આ ગ્રંથની શોધ કરવાની ઘણી જરૂર છે. ઉપાધ્યાયજીના મનમાં જૈનધર્મની ઉન્નતિ કરવાની ઘણી ઈચ્છા હતી. એક કિંવદન્તીના આધારે અત્ર લખવામાં આવે છે કે ઉપાધ્યાયજીના મનમાં આનન્દધનજીની મુલાકાત લેવાની ઈચ્છા થઈ. આયુની યાત્રા કરીને તેઓ તેટલામાં આનન્દધનજીની શોધ કરવા લાગ્યા. આનન્દધનજી સાધુના વેષે હતા. ઉપાધ્યાયજીએ શોધ કરાવી તેમાં તે સદ્ગતિ પામ્યા. આયુની પાસેના ગામમાં એક વખત ઉપાધ્યાયજી કેટલાક યતિઓ અને શ્રાવકોની આગળ અધ્યાત્મની પ્રરૂપણા કરતા હતા. તે વાતને ખાનગીમાં આનન્દધનજીને ખબર પડતાં તેઓ ગુપ્ત્યુપ આવીને શ્રવણ વર્ગની પાછળ બેઠા. ઉપાધ્યાયજીનું અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન સાંભળીને સભાએ મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરી. પણ પેલા મહાત્માએ મૈત્ર ધારણ કરેલું દેખીને ઉપાધ્યાયજીની તેમના તરફ દૃષ્ટિ ગઈ. મારા વ્યાખ્યાનની પ્રસન્નતા કેમ ન જણાવી એવો ઉપાધ્યાયજીના મનમાં વિચાર આવ્યો. ઉપાધ્યાયજીના કહેવાથી તેજ ગાથાનો અધ્યાત્મ અનુભવ પેલા મહાત્માએ પ્રરૂપ્યો, તેથી ઉપાધ્યાયજી મન ખુશ થયું. અને જાણ્યું કે અધ્યાત્મ-જ્ઞાનરસમાં ઝીલનાર આનન્દધન વિના આવો ઉત્તમ અનુભવ અર્થ કોઈ કરી શકે નહિ. તેથી તેમને વધુ પૃચ્છા કરતાં તેજ પ્રસન્ન વદનવાળા આનન્દધનજી છે એમ ઉપાધ્યાયજીના મનમાં નિશ્ચય થવાથી તેમનો બહુ સત્કાર કર્યો, અને તેમની અષ્ટપદી બનાવી. કેટલાક આનન્દધનની નિન્દા કરતા હતા, અને આનન્દધનનાં છિદ્ર દેખતા હતા. તે વાત ઉપાધ્યાયે સાંભળી હતી. ઈત્યાદિ વાક્યોવડે પોતાનો ગુણાનુરાગ દેખાડ્યો. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ પણ શ્રી ઉપાધ્યાયજીના ગુણાનુરાગની અષ્ટપદી તે વખતે બનાવી હતી એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે. કેટલાક વખતના સહવાસથી આનન્દધનજીના પાસેથી શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબંધી પોતાના અનુભવની વૃદ્ધિ કરી. અને ત્યારથી તેમણે સમાધિશતક, અધ્યાત્મસાર, જ્ઞાનસાર, જશવિલાસ વગેરે ગ્રંથોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની અપૂર્વ ભાવનાઓ લખી. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પાસે જઈ કેટલાક શ્રાવકો હાલ ખરો ધર્મોપદેશ કોણ છે તે સંબંધી પ્રશ્નો પુછતા હતા, અને કોની પાસે ધર્મ વ્યાખ્યાન સાંભળવું ઇત્યાદિ પુછતા હતા. તેના ઉત્તરમાં શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહેતા હતા કે હાલમાં શ્વેતાંબર માર્ગમાં જૈનશાસનમાં શ્રીમદ્ યશોવિનયજી ગીતાર્થ છે. અને તે જૈનાગમોના અનુસારે મોધ આપે છે. તેનું વ્યાખ્યાન

[૧૧]

સાં અને તે ખરો ધર્મોપદેશ છે એમ માનો. હું તો સંત છું અને તે તો જૈન શાસનનો રક્ષક-ગીતાર્થ અને જૈનધર્મનો પ્રવર્તક મહા આત્માર્થી પુરૂષ છે. આનન્દધનજનાં આવાં વચનોથી આનન્દધનજની દશા અને તેમની ગુણાનુરાગ દષ્ટિ, અને જૈન શાસનના રક્ષક ઉપાધ્યાયજની પરિક્ષા સંબંધી ઘણું શિખવાતું મળે છે.

એક વખતે કોઈ પ્રતિપક્ષી શ્રાવકે યશોવિજ્યજને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે-સમકિતના સડસટ બોલની સજ્જન્ય તમે બનાવી છે, તેમાં વ્યવહાર પક્ષની ઘણી પુષ્ટી છે. પરસ્થાનક સંબંધી વિશેષ ન્યાયાન નથી માટે તે બાબતનો ઘણો અનુભવ નથી એમ લાગે છે. ઉપાધ્યાયજએ આ વાતના કિત્તર તરીકે પરસ્થાનક ચોપાદ નામનો ગુર્જર ભાષાનો ગ્રન્થ લખીને તેમાં ઘણો અનુભવ લખી દીધો તેથી પેલા પ્રતિપક્ષી શ્રાવકનું મુખ બંધ થયું. હાલના વિદ્વાનો પણ તેમના ગ્રન્થોનું અનુકરણ કરીને કેટલાક ગ્રન્થોને લખવા પ્રયત્ન કરે છે. એવી દંતકથા સાંભળવામાં આવી છે તે નીચે મુજબ:- “શ્રીમદ્ યશોવિજ્યજની નસોનસમાં સવીજવ કંઠ શાસન રસી ” એવી ભાવના વર્તતી હતી. આનન્દધનની પાસે સુવર્ણ સિદ્ધિ છે એમ તેમણે બળ્યું હતું. તેમણે વિચાર કર્યો કે સુવર્ણ સિદ્ધિથી જૈનોનો ઉદય કરી શકાશે. ઘણા લોકોને જૈન ધર્મમાં લાવી શકાશે. મેડતા લગભગમાં આનન્દધનજ રહેતા હતા. ઉપાધ્યાયે બહુ સત્કારથી આનન્દધનજને ગામમાં તેડાવ્યા, અને બહુ માનથી કહ્યું કે આપની પાસે સુવર્ણ સિદ્ધિ છે તેને લેવા મારી પ્રાર્થના છે. આનન્દધનજએ આ અયોગ્ય પ્રાર્થના છે એમ કહી સાંધી ચાલી નીકળ્યા. ઉપાધ્યાયજના મનમાં જૈન શાસનનો ઉદય કરવાની તીવ્રેચ્છા વર્તતી હતી. તેમને કેટલાક દેખીએ પળવતા હતા અને તેમની નિન્દા કરતા હતા તેથી કેટલીક વખત ઉપાધ્યાયજનામાં તેઓના માટે કંઠા પ્રગટ થતી હતી. આ બાબતના ઉભરા તેઓ સંખેશ્વર દર્શન કરવાને ગયા તે વખતે સંખેશ્વરનું સ્તવન રચીને તેમાં કાઢ્યા છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રપણા અને અધ્યાત્મક ગ્રન્થો લખવાથી કેટલાક મૂઠ દેખીએ તેમની નિન્દા કરવા લાગ્યા. તે સંબંધીનો ઈશારો શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે અધ્યાત્મસારના અન્તે કર્યો છે.

શ્રીમદે રચેલા ગ્રન્થો.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજએ સંસ્કૃત ભાષામાં નીચે મુજબ ગ્રન્થો બનાવ્યા છે.

લભ્ય ગ્રન્થો:—

- ૧ અધ્યાત્મસાર.
- ૨ અધ્યાત્મોપનિષત.
- ૩ અધ્યાત્મિક મતખંડન સૌટિક.
- ૪ અધ્યાત્મ મતપરીક્ષા સૌટિક.
- ૫ નયરહસ્ય.
- ૬ નયપ્રદીપ.
- ૭ નયોપદેશ. અમૃત તરંગગિણી ટીકા સહિત.
- ૮ ન્યાયાલોક.
- ૯ જૈન તર્ક પરિભાષા.
- ૧૦ જ્ઞાન બિન્દુ.
- ૧૧ ન્યાયખંડ ખાદ્ય (મહાવીરસ્તવન પ્રકરણ).

[१२]

- १२ मार्ग परिशुद्धि.
 १३' उपदेश रहस्यटीका.
 १४ वैराग्य कल्पलता.
 १५ अत्रीश अत्रीशी सटीक.
 १६ ज्ञानसार (अष्टक).
 १७ देवधर्म परीक्षा.
 १८ यति लक्षण समुच्चय.
 १९ शुरुतत्व निर्णय सटीक.
 २० समाचारी.
 २१ प्रतिभा शतक सटीक.
 २२ भाषा रहस्य.

अन्याचार्यो कृत ग्रन्थोपर तेभ्यो करेदी टीकायाः---

- २३ शास्त्र वाता समुच्चयनी टीका.
 २४. कर्म प्रकृति (कर्म पथटीनी टीका.)
 २५. पाठपत्र वृत्ति.
 २६. अष्ट सहस्रां विवरण.

अलभ्य-दुर्लभ्य ग्रन्थोः---

- २७ अर्थात्मोपदेश.
 २८ स्यादाद रहस्य.
 २९ प्रभाषा रहस्य.
 ३० सिद्धान्त तर्क परिष्कार.
 ३१ अनेकान्त मत व्यवस्था.
 ३२ पातञ्जल योगशास्त्र यतुर्थ पाठवृत्ति.
 ३३ आत्मभ्याति.
 ३४ यतुर्विंशति निज (अन्द्र) स्तुति.
 ३५ ज्ञानार्णव.
 ३६ विचारमिन्दु.
 ३७ त्रिसूत्र्या लोकविधि.
 ३८ भगवद्वाद.
 ३९ शङ्करेण.
 ४० ज्ञानसार त्रुणि.
 ४१ छंदं चूडामणि टीका.
 ४२ मार्गशुद्धि पूर्वार्ण.
 ४३. ज्ञानादय.
 ४४ विधिवाद.
 ४५ तत्त्व विवेक.
 ४६ कृपना दशान्तपर ग्रन्थ.

रहस्यनाम अंकित ऐकसोते आठ ग्रन्थो लभ्या छे.

[૧૩]

શ્રીમદે ગુજરાતી ભાષામાં રચેલા ગ્રન્થો.

- ૧ શ્રીપાલ રાગ્નના રાસનો પાછલો ભાગ.
- ૨ દ્વિપદ ચોરાશી યોલ. (કાંશીથી આવતાં બતાવેલ).
- ૩ જગ્યુ રવામીનો રાસ.
- ૪ દ્રવ્યગુણુ પર્યાયનો રાસ.
- ૫ સમાધિશતક.
- ૬ સમતા શતક.
- ૭ તત્ત્વાર્થ સૂત્રનો ટપો.
- ૮ જ્ઞાનસારનો ટપો.
- ૯ અધ્યાત્મમત પરીક્ષાનો ટપો.
- ૧૦ જશવિલાસ. પદ (૧૫).
- ૧૧ આનન્દઘનનુતી સ્તુતિરૂપ અષ્ટપદી.
- ૧૨ સમ્યક્શાસ્ત્ર વિચાર સારપત્ર.
- ૧૩ વિચાર ગિન્દુ.

સજ્જયો.

- ૧૪ અદાર પાપસ્થાનકની સજ્જય.
- ૧૫ આડ દષ્ટિની સજ્જય.
- ૧૬ પ્રતિક્રમણુ ગર્ભહેતુની સજ્જય.
- ૧૭ સમકિતના સડસડ યોલની સજ્જય.
- ૧૮ પાંચ કુગુરૂની સજ્જય.
- ૧૯ અગીઆર અંગની સજ્જય.
- ૨૦ પાંચ મહાવ્રત ભાવનાની સજ્જય.
- ૨૧ અમૃતવેલીની સજ્જય.
- ૨૨ ગ્રંથમથ્રેણિની સજ્જય.
- ૨૩ ચાર આહારની સજ્જય.

સ્તવનો.

- ૨૪ શ્રી સીમંધર રવામિનું સ્તુતિરૂપ ૩૫૦ ગાથાનું સ્તવન.
- ૨૫ શ્રી વિરસ્તુતી હુંડીનું ૧૫૦ ગાથાનું સ્તવન.
- ૨૬ સવાસો ગાથાનું સ્તવન.
- ૨૭ નિશ્ચય વ્યવહારનું સ્તવન.
- ૨૮ મૌન એકાદશીના દોઢસો કડ્યાણુકનું સ્તવન.
- ૨૯ } ત્રણ ગાંતીશી.
- ૩૦ } ત્રણ ગાંતીશી.
- ૩૧ } ત્રણ ગાંતીશી.
- ૩૨ વિહરમાન જિનવીશી.
- ૩૩ પટ્ટસ્થાનક ચોપાહ.
- ૩૪ દશમતનું સ્તવન.
- ૩૫ શકપ્રકરણુનો આલાવબોધ.

[૧૪]

- ૩૬ વિચારબિંદુનો આલાવબોધ.
 ૩૭ કુમતિ ખંડન સ્તવન.
 ૩૮ સુગુરની સજ્જન્ય.
 ૩૯ ચડતા પડતાની સજ્જન્ય.
 ૪૦ યતિધર્મ અત્રીશી. (જૈનકાવ્ય સંગ્રહમાં ૫૪ ૨૩૦ માં).
 ૪૧ સ્થાપના કલ્પની સજ્જન્ય. (બુદ્ધિપ્રભા માસિક ૧૯૬૫).
 ૪૨ સમુદ્ર વહાણ સંવાદ.
 ૪૩ પંચપરમેષ્ઠી ગીતા. (ભજનપદ સંગ્રહ. ભાગ ૪).
 ૪૪ અક્ષ ગીતા. (ભ. પ. સં. ૪).
 ૪૫ સમ્યક્ત્વ ચોપાઈ.
 ૪૬ સીમંધર ચૈત્યવંદન (જૈનકાવ્ય પ્રકાશ પાન, ૧ ભામરી માણિકે છપાવેલ).
 ૪૭ ઉપદેશમાળા.

એકંદરે શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ ન્યાયના વિષય ઉપર ૧૦૮ ગ્રંથો લખ્યા છે એમ કહેવામાં આવે છે; અને ૨૦૦૦૦૦ (બે લાખ) શ્લોક પનાવ્યા છે. શ્રીમદ્ જૈનકવિ છતાં ગુજરાતી સાહિત્યને કેવી રીતે પોષ્યું. શ્રીમદ્ ગુજરાતી ભાષામાં ગ્રંથો લખીને ગુર્જર બંધુઓ ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. કોઈ એમ કહેશે કે તેમના ગ્રંથો જૈન ધર્મને લગતા છે; તે આના ઉત્તરમાં કહેવું પડશે કે પ્રેમાનન્દના ગ્રંથો જેમ વંષણુવ ત્રા હિન્દુ ધર્મને લગતા હતા તેપણુ ગુર્જર ભાષાના પોષક હતા. તેમ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીના ગ્રંથો પણ જૈન ધર્મને લગતા હતા તેપણુ ગુર્જર ભાષાના પોષક હતા. જૈન કવિઓના ગુર્જર ભાષાપોષક ગ્રંથોમાં માગધી શબ્દો આવી જાય છે તેનું કારણ એ છે કે જૈન સાક્ષર મુનિઓને સંસ્કૃત ભાષા અને માગધી ભાષાનો અભ્યાસ કરવો પડે છે. માગધી ભાષા કે જેને પ્રાકૃત ભાષા કહેવામાં આવે છે તેમાં જૈનાચાર્યોએ હજારો ગ્રંથો લખેલા છે તેથી પ્રાકૃત ભાષાના શબ્દો પ્રસંગોપાત આવી જાય એ ખનવા યોગ્ય છે. અસલની પ્રપલિત ભાષા પ્રાકૃત ગણાય છે. ગુજરાતી ભાષા પણ વસ્તુતઃ પ્રાકૃત ભાષાજ ગણી શકાય છે. વડોદરાના કવિ પ્રેમાનન્દની સાથે શ્રીમદ્ યશોવિજયજીની મુલાકાત થઈ હશે કે કેમ તે નક્કી કહી શકાતું નથી. વડોદરામાં કવિરાજ પ્રેમાનન્દનું શરીર છૂટ્યું, અને ઉભોઈમાં વૈષ્ણુવીય કવિ દયારામ અને જૈનસાક્ષર કવિરાજ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીનો દેહોત્સર્ગ થયો. આ ત્રણ કવિ માટે વડોદરા અને ઉભોઈ ગામ સદાકાળ ગુજરાતી સાક્ષરોને સ્મરણીય રહેશે.

શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ દેવની સ્તુતિ કરીને ભક્તિ માર્ગની પુષ્ટી કરી છે. ભક્તિના વિષયમાં યશોવિજયજી અપૂર્વ પ્રેમથી પરમાત્માની સ્તુતિ કરે છે. શ્રીમદ્નો ભક્તિ પ્રેમ તેમનું હૃદય ભક્તિ રસથી જભરાઈ જાય છે તે નીચેના સ્તવન કાવ્યોથી માણુમ પડશે:—

અજિતનાથ સ્તવન.

અજિત નિજીંદ્યું પ્રીતડી, મુજ ન ગમે હો ખીજનો સંગ કે,
 માલતી ફુલે મોહીઓ, કિમ ખેએ હો આવલ તર અંગ કે. અજીત ૧.
 ગગા જળમાં જે રમ્યા, કિમ છિલ્લર હો રતિ પામે મરાલ કે;
 સરોવર જલધર જલ વિના, નવિ ચાહે હો જગ ચાતક આજ કે. અજીત ૨.
 કોકિલકલ ટૂંજિત કરે, પામી મંજરી હો પંજરી સહકાર કે;
 ઓછાં તરવર નવિ ગમે, ગિર્યા શું હો હોએ ગુણનો પ્યાર કે. અજીત ૩.

[૧૫]

કમલિની દિનકર કર ચહે, વળી કુસુમની હો ધરે અંદ શું પ્રીત કે;
 ગારી ગિરીશ ગિરિધર વિના, નવિ ચાહે હો કમલા નિજ ચિત્ત કે. અછત ૪.
 નિમ પ્રભુ શું મુજ મન રમ્યું, ખીજ શું હો નવી આવે દાય કે;
 શ્રી નયવિનય સુગુરતણો, વાયક જશ હો નિત નિત ગુણ ગાય કે. અછત. ૫.

શ્રીમદ્ યજ્ઞવલ્ક્યજી પોતાના પ્રેમી તરીકે અછતનાથને સ્વિકારીને પ્રેમીના સંબંધમાં જે જે દેખાતો આપીને પોતાની પ્રીતિ શ્રી પ્રભુ ઉપર પૂર્ણ છે તેને હૃદયોદ્ગારથી જણાવે છે. પ્રેમાનન્દ કવિના સમાનકાલીન આ જૈન કવિરાજની ગુર્જર ભાષા સરળ અને રમ્ય છે. તેમના શબ્દોમાં પ્રભુ પ્રત્યેનો પ્રેમ ઝળકી ઉઠે છે. પ્રભુપર પ્રેમી અનેક આ મહાપુરુષ પોતાના હૃદયને પ્રેમ ઉભરાથી શબ્દો દ્વારા ખાલી કરીને પ્રભુની ભક્તિમાં ગુલતાન અને છે. અને અન્યોને તત્પ્રતિ આકર્ષે છે.

શ્રીમદ્ કવિરાજ પ્રભુની સાથે પ્રેમથી પરોક્ષ દશામાં સંબંધ બાંધીને પ્રભુનું રમરણુ કરે છે. પ્રભુની વિરહ દશામાં પ્રભુની પ્રાપ્તિને અર્થે પોતાના પ્રેમનો શબ્દોદ્ગાર અપૂર્વ રસ પ્રગટાવતા છતાં નીચેના સ્તવનમાં આ પ્રંભાણે કહે છે:—

પદ્મપ્રભુ સ્તવન.

પદ્મ પ્રભુ જિન જશ અલગા રહ્યા, જિહાંથી નાવે લેખોજ;
 કાગલને મસિ તિહાં નવિ સંપજે, ન ચલે વાટ વિશેષોજ;
 સુગુણુ સનેહારે કદીય ન વિસરે. ૧
 ઘડાંથી તિહાં જશ કોઈ આવે નહિ, જેહ કહે સંદેશોજ,
 જેહનું મિલવું રે દોહિલું તેહશું, તેહ તે આપ કિલેસોજ. સુગુણુ. ૨
 વીતરાગ શું રે રાગ તે એક પખો, કીજે કવણુ પ્રકારોજ;
 ઘોડો દોડેરે સાહિબ કાજમાં, મન નાણે અસવારોજ. સુગુણુ. ૩
 સાચી ભક્તિરે ભાવન રસ કલો, રસ હોય તિહાં દોય રીઝેજ;
 હોડા હોડેરે જેહુ રસ રીઝથી, મનના મનોરથ સીજેજ. સુગુણુ. ૪
 પણુ ગુણવંતારે ગોઠે ગાજએ, મોટા તે વિશ્રામોજ;
 વાયક જશ કહે એહજ આશરે, સુખ લહું હામો હામજ. સુગુણુ. ૫

પ્રભુના વિરહે પરોક્ષદશામાં પ્રેમના સંબંધથી જે જે પ્રભુને મળવાના સુઝે છે તેનો વિચાર કરીને પાછા તેનો નિર્ણય કરીને કહે છે કે તમારી પાસે કોઈ આવી શકે તેમ નથી. હે સુગુણુ સ્નેહી ! તમે એક ઘડી માત્ર પણુ વિસરતા નથી. હે વીતરાગ ! હું તમારી સ્થિતિ રાગ કંઈ છું પણુ આપ વીતરાગ હોવાથી મારા પ્રેમની કોણુ કિંમત આંકી શકે. ઘોડો સ્વામિના કાર્ય માટે બહુ દોડે પણુ સ્વામિના મનમાં તો તે આખતનો વિચાર પણુ નહોય, તેમ તમારા ઉપર હું અત્યંત પ્રેમ ધારણુ કરું છું અને તમારા તો હીસાખમાં ન હોઈ તો કેમ એવી એક પક્ષવાળી પ્રીતિ નભી શકે ? એ રસીલા હોય તો પ્રેમરસથી રીઝ પેદા થાય. આપ અનેક ગુણુના ભંડાર છો અને મોટા એવા વિશ્રામભૂત છો. ઉપાધ્યાય કહે છે કે હે પ્રભુ ! તમારો આશ્રય પામીને હું હામોહામ સુખ લહીશ. આપના વિના મારે કોઈ અન્ય વિશ્રામો નથી ઇત્યાદિ કહી અપૂર્વ ભક્તિભાવને પ્રગટ કરે છે.

ઉપાધ્યાયજીનું મન ભક્તિ અને પ્રેમથી લહ્યાઈ બની ગયું હતું. ભક્તિ એ પરમાત્માને મેળવવાનો અપૂર્વ માર્ગ છે. પ્રભુને મહાન્ માનવામાં આવે છે ત્યારે તેમના પ્રતિ પૂજ્યભાવ

[૧૬]

પ્રગટ થાય છે. પ્રેમભક્તિના ઉદ્દગારો અરેખર પરાભાષાસ્વ હોવાથી ભક્તિના આધિન ભગવાન એવું જે કથવામાં આવે છે તે અક્ષરેઅક્ષર સત્ય ઠરે છે. પરાભાષાથી ઉઠતા ભક્તિના શબ્દોમાં એવી શક્તિ હોય છે કે તે ભક્તિના વિચારોને ફેલાવીને અપૂર્વ આનન્દ રસ પ્રગટાવી શકે છે. ભક્તિના રસમાં મસ્ત અનેલા ભક્ત પ્રભુને પોતાના હૃદયમાં લાવી શકે છે. યોગીઓ પણ જે પ્રભુને હૃદયમાં લાવવા અસમર્થ અને છે તે કાર્યને ભક્ત સહેજે સાધી શકે છે. ભક્ત પોતાના હૃદયમાં ધ્યેય પ્રભુની મૂર્તિને ભક્તિ બળથી ખડી કરે છે, અને ત્રણ ભુવનના નાથને પોતાના અણુ જેવા હૃદયમાં અર્ચાત નહાના હૃદયમાં સ્થાપન કરવા સમર્થ થાય છે. અને તેની શાખાશી ભક્તને મળે છે. ભક્તિની ધૂનમાં મસ્ત અનેલા ભક્તો પ્રભુની સાથે જાણે સાક્ષાત્ વાત કરતા હોય એવો મનઃસૃષ્ટિનો દેખાવ અન્યોને આપે છે. આવી ઉત્તમ ભક્તિની ધૂનમાં સાત્વિક આનન્દ રસતું આસ્વાદ કરીને શ્રીમદ્ યશોવિજયજી સુવિધિનાથના સ્તવનમાં ઉપરના વિચારોને મળતા શબ્દોમાં પ્રભુને ભક્તિના માહાત્મ્યથી હૃદયમાં ધ્યેયરૂપે પ્રગટ કરીને નીચે પ્રમાણે કથે છે.

સુવિધિનાથ સ્તવન.

- લઘુ પણ હું તુમ મન નવિ માવુંરે, જગજીવ તુંમને દીલમાં લાવુંરે,
કુણુને એ દીજે શાખાશીરે, કહો શ્રી સુવિધિ જીવંદ વિભાસીરે. લઘુ. ૧
- મુજમન અણુ માંહે ભક્તી છે ઝાઝીરે, તેહ દરિના તુ છે માજીરે;
યોગી પણ જે વાત ન જાણેરે, તે અચરિજ કુણુથી હુઓ ટાણેરે. લઘુ. ૨
- અથવા થિર માંહે અથિર નમાવેરે, મોટો ગજ દરપણમાં આવેરે;
જેહને તેજે બુદ્ધિ પ્રકાશીરે, તેહને દીજે એ શાખાશીરે. લઘુ. ૩
- ઉર્ધ્વમૂલ તરવર અથ શાખારે, હંદ પુરાણે એહવી છે ભાષારે.
અચરિજ વાલે અચરિજ કીધુરે, ભગતે સેવક કારજ સિંધુરે. લઘુ. ૪
- લાક કરી જે બાલક બોલેરે, માતપિતા મન અભિયને તોલેરે;
શ્રી નયવિજય વિબુધનો શિશોરે, જગ કહે એમ જાણો જગદિશોરે. લઘુ. ૫

સુવિધિનાથના સ્તવનમાં ભક્તિનું આકર્ષણ અને ભક્તિરસથી ભક્તના કાર્યની સિદ્ધિનો અપૂર્વ ભાવ દેખવામાં આવે છે. ધ્યેય પ્રભુને ધ્યાનમાં ધારીને ભક્તમહાત્મા પોતાના સહજાનન્દનો ભોક્તા અને છે. ભક્તિમય શબ્દોના આનંદોલનોથી જગતમાં ભક્તિના વિચારોથી વૃદ્ધિ થાય છે. અને તેથી દુનિયાને પ્રભુની ભક્તિનો અપૂર્વ લાભ સંપ્રાપ્ત થાય છે. ભક્તની પરાભાષાથી જે ભક્તિના ઉદ્દગારો નીકળ્યા હોય છે તે શબ્દદ્વારા ઉદ્દગારોને જાણવાથી અન્ય મનુષ્યોના હૃદયમાં પણ તેવા કરનો આનન્દ ખીલી ઉઠે છે. ભક્ત અરેખર ભક્તિની ધૂનમાં ચઢી જઈને કપટાદિ દોષોના સત્વર નાશ કરીને પોતાના હૃદયને ચન્દ્રની પેઠે નિર્મળ બનાવે છે. અને તે પ્રભુની આગળ નહાના આગક જેવો બની જઈને પોતાના મનમાં જે જે આવે છે તે પ્રભુને કહે છે. શ્રીમદ્ આવી ભક્તિના પરિણામમાં પ્રભુના આગક બની ગયા છે અને પોતાના હૃદયની શુદ્ધતા કરીને તેમાંથી અપૂર્વ ભક્તિ રસના ઝરાને વહેવરાવીને આત્માની શીતલતાને પ્રાપ્ત કરે છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી પોતેજ ભક્તિના પાત્ર ભક્તરૂપ પોતે બનીને પોતાના હૃદયના ઉભરાઓ બહાર કાઢીને ભક્ત કવિના ખરા નામને દીપાવીને અન્યોને અનુકરણીય બને છે. શ્રીમદ્ શુદ્ધ ભક્તિરસના રસીલા ચઈને પરમાત્માની સ્તુતિ કરીને પ્રભુને એમ કહે છે કે હે પ્રભુ તમેજે મારા ઉપર કંઈ કામણુ કર્યું છે કે જેથી માંક મન આપના ઉપર લાગી રહ્યું છે. પ્રભુના ઉપર પોતે કામણુ કરવાનું કહીને એમ પ્રકાશે છે કે—હું પણ ભક્તિના કામણુથી

[૧૭]

તમને મારા હૃદય રૂપ ધરમાં રાખીશ. મારા મનરૂપ વૈકુંઠમાં અકુઠિત એવી ભક્તિવડે તમે સ્થિર થઈને રહેશો, એમ શ્રીમદ્ નીચેના સ્તવનમાં જણાવે છે: તથાચ

વાસુપૂજ્ય સ્તવન.

સ્વામી તુમે કાંઈ કામણ કીધું, ચિત્તું અમારું ચોરી લીધું;
 અમે પણ તુમ શું કામણ કરશું, ભક્તિ ગ્રહી મન ધરમાં ધરશું;
 સાહેબા વાસુપૂજ્ય જીણુંદા, મોહના વાસુપૂજ્ય જીણુંદા. સા. ૧

મન ધરમાં ધરી આ ધર શોભા, દેખત નિત્ય રહેશો થિર થોભા;
 મન વૈકુંઠ અકુઠિત ભક્તે, યોગી ભાંખે અનુભવ યુક્તે. સા. ૨

ક્લેશે વાસિત મન સંસાર, ક્લેશ રહિત મન તે ભવપાર;
 જે વિશુદ્ધ મન ધર તુમે આવ્યા, પ્રભુ તો અમે નવનિધિ રૂઢિ પાવ્યા. સા. ૩

સાતરાજ અલગા જઈ એઠા, પણ ભક્તે અમ મનમાંહિ પેઠા;
 અલગાને વલગ્યા જે રહેવું, તે ભાણા ખડખડ દુઃખ સહેવું. સા. ૪

ધ્યાયક ધ્યેય ધ્યાન ગુણ એકે, ભેદ છેદ કરશું હવે ટેકે;
 ખીર નીર પરે તુમશું મલશું, વાયક જશ કહે હેજે હલશું. સા. ૫

ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે ક્લેશવડે વાસિત થએલું મન તેજ સંસાર છે. રાગ અને દ્વેષાદિ દોષથી મન બ્યારે મુક્ત થાય છે ત્યારે આત્મા, ભવનો પાર પામે છે. મનમાં ક્રોધ, ધર્ષ્યા, નિન્દા, હિંસાવૃત્તિ, લોભ, કપટ, અહંકાર અને નિન્દા આદિ દોષો હોય છે ત્યાં સુધી બાહ્યના ગમે તેવા ક્રિયા વિગેરાના આડંબરથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. મનમાં ઉત્પન્ન થતી વિષય વાસનાઓને હટાવ્યા વિના પ્રભુની ભક્તિ કરી શકાતી નથી. પ્રભુની આજ્ઞા છે કે મારાપર પ્રેમ તમે જે ધારણ કરતા હોય તો મનમાં ઉત્પન્ન થનાર રાગાદિક દોષોનો જડ મૂળમાંથી દૂર કરો એજ ખરી ભક્તિ છે. આવી ખરી ભક્તિ વિના સ્વાર્થસાધક ઢોંગી ભક્તોની ઢોંગી ભક્તિ તે સંસાર વધારનારી છે એમ અવલોકવું. મનની શુદ્ધિ કર્યા વિના પ્રભુને હૃદયમાં ધ્યેય રૂપે ધારી શકાતા નથી. સર્વ કામનાઓનો ત્યાગ કરીને જેઓ પોતાના હૃદયને શુદ્ધ બનાવે છે અને અધિકાર પરત્વે ક્રિયામાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થાય છે તેઓ પ્રભુને વિશુદ્ધ મનમાં લાવવાને સમર્થ થાય છે એમ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે અત્ર ગૂઢ રહસ્ય દર્શાવ્યું છે. વિશુદ્ધ મનમાં પ્રભુ આવવાથી આત્મામાં નવનિધિની ઋદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. ક્ષાયિકભાવની યાનાદિક નવ લખિધ્યોને નવનિધિની ઋદ્ધિ જૈન પરિભાષાવડે કહેવામાં આવે છે. શ્રીમદ્ કહે છે કે હે પ્રભો! તમે સાત રાજ ઉંચા જઈને એઠા છો તોપણ તમે ભક્તિના યોગે ભક્તના મનમાં પેઠા છો એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનનું ઐક્ય થતાં હે પ્રભો! અમે આત્માથી કર્મને ભિન્ન કરીને અર્થાત તે ભિન્ન છે એવો ઉપયોગ લાવીને કર્મનો છેદ કરીશું, અને સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને હે પ્રભો ક્ષીરમાં નીર જેમ મળી જાય છે તેમ અમે પણ સિદ્ધ સ્થાનમાં તમારી સાથે મળી જઈશું. આત્માને પરમાત્મ સ્વરૂપ કરીને તમે જે સિદ્ધ સ્થાનમાં છો ત્યાં આવીને હું પણ તમને મળીશ. એમ ઉપાધ્યાયજી પ્રેમ લક્ષણ ભક્તિતા ઉભરાથી પ્રભુની સાથે જાણે વાતોજ ના કરવા હોય એવી રીતે કહે છે. ભક્તિ રસમય સ્તવનાથી ઉપાધ્યાયના હૃદયપટમાં ભક્તિદ્વારા પ્રભુનું ચિત્ર કેવું ચિતરાયું હતું તેવું યાન વાચકોને થયા વિના રહેતું નથી. જૈન શૈલી પ્રમાણે અને પોતાના હૃદયોક્ષાસથી ભક્ત કવિએ

[૧૮]

શાંતિના સ્તવનમાં પ્રભુને ભેટવાની જે ભાવના ભાવી છે તે અહ્લુત છે. પ્રભુને ભેટવા માટે જે શબ્દો દ્વારા હૃદયોદ્ગારો કાઢ્યા છે તેનું સૂક્ષ્મ મનન કરીને તેમાં ઉંડા ઉતરીને સ્તવનનો પ્રદેશ અવલોકીએ છીએ તો તેની અપૂર્વ સ્મરણીયતા દેખાય છે. શાન્તિનાથના સ્તવનમાં તેમણે પ્રભુને ભેટવાના અર્થાત્ પ્રભુને મળવાના સંબંધમાં પોતાના વિચારોને ભક્તિરૂપે વહેવરાવીને સમ્યક્ત્વાદિ ગુણોવડે પ્રભુની પ્રાપ્તિ જણાવી છે, અને ધ્યાનવડે પ્રભુની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. પ્રભુના ધ્યાનમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો સમાવેશ થાય છે એમ પણ દર્શાવ્યું છે. ધ્યાનની પરિણતીમાં ધ્યાતા પ્રભુના સ્વરૂપની સાથે એકમેક બની જાય છે, અને તેથી તે પ્રભુને સંપ્રાપ્ત કરે છે. અનુભવ દર્શનથી પરોક્ષદશામાં પ્રભુનું દર્શન કરવાને ભક્ત સમર્થ બને છે. પ્રભુ ઉપર પ્રેમી બનેલો ભક્ત ક્ષણે ક્ષણે પ્રભુનું ધ્યાન ધરે છે, તેથી તે પ્રભુનું અહ્લુત રૂપ દેખી શકે છે, અર્થાત્ અનુભવી શકે છે. શ્રીમદ્દના સ્તવનથી તેઓએ પોતાં એવો અનુભવ કર્યો છે એવું પરોક્ષ દશામાં જણાય છે. એમ તેમના સ્તવન ઉપરથી માણુમ પડે છે. તે સ્તવન નીચે મુજબ:—

શાંતિનાથ સ્તવન.

ધન દિન વેદા ધન ઘડી તેહ, અચિરાનો નંદન જિનજી ભેટશુંજી;	
લક્ષ્મીશુંરે સુખ દેખી સુખચંદ, વિરહ વ્યથાનાં દુઃખ સવિ ભેટશુંજી.	૧
જાણ્યોરે જેણે તુજ ગુણુ લેશ, ખીજરે રસ તેહને મન નવિ ગમેજી;	
ચાખ્યોરે જેણે અમી લવલેશ, બાકસ બુકસ તસ ન રૂચે કિમેજી.	૨
તુજ સમકિત રસ સ્વાદનો જાણુ, પાપ કુબકતે બહુ દીન સેવિયુંજી;	
સેવે જે કર્મને યોગે તોહિ, વાંછે તે સમકિત અમૃત ધુરે લિખ્યુંજી.	૩
તાહર ધ્યાન તે સમકિત રૂપ, તેહજ જ્ઞાનને ચારિત્ર તેહજ છેજી;	
તેહથીરે જાણે સઘળાં પાપ, ધ્યાતારે ધ્યેય સ્વરૂપે હોયે પછેજી.	૪
દેખીરે અહ્લુત તાહર રૂપ, અચરિજ ભવિક અરૂપી પદવરેજી;	
તાહરી ગત તું જાણે દેવ, સમરણુ બજન તે વાયક જશ કરેજી.	૫

શ્રીમદ્દના ભક્તિમય એક સ્તવનપર જે બરાબર ભાવાર્થ જોવામાં આવે તો એક મોટા ગ્રન્થ થઈ જાય તેથી અત્ર તેમના ભક્તિના સ્તવનનું સંક્ષેપથી અલ્પ શબ્દમાં દિગ્દર્શન કરવામાં આવે છે. શ્રીમદ્ ભક્તિરસમાં રસીલા થઈને પરમાત્માને ભેટવા અત્યંત ઉત્સુક બની ગયા છે. અને તેઓ પરમાત્માની ભક્તિમાં લીન થઈને લોક અર્થાત્ દુનિયાની રીઝનો અનાદર કરે છે. દુનિયાને રીઝવવી અને પ્રભુને રીઝવવા એ બન્ને કાર્ય સાથે બનતાં નથી. મનુષ્યે. દુનિયાને રીઝવવા પ્રયત્ન કરે છે તોપણ તે દુનિયાની રીઝરૂપ કાર્ય પાર પડતું નથી. એક મનુષ્યને રીઝવવામાં આવે છે તો અન્ય વિચારવાળો મનુષ્ય નાપુશ થાય છે. મનુષ્યોની એક સરખી મતિ નથી એટલે તેથી તેઓના ભિન્ન ભિન્ન વિચારો હોય છે તેથી કોઈથી સઘળી દુનિયા રીઝવી શકાતી નથી. ઉત્તમ ભક્ત મનુષ્યો દુનિયાને રીઝવવા પ્રયત્ન કરતા નથી. ભરત ચક્રવાર્ત્તી શાળામાં ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું અને એક તરફ ઋષભદેવ ભગવાન પધાર્યાના સમાચાર સાંભળ્યા. આ બન્નેમાંથી પહેલી પૂજા કોની કરવી એવો વિચાર કરીને ભરતરાજ્યએ ચક્રરત્નની રીઝ ત્યાગીને ઋષભદેવનું દર્શન કર્યું. દુરાધ્ય લોક છે. દોરંગી દુનિયા છે. સઘળી દુનિયા કોઈનાથી રીઝ પામી નથી અને પામનાર નથી, માટે દુનિયાદારીની રીઝ ત્યાગીને

[૧૯]

અને લોક ગમે તે બોલે તેની પંસ્વા ન કરતાં પરમાત્માની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવી એવા વિચારની ધૂનમાં આવી જઈને શ્રીમદ્ યશોવિજયજી એક પરમાત્માની રીઝમાં પોતાનું મન લગાડે છે તે મલ્લિનાથના સ્તવનથી માલુમ પડે છે:—

તથા ચ મલ્લિનાથ સ્તવન:—

તુજ મુજ રીઝની રીત, અટપટ એહ ખરીરી;	
લટપટ નાવે કામ, ખટપટ ભાંજ ખરીરી.	૧
મલ્લિનાથ તુજ રીત, જન રીઝે ન હુએરી;	
દોય રીઝણુને ઉપાય, સાહસુ કાંઈ ન જુએરી.	૨
દુરાધ્ય છે લોક, સહુને સમ ન શરીરી;	
એક દુહવાએ ગાઠ, એક જો બોલે હસીરી.	૩
લોક લોકોત્તર વાત, રીઝવે દોય જુઠરી;	
તાત ચક્રધર પૂજ્ય, ચિન્તા એહ હુઠરી.	૪
રીઝવવો એક સાંઈ, લોક તે વાત કરેરી;	
શ્રી નયવિજય સુશિષ્ય, એહિજ ચિત્ત ધરેરી.	૫

કવિ પોતેજ પાત્ર બનીને ભક્તિ વિષયક હૃદયની સ્ફુરણાઓને શબ્દોદ્ધારા બહાર કાઢે છે ત્યારે તે ભક્તિ વિષયાદિનો સ્વાભાવિક કવિ ગણી શકાય છે. શ્રીમદ્ ભક્તિના પાત્ર બનીને દુનિયાની પરવાનો લાગ કરીને પ્રભુને રીઝવવા માટે ખરો નિશ્ચય પ્રગટ કરે છે તેથી તેઓ ભક્તિની કોટિમાં કેટલી બધી ઉચ્ચતા મેળવે છે તેનો વાચકો પોતાની મેજે ખ્યાલ કરશે. કેટલાક શુદ્ધ જ્ઞાનીઓનાં હૃદય તપાસવામાં આવે છે તો મારવાડની ભૂમિની પેડે સૂકાં હોય છે; તેઓના હૃદયમાં પ્રભુ પ્રેમ ન હોવાથી જગતપ્રતિ ઉચ્ચ પ્રેમ હોતો નથી તેથી તેઓનું મન ઉદાસ લાગે છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી મહાન તાર્કિક શિરોમણિ અને મહાન તત્ત્વજ્ઞાની હોવા છતાં તેમના હૃદયરૂપ પર્વતમાંથી ભક્તિનાં પ્રેમ ઝરણો વહે છે અને તેથી તે પોતાના આત્માની ઉચ્ચતા ધારણ કરવા કેટલા બધા પયત્નશીલ થયા છે તે વાચકોને સ્વયંમેવ જણાશે.

ઉપાધ્યાયજી જે પ્રભુની સ્તવના કરે છે તેમાં જ્ઞાન ગભિત પ્રેમ તો દેખાયા વિના રહેતો જ નથી. તે પરમાત્માનું ધ્યેયરૂપે જે વર્ણન કરે છે તે અનુભવ પામીને કરે છે એમ સહેજે તેમના સ્તવનથી માલુમ પડી આવે છે. ઉપાધ્યાયજી વીશમા મુનિસુવ્રત સ્વામિના સ્તવનમાં ગુણોની સેવનારૂપ ભક્તિનો ઉલ્લેખ કરીને પોતાનો અપૂર્વ અનુભવ રસ પ્રગટ કરે છે. તેમને કહે છે કે હું પ્રભુ તું જાગતો છે, મારા હૃદયથી કદી દૂર થતો નથી. હું પ્રભુ તારે જીતો ઉપકાર સંભારીએ છીએ ત્યારે આનંદ પ્રગટે છે. પ્રભુના ઉપકારથી ગુણોને ઉત્તરિયમા મનમાં એક અવગુણુ સમાઈ શકતો નથી, આવી ઉપકારભાવના પ્રકટ થાય છે તેને આ આત્મનો અનુભવ આવે છે. પ્રભુના ગુણોની સાથે જે આત્માના ગુણો અનુબંધી થાય છે તે અક્ષયરૂપે પરિણમે છે. પ્રભુનો શુદ્ધ પ્રેમ ખરેખર અક્ષયપદ્મ દેવા સમર્થ બને છે. પ્રભુનું સ્વરૂપ ખરેખર અક્ષયરૂપે જોયર નથી. અનુભવ જ્ઞાનવડે પ્રભુના સ્વરૂપની ઝાંખી થાય છે; દ્વિત્યાદિવડે મુનિ સુવ્રતની અપૂર્વ સ્તવના નીચે પ્રમાણે કરે છે:—

[૨૦]

મુનિસુવ્રત સ્તવન.

મુનિસુવ્રત જિન વંદતાં, અતિ ઉદ્ધસિત તન મન ચાયરે;	
વદન અનુપમ નિરખતાં, માહરાં ભવભવનાં દુઃખ જાયરે.	
માહરાં ભવભવનાં દુઃખ જાય, જગતગુરુ જગતો સુખકંદે,	
સુખકંદ અમંદ આણુંદ, પરમગુરુ જગતો,	૨.
નિશદિન સુતાં જગતાં, હઠઠાથી ન રહે દૂરરે;	
જળ ઉપકાર સંભારીએ, તવ ઉપજે આનન્દ પૂરરે.	તવ. ૨
પ્રભુ ઉપકાર ગુણે ભર્યાં,—મન અવગુણ એક ન સમાયરે:	
ગુણ ગુણ અનુખંધી હુઆ, તેતો અક્ષયભાવ કહાયરે.	તે...જ...સુ. ૩
અક્ષયપદ દીએ પ્રેમ જે, પ્રભુતું તે અનુભવ રૂપરે;	
અક્ષર સ્વર ગોચર નહિ, એતો અકલ અમાય અરૂપરે.	એ...જ...સુ. ૪
અક્ષર થોડા ગુણ ધણા, સજ્જનના તે ન લિખાયરે;	
વાચક જશ કહે પ્રેમથી, પણ મનમાંહે પરમાયરે.	૫...જ...સુ. ૫

શ્રીમદ્ સમ્યગ્જ્ઞાન ગાભત શુદ્ધ પ્રેમ વડે અપૂર્વ વીર્યોક્ષાસ પ્રગટાવીને પ્રભુને ધ્યેયરૂપે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ. પોતાના હૃદયની આગળ ખડા કરીને અને તે સાક્ષાત્ મળ્યા હોય એવી વૃત્તિને બનાવીને ખીજ મુનિસુવ્રતના સ્તવનમાં નીચે પ્ર-

માણે વદે છે:—

સ્તવન.

આજ સફલ દિન મુજ તણો, મુનિ સુવ્રત દીક્ષા;	
ભાગી તે ભાવક ભવતણી, દિવસ દુરિતના નીકા.	આજ. ૧
આંગણે કલ્પવેલી રૂળી, ધન અભિયના તુકા;	
આપ માગ્યા તે પાસા ઢળ્યા, સુરસમકિત તુકા.	આજ. ૨
નિયતિહિત દાન સન્મુખ હુયે, સ્વપુણ્યોદય સાથે;	
જશ કહે સાહિબે મુગતિનું, કરિયું તિલક નિજ હાયે.	આજ. ૩

ઉપરના સ્તવનમાંથી શ્રીમદ્નો ગૂઢ આન્તરિક રહસ્ય બહાર કાઢવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી ભરૂચમાં જ્યારે ગયા હશે તે વખતમાં આ સ્તવન રચાયું હોય એમ માલુમ પડે છે. ભરૂચમાં મુનિસુવ્રત સ્વામીનું જિન મન્દિર છે. “જગ ચિંતામણી” ચૈત્યવંદનમાં પણ ભરૂચમાં મુનિસુવ્રત સ્વામી છે તેનું દિગ્દર્શન કર્યું છે. જૈનોના કેટલાક ગ્રન્થોમાં લખ્યું છે કે કોઈને અમુક સંયોગોમાં પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું હોય તો ભરૂચ જઈ ત્રણ ઉપવાસ કરીને મુનિસુવ્રત સ્વામીની આરાધના કરવી. આરાધના કરવાથી મુનિસુવ્રત સ્વામીના અધિષ્ઠાયક દેવતા પ્રસન્ન થાય છે અને જે જે પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે તેના ઉત્તર આપે છે. આલોચના દેવી, કેટલા ભવમાં મુક્તિમાં જવું, ઇત્યાદિ પ્રશ્નોના ઉત્તર શાસનદેવતા આપે છે. જૈન ગ્રન્થોના આધારે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ પણ મુનિસુવ્રત સ્વામીનાં દર્શન કરીને ત્રણ ઉપવાસની તપશ્ચર્યા કરી હતી અને તેથી સમ્યક્ત્વીદેવ તેમના ઉપર પ્રસન્ન થયા હતા અને તેમને મુક્તિવધુની પ્રાપ્તિ અમુક ભવમાં થશે એમ કહ્યું હતું, તેવી ખીના ઉપરના સ્તવનમાંથી નીકળી આવે છે. ભવિતવ્યતાના યોગે તેઓ અમુક ભવમાં મુક્તિ જવાના છે એમ દેવતાના મુખે સાંભળવાથી “સાહિબે મુગતિનું કરિયું તિલક નિજ હાયે” એવું જ્ઞાન કર્યું જણાય છે.

[૨૧]

આ તેમના સ્તવન ઉપરથી એને કિંવદન્તીના આધારે આવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે. એટલું તો કહેવું પડે છે કે ઉપાધ્યાયજીને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું હતું અને એ વાત તેમણે મુનિ સુવ્રતસ્વામિના અધિષ્ઠાયક દેવે પાસેથી સાંભળીનેજ મુક્તિરૂપ સ્ત્રી વરવાનું સમ્યક્ત્વરૂપ તિલક પ્રભુએ મારા કપાળપર કર્યું એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે. ઉપાધ્યાયની આવી ઉચ્ચ ભક્તિ જોતાં તેમને સમ્યક્ત્વ પ્રગટ્યું હતું એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી. પ્રભુની ભક્તિથી જોણે કપાયાદિનો નાશ કર્યો છે એવા ઉપાધ્યાયજીને અલ્પભવ સંસાર બાકી હોય અને થોડાજ ભવમાં તેમને મુક્તિ મળવાની હોય એમ અમારૂં હૃદય કહે છે. **શ્રીપાલ રાસમાં** પણ તેમણે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—

મારે તો ગુરૂ ચરણપસાયે, અનુભવ દિલમાંહી પેઠા;
 ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ પ્રગટી ઘટમાંહી, આતમ રતિ હુછ એઠોરે. મુજ. ૧૦

ઉચ્ચો સમકિત રવિ જલહલતો, ભરમ તિમિર સવિ નાઠો;
 લગતગતા દુર્નય જે તારા, તેહનો બલ પણ ઘાઠોરે. મુજ. ૧૧

(શ્રીપાળ રાસ—ચોથો ખંડ.)

ઇત્યાદિ જોતાં તેમને સમ્યક્ત્વ પ્રગટ્યું હતું એમ નિશ્ચય થાય છે.

ઉપાધ્યાયજી ભક્તિમર્ગના પ્રદેશમાં બહુ ઊંડા ઉતરેલા લાગે છે. શુદ્ધ પ્રેમથી મનુષ્ય પરમાત્માનો ઉપાસક અને છે. શુદ્ધ પ્રેમ રસના મહાસાગરમાં અહીં ભક્તિનો પ્રવાહ. અને મમત્વ વૃત્તિરૂપ લુણુના ગાંગડાઓ ગળી જાય છે. શુદ્ધ પ્રેમરસમાં હૃદય બ્યારે લદ્દખદ હોય છે ત્યારે હૃદયમાં દિવ્યદષ્ટિ ખીલે છે અને તેથી પરમાત્માના સ્વરૂપની ઝાંખી અવલોકી શકાય છે. ભક્તના મનમાં પ્રભુના સદ્ગુણો વ્યાપી રહે છે અને તેથી તે પરમાત્માના સંબંધમાં આવતો જાય છે. પરમાત્માના ગુણોમાં લીન અનેલો ભક્ત ખરેખર પોતાના આત્માને પરમાત્મ રૂપે નિહાળવા સમર્થ થાય છે. ભક્તના મનરૂપ ત્રાંબાને પરમાત્માનો પ્રેમ ખરેખર સુવર્ણરૂપ કરી દે છે. પરમાત્મા ઉપર સ્નેહ ધારણ કરવાથી મનમાં રહેલા દુર્ગુણોના સંસ્કારો ટળી જાય છે અને મન ખરેખર પરમાત્માના સ્નેહવડે ઉચ્ચ શુદ્ધ અને છે. ઉદકનો લેણ માત્ર જલધિમાં ભળીને અક્ષયપદને પામે છે, તેમ પ્રભુના ગુણોની સાથે શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરીને ભક્તજન પણ અક્ષયપદને પામે છે. ચંદનની ગંધ તેની સ્વાભાવિક ગંધ છે, તેમ પરમાત્માની સાથે મળવું એ પણ શુદ્ધ સ્વાભાવિક સંબંધ છે. આત્મા તે પરમાત્મારૂપે થાય છે. પરમાત્માની સાથે શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરતાં કરતાં શુદ્ધ પ્રેમનો પ્રવાહ અગ્નિના તણુખાની પેઠે એટલો બધો વૃદ્ધિ પામે છે કે તેથી સધળું જગત એક આત્મસમાન ભાસે છે, અને તેથી તે ભક્તના રાગદેષનો વિલય થાય છે અને મુક્તદશા પ્રાપ્ત કરે છે. શુષ્ક જ્વાલીઓ પ્રભુના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરી શકતા નથી તેથી તેઓ સાત્વિક ગુણના આનંદના અભિમુખ થઇ શકતા નથી, અને શુદ્ધ પ્રેમરસની ગાંગામાં સ્નાન કરીને દિવ્યસૃષ્ટિમાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી. ભક્તનો પરમાત્મા ઉપર અચળ પ્રેમ હોય છે તેથી તે શુદ્ધ પ્રેમ વડે પ્રભુની સેવના કરીને દિવ્યજીવનપ્રદ આનંદ રસને આસ્વાદે છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય ભક્ત બનીને ઉપર્યુક્ત પ્રેમથી પ્રભુનું સેવન કરે છે તે નીચેના સ્તવનથી જણાઈ આવશે:—

[૨૨]

યુગમ ધર સ્તવન.

શ્રી યુગમંધર સાહિબારે, તુમશું અવિહક રંગ, મનના માન્યા,	૧
ચોલ મજાહ તણી પરેરે, તે તો અચલ અભંગ, ગુણના ગેહા.	મન.
ભવિન્ન મન ત્રાંપુ કરેરે, વેધક કંચન વાન;	ગુણ. ૨
ફરિ ત્રાંપુ તે નવિ હોયેરે, તે તુમ નેહ પ્રમાણ.	મન.
એક ઉદક લવ નિમ મળ્યોરે, અક્ષય જલધિમાં સોય.	ગુણ. ૩
તિમ તુમ શું ગુણ નેહલોરે, તુજ સમ જગ નહી કોઈ.	મન.
તુજ શું મુજ મન નેહલોરે, ચંદન ગંધ સમાન;	ગુણ. ૪
મેલ હુઓ એ મૂલગોરે, સહજ સ્વભાવ નિદાન.	મન.
વપ્રાવજ્ય વિજ્યા પુરીરે, માત સુતારાનંદ,	ગુણ. ૫
ગજ લંછન પ્રિય મંગલારે, રાણી મન આણુંદ.	મન.
સુદદરાય કુલ દિનમણિરે, જ્ય જ્ય તું જિનરાજ.	ગુણ. ૬
શ્રી નયવિજ્ય વિયુધ તણોરે, શિષ્યને દિઓ શિવરાજ.	

શુદ્ધ પ્રેમ ઉદ્દગારોથી પ્રભુની સ્તવના કરીને શ્રીમદે પોતાની ભક્તિરૂપ નદીનો પ્રવાહ ખરેખર હૃદયમાં અપૂર્વ વહેવરાવ્યો છે, તેથી તેમના આત્માની શુદ્ધતાનું અનુમાન વાચકો પોતાની મેળે કરી લેશે.

શ્રીમદ્ જ્ઞાન ગર્ભિત ભક્તિના વિષયમાં જેમ ઉડા ઉતર્યા હતા, તેમ ક્રોધાદિક દોષોને ટાળવાના ઉપદેશમાં પણ કાર્ણ્ય ભાવથી ઉપદેશક થઈને લોકોને ગુર્જર અહિંસા સૂત્રનો ભાષામાં સારો ઉપદેશ આપે છે. તેમની બનાવેલી સજ્જનો વાંચીને દોષ નિવારક ઉપદેશ કવિરાજનાં કેટલાંક કાવ્યો જનવૃન્દ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવે છે. જગતમાં પ્રાણીઓની હિંસા અટકાવવા માટે હિંસા પાપસ્થાનકની સજ્જનયમાં હિંસા કરવાથી હિંસક મનુષ્ય અનેક પ્રકારનાં કર્મ બાધે છે એમ જણાવે છે. પ્રાણીઓની હિંસા કરનાર સંસારમાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ પામે છે. તત્સંબંધી કેટલીક ગાથાઓ નીચે લખવામાં આવે છે:—

પાપસ્થાનક પહેલું કહ્યુંરે, હિંસા નામ દુરંત,	૧
મારે જે જગ જીવનેરે, તે લહે મરણુ અનન્તરે—પ્રાણી જિનવાણી ધરો ચિત.	પ્રાણી. ૨
માતપિતાદિ અન્તનારે, પામે વિયોગ તે મન્દ;	
દારિદ્ર દોહગ નવિ ટળેરે, મિલે ન વલ્લભ વૃન્દરે.	પ્રાણી. ૩
હોયે વિપાકે દશ ગુણુરે, એક વાર કિયું કર્મ,	
શત સહસ્ર કોડી ગમેરે, તીવ્ર ભાવના મર્ષરે.	પ્રાણી. ૪
મર કહેતાં પણ દુઃખ હુવેરે, મારે કિમ નવિ હોય,	
હિંસા ભગિની અતિ ધુરીરે, વૈશ્વાનરની જ્યેરે.	પ્રાણી. ૫
તેહને જોરે જે હુવારે, રૌદ્ર ધ્યાન પ્રમત્ત,	
નરક અતિથી તે વૃષ હુવારે, જિમ સુભૂમ બ્રહ્મદત્તરે.	પ્રાણી. ૬
રામ વિવેક કન્યા ક્ષમારે, પરણાવે જસ સાય,	
તેહ થઈ દૂરે ટલેરે, હિંસા નામ બલાયરે.	

[૨૩]

હિંસાથી આત્માની નીચ દૃશા થાય છે અને હિંસાથી અનેક ભવમાં પાપકર્મના વિપાકો ભોગવવા પડે છે ઇત્યાદિ કહીને હિંસાથી મનુષ્યોની વૃત્તિ પાછી હઠાવીને દયાની વૃત્તિ ખી-લવવાને શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય પોતાની ફરજ અદા કરે છે.

શ્રીમદે સત્યનો ઉપદેશ આપતાં કહ્યું છે કે સત્યના સમાન કોઇ ધર્મ નથી. અને અ-સત્યનો ઉપદેશ. સત્યના સમાન કોઇ અધર્મ નથી. અસત્ય ખોલવાથી વૈર, ખેદ અને અવિશ્વાસની વૃદ્ધિ થાય છે. અને જે સત્ય ખોલે છે તેની મન, વાણી અને કાયા પવિત્ર થાય છે અને તેનો આત્મા પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. સત્યથી જગતના સર્વ વ્યવહારો ચાલે છે. સત્યથી પ્રતિષ્ઠાની વૃદ્ધિ થાય છે. આર્યાવર્તના મનુષ્યો પૂર્વે સત્ય વાણી પ્રાયઃ વિશેષતઃ વદતા હતા. આર્યાવર્તની અધોગતિ કરનાર અસત્ય છે. અસત્ય વદનારા મનુષ્યોથી ભારત ભૂમિની અવનતિ થાય છે. ગમે તેવા સંકટોમાં પણ સત્ય વ્રતનું પાલન કરવાથી વચનની સિદ્ધિ થાય છે એમ શ્રીમદ્ જણાવે છે:—

જે સત્યવ્રત ધરે ચિત્ત, હોયે જગમાંહે પવિત્ર,
આજ હો તેહનેરે નવિ ભય, સુર વ્યંતર યક્ષધીજી;
જે નવી ભાંખે અલીક, ખોલે હાતું હીક,
આજ હો ટેકેરે સુવિવેકે, સુજશ તે સુખ વરેજી.

ઇત્યાદિ ગાથાઓથી તેમની સત્યવાણી ખોલવાની તથા મનુષ્યો સત્ય ખોલે તે તરફ કેટલી બધી રૂચી હતી તે તેમનાં ઉપરનાં વાક્યોથી માલુમ પડે છે.

શ્રીમદ્ ચોરીરૂપ પાપકર્મના ત્યાગ સંબંધી ઉત્તમ બોધ દે છે. અને મનુષ્યોને ચોરીના પાપકર્મથી પાછા હટાવવા શુભ પ્રયત્ન કરે છે. મહાત્માઓના ઉપદેશથી ચોરીનો નિષેધ. મનુષ્યો ચોરીકર્મનો ત્યાગ કરે છે, તેથી મનુષ્યોને અને રાગને પણ શાન્તિ મળે છે. મુનિઓ ગામેગામ ફરીને ચોરી નહિ કરવાનો ઉપદેશ દે છે તેથી મુનિઓ જગતમાં પૂજ્યતાને પાત્ર ઠરે છે. બાલ્યાવસ્થાથી ચોરી કરવાની ટેવ પડે છે અને તે ઉભર વધતાં વૃદ્ધિ પામે છે, ઉપાધ્યાયજી તત્સંબંધી કહે છે કે:—

ચોર તે પ્રાયે દરિદ્રી હુયે, ચોરીથી હો ધન ન ઠરે ને ટકે;
ચોરનો કોય ધણી નહિ, પ્રાય બૂખ્યું હો રહે ચોરનું પેટ કે. ચોરી. ૨
જિમ જલમાંહિ નાખીઓ, તેલ આવે હો જલમાં અયગોલકે;
ચોર કઠોર કરમ કરી, જાયે નરકે હો તિમ નિપટ નિટોલકે. ચોરી. ૩
નાહું પડ્યું વળી વિસર્યું, રહ્યું રાખ્યું હો યાપણુ કરી જોહ કે;
તૂણુ તુ સત્ર ન લીજીએ, અણુદીધું હો કિહાં કોઇનું જોહ કે. ચોરી. ૪

બ્રહ્મચર્યનો ઉપદેશ. અબ્રહ્મચર્યનો ત્યાગ કરવા સંબંધી શ્રીમદ્ નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ આપે છે:—

ચતુર્થ અબ્રહ્મચર્ય પાપસ્થાનક સજ્ઞાય.

પાપસ્થાનક ચોથું વર્ણએ, દુર્ગતિ મૂલ અખંભ;
જગ સવિ મુળ્યો છે એહમાં, છડે તેહ અખંભ. પાપ. ૧
રહું લાગેરે એ ધૂરે, પરિણામે અતિ કૂર;
ફલ કિંપાકના સારિખું, વરજે સજ્જન દૂર. પાપ. ૨

[૨૩]

અધર વિદ્રુમ સ્મિત ફૂલડાં, કુચફલ કડીન વિશ્લાહ;	
રામા દેખી ન રાચીએ, એ વિપવેલી રસાલ.	પાપ. ૩
પ્રબલ જ્વલિત અયપુતલી, આલિંગન ભલું તંત;	
નરક દુઆર નિતંબિની, જ્વન સેવન એ દુરંત.	પાપ. ૪
દાવાનલ ગુણ વન તણો, કુલમશી કૂચક એહ;	
રાજધાની મોહસાયની, પાતક કાનન મેહ.	પાપ. ૫
પ્રભુતાએ હરિ સારિખો, રૂપે મદન અવતાર;	
સીતાયેરે રાવણુ યથા, છડો તુમે નરનાર.	પાપ. ૬
દશશિર રણુમાંહે રોલિયાં, રાવણુ વિવશ અખંબ,	
રામે ન્યાયેરે આપણો, રોપ્યો જગ જય થંભ.	પાપ. ૭
પાપ બંધાએરે અતિ ઘણું, સુકૃત સકલ ક્ષય જય,	
અબ્રહ્મચારિનું ચિંતવ્યું, કદીય સફળ નવિ થાય.	પાપ. ૮
મંત્રકળે જગ જશ વધે, દેવ કરેરે સાનિધ્ય,	
અહ્મચર્ય ધરે જે નરા, તે પામે નવનિધ.	પાપ. ૯
શેઠ સુદર્શનને ટળા, શળા સિંહાસન હોય,	
ગુણુ ગાયે ગગનેરે દેવતા, મહિમા શીયળનો જ્નેય.	પાપ. ૧૦
મૂળ ચારિત્રનું એ ભલું, સમકિત વૃદ્ધિ નિદાન,	
શીળ સલિલ ધરે જિઠ્ઠે, તસ હોય સુજસ વખાણુ.	પાપ. ૧૧

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી બાલ્યાવસ્થાથી અહ્મચારી હતા. અહ્મચર્ય પાળવાથી થતા ગુણોનો તેમણે અનુભવ કર્યો હતો તેથી તે મહાપુરૂષ ખરેખર વ્યભિચાર આદિ દોષોથી થતા કુકા-યદાને વર્ણવી લોકોને અહ્મચર્ય તરફ આકર્ષે છે. ગૃહસ્થાવાસમાં પુરૂષ ખરેખર પરસ્ત્રી કામી થઈને તથા લંપટ થઈને અહ્મચર્યથી બ્રષ્ટ થાય છે, તેમજ સ્ત્રીઓ પરપુરૂષથી લંપટ થઈને અહ્મચર્યથી બ્રષ્ટ થાય છે. શીયળ અથવા અહ્મચર્યવ્રત પાળવાથી અનેક પ્રકારનાં પાપકર્મોથી મનુષ્ય દૂર રહે છે. વ્યભિચાર આદિ અહ્મચર્યથી મનુષ્યો દુર્ગતિમાં પ્રવેશ કરે છે. કામના વિષયમાં જગત મુંઝાયું છે. જે મનુષ્ય ખરેખર કામને જીતે છે તેજ બીષ્મપિતામહની પેઠે જગતમાં પોતાની કીર્તિ અમર કરે છે. કામાસક્તિ ધારણુ કરનારાઓ આત્માની સક્રિયતાને પગતળે કચરી દે છે, અને દુર્ગુણોના પાસમાં પક્ષીની પેઠે ફસાય છે. ઉપરની સંબંધમાં ઉપાધ્યાયે જેવું વર્ણવ્યું છે તે પ્રમાણે વ્યભિચારી પુરૂષ વા સ્ત્રીના હાલ થાય છે. પરસ્ત્રીના રાગથી રાવણુ સરખા રાજની પણુ દુર્દેશા થઈ તો અન્યનું શું કહેવું? અહ્મચર્ય ખરેખર મોહવૃત્તિની રાજધાની છે અને પાપરૂપ વનને ખીલવવાને માટે તો મેઘ સમાન છે. જેણે જગતના ગુરૂ બનીને જગતને અહ્મચર્યના માર્ગમાં દોરવું હોય તેણે અહ્મચર્ય વ્રત ધારણુ કરવું જોઈએ. કામવિષય લંપટી કુચુરો પત્યરની નાવ સમાન છે. પરસ્ત્રીના મોહથી આર્યભૂમિના વૃત્તિઓની દુર્દેશા થઈ છે. પરસ્ત્રીના મોહથી ગુર્જર દેશના રાજ કરણુષેલાએ ગુર્જર દેશને સદાને માટે પરંત્ર કર્યો, અને તેની ભૂરી દશા થઈ. દ્રૌપદીની લાજ લૂંટવાને તત્પર યજ્ઞેલા દૌરવોના પાપથી પાંડવોએ યુદ્ધને નિશ્ચય કર્યો અને તેથી દેશની અને મનુષ્યોની દુર્દેશા થઈ. પરસ્ત્રીના મોહથી સિદ્ધરાજ જયસિંહે ચન્દ્રસમાન ઉજ્જવલ એવી પોતાની કીર્તિમાં ડાઘ લગાડ્યો. પરસ્ત્રી લંપટવદોષથી કેટલાક રાઠોડો રજપુતોની પડતીમાં કારણુભૂત થઈ પડ્યા. પરસ્ત્રીહરણુ,

[૨૫]

પરસ્ત્રી લ'પટપણાના દોષથી કેટલક મુસલમાન આદશાહોએ હિં'દુસ્થાનમાં ધોરગુહ કરીને હજારો મનુષ્યોના પ્રાણ લેઈને દેશમાં અશાન્તિ ફેલાવીને ભારતભૂમિને અવનતિએ પહોંચાડી. સ્ત્રીએના મોહમાં ડસાવાથી મનુષ્યો કામવાસનાને આધીન થઈને વિવેકનો ત્યાગ કરીને દુર્ગુણમાર્ગમાં ચાલે છે. ધર્મગુરુઓ સંબંધી વિચાર કરતાં પણ જણાય છે કે જે જે ધર્મગુરુઓ અહ્યચર્યથી શ્રદ્ધ થઈને કામના તામે થયા છે તેઓએ પોતાની અને પોતાના ધર્મની અવનતિ કરી છે. જે ધર્મગુરુઓ કામના આધીન થઈને લલનાના દાસ બને છે, તેઓ પોતે તરી શકતા નથી અને અન્ય મનુષ્યોને પણ તારવાને શક્તિવાન બની શકતા નથી. ધર્મ ગુરુઓ અહ્યચર્યને ધારણ કરી પોતાની દેશની અને ધર્મ માર્ગની ઉન્નતિ કરી શકે છે. ગૃહસ્થ દશામાં વીશ વર્ષ પર્યંત અહ્યચર્ય પાળી શકાય એવાં ગુરુકૂળો સ્થાપન કરીને ઉછરતા બાળકોને કેળવીને અહ્યચારી બનાવવા જોઈએ અને કામને તામે કરી શકે એવા ઉપાયો યોજવામાં આવશે તો ધર્મની ઉન્નતિ થઈ શકશે.

શ્રીમદ્ ક્રોધ નામના દોષને ત્યાગવામાં પણ સારો ઉપદેશ આપે છે. ક્રોધથી જ્ઞાનનો નાશ થાય છે. ક્રોધી મનુષ્યનો હૃદયમાં સત્યજ્ઞાન સ્ફુરતું નથી અને ક્રોધ ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ. તે ક્રોધાવેશે અનેક પ્રકારનાં પાપકર્મ કરે છે. સંયમનો ધાત કરનાર ક્રોધ છે. પૂર્વ કોટિ વર્ષ પર્યંત સંયમ પાળ્યું હોય છે તોપણ ક્રોધથી બે ધડીમાં તેનો નાશ થાય છે. ક્રોધરૂપ અગ્નિ જેના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેને પણ બાળે છે અને પ્રાયઃ અન્ય મનુષ્યોના સહગુણોને પણ સામગ્રી પામીને બાળે છે. ઇત્યાદિ આમ-તને શ્રીમદ્ નીચેની સજ્જયથી કથે છે:—

ક્રોધ તે ઓધ નિરોધ છે, ક્રોધ તે સંયમ ધાતીરે;	
ક્રોધ તે નરકનું આરણ્યું, ક્રોધ દુરિત પક્ષપાતીરે.	પા.પ. ૧.
પાપ સ્થાનક છડું પરિહરો, મન ધરી ઉત્તમ ખંતીરે;	
ક્રોધ ભુજંગની જંગુલી, એહ કહી જ્યવંતીરે.	પા.પ. ૨.
પૂરવ કોડી ચરણુ ગુણે, ભાબ્યો છે આનમ જેણેરે;	
ક્રોધ વિવશ દૂતા દોય ધડી, હારે સવિક્ષણ તેણેરે.	પા.પ. ૩.
બાળે આશ્રમ આપણો, ભજના અન્યને દાહેરે;	
ક્રોધ કૃશાનું સમાન છે, ઠાલે પ્રશમ પ્રવાહેરે.	પા.પ. ૪.

ક્રોધ દોષ ત્યાગવા સંબંધી આ પ્રમાણે સજ્જયનું ઉલ્લેખન કરીને ઉપાધ્યાયે અહં-કારનો ત્યાગ કરવા સંબંધી પણ ઉત્તમ ઉપદેશ દીધો છે. પ્રજ્ઞામદ્, અહંકાર ત્યાગનો ઉપદેશ. તપમદ્, લેક્ષ્મીમદ્, સત્તામદ્ આદિ અહંકારના વશ થઈને મનુષ્યો આત્માની ઉન્નતિમાં પોતાના હાથે વિધો નાખે છે. અહંકારને છતવો એ કંઈ સામાન્ય કાર્ય નથી. માનના ત્યાગ સંબંધી ઉપાધ્યાયે અહુ સારો ઓધ આપ્યો છે:—

માને રાજ્ય ખોયું લંકાનું રાવણે, નરનું માન હરે હરિ આવી ઐરાવણે,	
શુભિભ્ર શ્રુતમદ્થી પામ્યા વિકાર એ, માને છવને આવે નરક અધિકાર એ. માને. ૪.	
વિનય શ્રુત તપશીલ ત્રિવર્ગ હણે સવે, માને તે જ્ઞાનનો બંજક હોય ભવો ભવે,	
હુપક છેક વિવેક નયનો માન છે, એહને છાંડે તાસ ન દુઃખ રહેય છે. માને. ૫.	

[૨૬]

કપટ ત્યાગનો ઉપદેશ. કપટ અર્થાત્ માયાના ત્યાગ સંબંધી શ્રીમદ્ સારો મોધ આપે છે તે પૈકી થોડી ગાથાઓ નીચે લખવામાં આવે છે:—

પાપસ્થાનક કહ્યું આઠમું, સુણો સન્તાણ,
છડો માયા મૂલ, ગુણવંતાણ.

કષ્ટ કરે વ્રત આદરે, સુણો સન્તાણ,
માયાએ તે પ્રતિકૂળ, ગુણવંતાણ.

૧

નગન વાસ ઉપાસીયા, સુણો સન્તાણ,
શીથ લીએ કૃશ અન્ન, ગુણવંતાણ.

ગર્ભ અન્તા પામશે, સુણો સન્તાણ;
જો છે માયા મન્ન, ગુણવંતાણ.

૨

કેશ લોચ મલ ધારણા, સુણો સન્તાણ;
ભૂમી શયા વ્રત યાગ, ગુણવંતાણ.

સુકર સકલ છે સાધુને, સુણો સન્તાણ;
દુષ્કર માયા ત્યાગ, ગુણવંતાણ.

૩

કપટ યા માયાર્થી મનુષ્યો ઉચ્ચ કોટીપર આની શક્તિ નથી. તપ, જપ, પ્રભુભજન, વગેરે કરવામાં આવે તોપણ જેના હૃદયમાં કપટ છે તેનું કલ્યાણ થઈ શકતું નથી. ગ્રહસ્થો વા ત્યાગીઓને કપટનો ત્યાગ કરવો ફલભ છે. અનેક પ્રકારની સ્વાર્થી આશાઓને તામે થઈ મનુષ્યો કપટ કરે છે, પણ તેથી તેઓ અજ્ઞાનરૂપ અધિકારમાં પ્રવેશ કરે છે. ઉત્તમ મનુષ્યો મહાન્ લાભને માટે પણ કપટ કરતા નથી, જેના હૃદયમાં કપટ છે તેનાથી પરમાત્મા દૂર હોય છે. કપટી મનુષ્ય ખરેખર વિશ્વાસનો ઘાત કરે છે, અને પમાણિકતારૂપ કલ્પવૃક્ષને મૂળમાંથી છેદી નાખે છે. પૂર્વે આર્યાવર્તમાં સરલ મનુષ્યો ધણા હતા. તેથી દેવશ્રીની પેઠે આચાર્યની સર્વત્ર કીર્તિ પ્રસરી હતી. “ખાડો મોદે તે પડે” તેની પેઠે કપટી મનુષ્ય અન્ને પોતાનો નાશ પોતાના હાથે કરે છે. ખારી ભૂમિમાં જેમ વનસ્પતિ ઉગી નીકળતી નથી તેમ કપટીના હૃદયમાં ધર્મખીજ પણ ઉગી નીકળતું નથી. કપટના પ્રખંચનો નાશ કરીને મનુષ્યોને સરલ બનાવવા ઉપાધ્યાયજીએ શુભોપદેશ દીધો છે તેની કિમ્મત ઉત્તમ વાચકો સ્વયમેવ કરી લેશે.

લોભ અને રાગને માટે પણ શ્રીમદે ઉત્તમ આશયોથી સન્નજ્યો લખી છે. દ્રેષ દોષનો નાશ કરવા માટે ઉપાધ્યાયજીના હૃદયમાં જે પ્રવાહ વહ્યો છે તે નીચે લખવામાં આવે છે.

દ્રેષ ત્યાગનો ઉપદેશ.

દ્રેષ પાપસ્થાનક.

દ્રેષ ન ધારિયે લાલન દ્રેષ ન ધારિયે, દ્રેષ તજ્વાથી લાલન શિવસુખ ધરિયે લાલન. શિવા
પાપસ્થાનક ૯ અગ્યારમું કૂહું, દ્રેષ રહિત હોય ચિત્તસવિ રૂહું. ચિત્ત ॥ ૧ ॥

ચરણકરણ ગુણુ ખની ચિત્રશાલી, દ્રેષ ધૂમે હોય તે સવીકાલી.

લાલન. હો. ૨

દોષ ખેતાલીશ શુધ આહારી, ધૂમ્ર દોષે હોય પ્રખલ વિધારી.

લાલન. પ્ર. ૩

ઉગ્ર વિહારને તપ જપ કિરિયા, કરતાં દ્રેષ તે ભવમાંહિ કિરિયા.

લાલન. ભ. ૪

યોગનું, અંગ અદ્રેષ છે પહેલું, સાધન સવિ લહે તેહથી વહેલું.

લાલન. તે. ૫

નિશુણુને ગુણુવંત ત જાણે, ગુણુવંતને ગુણુ દ્રેષમાં તાણે.

લાલન. દે. ૬

[૨૭]

આપ ગુણીને વધી ગુણુ રાગી, જગમાંહે તેહની કીરતિ જગી. લાલન. કી. ૧૭
 રાગ ધરી જે જિહાં ગુણુ લહિયે, નિર્ગુણુ ઉપરે સમચિત રહિયે. લાલન. સમ. ૮
 ભવતિથિ ચિંતન સુજસ વિલાસે, ઉત્તમના ગુણુ એમ પ્રકારી. લાલન. એમ. ૯

દ્રેપનું સ્વરૂપ અને દ્રેપથી થતી હાનિનું સ્વરૂપ શ્રીમદે સારી રીતે પ્રકાશ્યું છે. મોટા મોટા જ્ઞાની મુનિવરો પણ દ્રેપ દોષે અન્યોના સહગુણોને દેખી શકતા નથી. જેના હૃદયમાં દ્રેષ નથી તે પ્રભુના માર્ગમાં આવે છે. દ્રેષનો ત્યાગ કર્યા વિના કોઈ પણ મનુષ્ય ધર્મના પગથીયાપર પાદ મૂકી શકતો નથી. નિર્ગુણુ મનુષ્યો ગુણુવંતના ગુણોને જાણી શકતા નથી. ઉલટા ગુણુવંતના ગુણોને દ્રેષથી જાણે છે, અને ગુણોને અવગુણુ રૂપે બતાવવા પ્રયત્ન કરે છે. જે મનુષ્યને પોતાના સહગુણોપર વિશ્વાસ નથી તે અન્યોપર દ્રેષ કરે છે. હિન્દુસ્તાનની અને આર્યજનોની પાયમાલી કરાવનાર દ્રેષ છે. દ્રેષથી કોઈનું પણ સાફ દેખી શકાતું નથી. અને પોતાનું શ્રેયઃ પણ કરી શકાતું નથી. જ્ઞાનોની પેઠે જે મનુષ્યોમાં દ્રેષ રહ્યા કરે છે તેઓ તે દેશને, નાતને અને જાતને પણ ભય પેદા કરે છે. ધર્મની અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ કરનાર મનુષ્યોના હૃદયને પણ દ્રેષ છોડતો નથી. દ્રેષથી જગતમાં મનુષ્યો અનેક પ્રકારનાં પાપ કરે છે. દ્રેષી મનુષ્યના હૃદયમાં એક જાતનો આન્તરિક અગ્નિ સળગ્યા કરે છે, અને તેથી તે મનુષ્યોના પ્રાણુ બાળીને બરમ કરે છે. જગતમાંથી જે એકલો દ્રેષ જતો રહે તો આ દુનિયા સ્વર્ગસમાન બની શકે. ઉપાધ્યાયજીના મનમાં દ્રેષના ઉપર બહુ તિરસ્કાર હતો તેથી તેઓએ ઉપર પ્રમાણે લખ્યું છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ નિન્દાનો ત્યાગ કરવા સંબંધી મનુષ્યોને ઉત્તમ યોધ આપ્યો છે. તે નીચે લખવામાં આવે છે.

નિન્દા ત્યાગ.

સુંદર પાપસ્થાનક તજ્જે સોલમું, પરનિન્દા અસરાલ હો;
 સુંદર નિન્દક જે સુખરી હુવે, તે ચોથો ચંડાલ હો. સુંદર. ૧

સુંદર જેહને નિન્દાનો ટાળ છે, તપકિરિયા તસ ફેક હો;
 સુંદર દેવ કિલિવષ તે ઉપજે, એ ફલ રોકા રોક હો. સુંદર ૨

સુંદર ક્રોધ અજરણુ તપતાણું, જ્ઞાન તણો અહંકાર હો;
 સુંદર પરનિન્દા કિરિયા તણો, વખન અજરણુ આહાર જે. સુંદર. ૩

સુંદર નિધાનો જેહ સ્વભાવ છે, તાસ કથન નવિ નન્દ હો;
 સુંદર નામ ધરી જે નિન્દા કરે, તેહ મહામતિ મન્દ હો. સુંદર. ૪

સુંદર રૂપ ન કોઈ ધારીષે, દાખિયે નિજ નિજ રંગ હો;
 સુંદર તેહમાં કાંઈ નિન્દા નહિ, બોલે બીજું અંગ હો. સુંદર. ૫

સુંદર એહ કુશિલીણી ઈમ કહે, ક્રોધ હુઓ જેહ બાંપે હો;
 સુંદર તેહ વચન નિન્દા તણું, ફરાવૈકાલીક સાંપે હો. સુંદર. ૬

સુંદર દોષ નજરથી નિન્દા હુવે, ગુણુ નજરે હુએ રાગ હો;
 સુંદર જગ સવિ ચાલે માદલ મદ્યેઃ, સર્વગુણી વીતરાગ હો. સુંદર ૭

સુંદર નિજ સુખ કનક ક્યોલડે, નિન્દક પરિમલ લેઈ હો;
 સુંદર જેહ ક્ષણા પરગુણુ ગ્રહે, અંત તે વિરલા કોઈ હો. સુંદર ૮

[૨૮]

સુંદર પરપરિવાદ વ્યસન તળે, મ કરો નિજ ઉત્કર્ષ હો;
સુંદર પાપકર્મ એમ સવિ ટલે, પામે શુભ જશ હર્ષ હો.

સુઝ વાંચકો ! આ સજ્જન્યનો ભાવાર્થ સુગમ હોવાથી સ્વયમેવ અવખોધી શકાશે. ઉપાધ્યાયે નિન્દા કરનારને ચોથા ચંડાળની ઉપમા આપી છે. નિન્દા ઉપર ઉપાધ્યાયનો કેટલો બધો તિરસ્કાર હતો, તે તેમનાં વાક્યોથી જાણી શકાય છે. જેને નિન્દા કરવાની ટેવ પડી છે તેનું સાધુપણું, આવકપણું, મનુષ્યત્વ ને તપ, જપ, અને ક્રિયાઓ ફેક અર્થાત્ નિષ્ફલ છે, નિન્દા કરનાર સાધુ તપસ્વિ ઢેક જાતિના દેવતા તરીકે થાય છે. તપનું અજીરણ ક્રોધ છે, જ્ઞાનનું અજીરણ અહંકાર છે, આહારનું અજીરણ વમન છે, અને ક્રિયાનું અજીરણ નિન્દા છે. ક્રિયા કરનારાઓમાં નિન્દાનો દોષ વિશેષતઃ દેખવામાં આવે છે. ધર્મની ક્રિયા કરનારા કેટલાક જૈનો વા અન્યો ક્રિયાઓ કરીને નિન્દા દોષમાં ફસાય છે, અને તેથી તેઓ હૃદયની શુદ્ધિ કરવાને શક્તિમાન થતા નથી. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ ધર્મની ક્રિયા કરનારાઓને નિન્દા કરતાં દેખ્યા હશે તેથી ક્રિયાઓ કરનારમાં નિન્દા દોષ મોટા ભાગે રહે છે એમ લખ્યું છે. જૈનોમાં હાલ પણ કેટલાક ક્રિયાનું અજીરણ નિન્દારૂપે બતાવી આપે છે. મૂઠ મનુષ્યોમાં નિન્દાનો દોષ વધી પડેલો જોવામાં આવે છે. નામ દેધને કોઈની પણ નિન્દા ન કરવી જોઈએ. સુઝ મનુષ્યો પ્રાણીને પણ નામ દેધને કોઈની નિન્દા કરતા નથી. દોષ દ્રષ્ટિથી મનુષ્યોમાં નિન્દાની ટેવ વધે છે, અને ગુણાનુરાગ દ્રષ્ટિથી નિન્દાદોષનો નાશ કરી શકાય છે. જગતમાં એક મનુષ્યમાં સર્વ પ્રકારના ગુણો હોતા નથી. કોઈનામાં સહગુણો વિશેષ હોય છે અને દુર્ગુણો અલ્પ હોય છે. અને કોઈનામાં દુર્ગુણો ઘણા હોય છે અને ગુણો થોડા હોય છે. નિન્દા કરનાર મનુષ્ય દુર્જન તરીકે જગતમાં ગણાય છે. અને રાક્ષસ તરીકે જગતમાં સજ્જન્યોને બચ કરનાર થાય છે. નિન્દા કરનારો નિન્દાદોષનો ત્યાગ કરે એજ ઉપાધ્યાયજીના ઉપદેશનો આશય છે. એ પ્રમાણે દોષોના ત્યાગ સંબંધી ઉપદેશ આપીને, મનુષ્યોને સહગુણોના માર્ગ તરફ દોરનાર શ્રીમદ્નો આપણે જોટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો અલ્પ છે.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી વસ્તુવર્ણન કરવામાં પણ સારી નિપુણતા ધરાવે છે. રાજનું, નગરનું, વા અમુક પદાર્થનું વર્ણન કરવામાં, તે કાળના કવિઓની શૈલીને વસ્તુવર્ણન શક્તિ. અંગીકાર કરીને, વસ્તુનું વર્ણન મનોરંજન થાય તેવી રીતે કરે છે. અહારમા સૈકાના કવિરાજ પ્રેમાનંદની પેઠે, યશોવિજયજી પણ વસ્તુવર્ણન કરવામાં ઉત્તમ કવિની ગરજ પુરી પાડે છે. ઉપાધ્યાયકૃત વસ્તુવર્ણન વિષયની કેટલીક કડીઓ નીચે લખવામાં આવે છે.

શ્રીપાલરાસ-ખંડ ત્રીજો-ઠાલ છઠ્ઠો.

એકે દિન એકે પરદેશીયો, કહે કુમરને અહભુત ઠામરે;

સુણ્ય યોજન ત્રણમે ઉપરે, છે નયર કંચનપુર નામરે. ગુઓ ગુઓ

અચરિજ અતિ ભલું. ૧

તિહાં વજ્રસેન છે રાજ્યો, અરિકાલ સખલ કર વાલરે;

તસ કંચનમાલા છે કામિની, માલતીમાલા સુકુમાલરે.

ગુઓ. ૨

તેહને સુત ચારની ઉપરે, ત્રૈલોક્ય સુંદરી નામરે;

પુત્રી છે વેદની ઉપરે, ઉપનિષદ્ યથા અભિરામરે.

ગુઓ. ૩

[૨૬]

રંભાદિક જે રમણી કરી, તે તો એહ ધડવાકર કેખરે; વિધિને રચના ખીજી તણી, એહનો જય જસ ઉલ્કેખરે.	જીઓ. ૪
રેમાએ નિરખે તેહને, ઘઠાદ્ય અનુભવ હોયરે; રમર અદ્ય પૂરણુદર્શને, તેહને તુલ્ય નહિ કોયરે.	જીઓ. ૫
નૃપે તસ વર સરિખો દેખવા, મંડપ સ્વયંવર કીધરે; મૂલ મંડપ થંભે પૂતલી, મણિ કંચનમય સુપ્રસિદ્ધરે.	જીઓ. ૬
ચિહું પાસ વિમાણા વલીસમી, મંચાતિ મંચની શ્રેણિરે; ગોરવ કારણુ કણુ રાશિ જે, ક્રીપી જે ગિરિવર તેણીરે.	જીઓ. ૭
તિહાં પ્રથમ પક્ષ આપાદની, ખીજે છે વરણુ મુહુતરે; શુભ ખીજ ! ખીજ તે કાલ છે, પુષ્પવંતને હેતુ આયતરે.	જીઓ. ૮
એમ નિસુણી સોવન સાંકહું, કુંચરે તસ દીધું તાવરે; ધરે જમને કુખ્જ કૃતિ ધરી, તિહાં પહોતો હાર પ્રભાવરે.	જીઓ. ૯
મંડપે પેસંતો વારીયો, પોલીયાને ભૂષણુ દેધરે; તિહાં પહોતો મણિમય પૂતલી, પાસે બેઠો સુખ સેધરે.	જીઓ. ૧૦
ખરદંતો નાક તે નાનહું, હોઠ લાંબા ઉચી પીઠરે; આંખ પીલી કેશ કાખરા, રહ્યો ઉભો માંડવા હેઠરે.	જીઓ. ૧૧
નૃપ પૂછે કેઈ સોભાગિયા, વલી વાળીયા જાળીયા તેજરે; કહો કુણુ કારણુ તુમે આવિયા, કહો જિણુ કારણુ તમે હેજરે.	જીઓ. ૧૨
તવ તે નરપતિ ખડખડ હસે, જીઓ જીઓ એ રૂપનિધાનરે; એહને જે વરશે સુંદરી, તેહનાં કાજ સર્થા વલ્યાં વાનરે.	જીઓ. ૧૩
ધણુ અવસરે નરપતિ કુંચરી, વર અંબર શિયિકા રૂઢરે; જાણીયેં ચમકતી વીજલી, ગિરિ ઉપર જલધિ ગૂઢરે.	જીઓ. ૧૪
મુતાહર હારે શોભતી, વરમાલા કર માંહે લેધરે; મૂલમંડપ આવી ગુરૂ કુંચરને, સહસા શુચિરૂપ લોધરે.	જીઓ. ૧૫
તે સહજ સ્વરૂપ વિભાવમાં, દેખે તે અનુભવ યોગરે; ધણુ વ્યતિ કરે તે હરખિત હુધ, કહે હુઓ મુજ ધણિ સંયોગરે.	જીઓ. ૧૬
તસ દ્રષ્ટિ સરાગ વિલોકતો, વિચેં વિચેં વામન રૂપરે; દાખે તે કુંવરી સુલ્લહી, પ્રરિપરિ પરખે કરી ચૂંપરે.	જીઓ. ૧૭
સાચિંતે નટનાગર તણી, ખાજ વાજ ખુતેં જેમરે; મન રાજ કાજ શું કરે, આ જીવિત એહશું પ્રેમરે.	જીઓ. ૧૮
હવે વર્ણવે જે જે નૃપ પ્રત્યે, પ્રતીહારી કરી ગુણુ પોષરે; તે તે હિલે કુંચરી દાખવી, વચ રૂપને દેશના દોષરે.	જીઓ. ૧૯
વરણુવતાં જસ મુખ ઉજલું, હેલંતાં તેહનું સ્થામરે; પ્રતિહારી થાકી કુંચરને, સા નિરખે રેતિ અભિરામરે.	જીઓ. ૨૦
છે મધુર યથોચિત શેલડી, દધિ મધુ સાકર ને દ્રાખરે; પણુ જેહનું મન જીહાં વેધિયું, તે મધુર ન ખીજાં લાખરે.	જીઓ. ૨૧

[૩૦]

ઇણુ અવસરે ચંભની પૂતલકી, મુખે અવતરી હરનો દેવરે; કહે ગુણુ આહક જે ચતુર છે, તો વામનવર તતખેવરે.	શુઓ. ૨૨
તે સુણિ વરીઓ તે કુંચરીયે, દાખે નિજ અતિહી કુરપરે; તે દેખી નિભૂત્સે કુખ્જને, તવ રૂઠા રાણા ભૂપરે.	શુઓ. ૨૩
ગુણુ અવગુણુ મુઝા નવિ લહે, વરે કુખ્જતણ વર ભૂપરે; પણુ કન્યા રતન ન કુખ્જતું, ઉકરડે શો વર ધૂપરે.	શુઓ. ૨૪
તજ માલ મરાલ અમે કહું, તું કણુ છે અતિ વિકરાલરે; જે એન તજે તો એ તાહરે, ગભે નાલ લૂણે કર વાતરે.	શુઓ. ૨૫
તવ હસીય ભણે ધરિયું, તુમે જે નવિ વરિયા એણુરે; તો દુર્ભગ રૂસો મુલ કિરયું, રૂસો ન વિધીયું કેણુરે.	શુઓ. ૨૬
પરસ્ત્રી અભિલાષના પાતકી, હવે મુઝ અસિધારા તિથરે; પામી શુદ્ધિ થાઓ તમે સવે, દેખો મુઝ કેવા હતથરે.	શુઓ. ૨૭
ધમ કહે કુખ્જે વિક્રમ તિરયું, દાખ્યું જેણે નરપાત નહરે; ચિત્ત ચમક્યા ગગને દેવતા, તેણે સંતતિ કુસુમની વુઠરે.	શુઓ. ૨૮
હુઓ વજ્રસેન રામ ખુશી, કહે બલપરે દાખવો રપરે; તેણે દાખ્યું રપ સ્વભાવનું, પરણાવે પુત્રી ભૂપરે.	શુઓ. ૨૯
દીયો આવાસ ઉતંગ તે, તિહાં વિકસે મુખ શ્રીપાલરે; નિજ તિલકસુંદરી નારીયું, જીમ કમલાશું જોપાલરે.	શુઓ. ૩૦
ત્રીજે ખડે પૂરણુ શર્ધ, એ છઠ્ઠી ઢાલ રસાલરે; જસ ગાતાં શ્રી સિદ્ધચક્રનો, હોય ધર ધર મંગળ માળરે.	શુઓ. ૩૧

પૃષ્ઠ ૧ થી પૃષ્ઠ ૩૦ સુધી અમદાવાદ મધ્યે ધી " ડાયમંડ ન્યુઝિલી " પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ જગનલાલે છાપ્યાં.

શ્રીપાલ રાસ.

શ્રીમદ્દની વીરરસ વર્ણનશક્તિ.

(કડખાની દેશી.)

ચંગરણુરંગ મંગલ હુઆં અતિધણાં, ભુરિ રણુતૂર અવિદૂર વાળે;	ચં. ૧
ક્રોતુકલાખ દેખણુ મલ્યા દેવતા, નાદ દંદુભિતણે ગગન ગાળે.	
ઉચ્ચતા રણુમુમિ તિહાં શોધિયેં, શોધિયેં કરી અવધિ શસ્ત્ર પૂજ;	ચં. ૨
ગોધિયેં સુભટ કુલવંશ શંસાકરી, ચોધિયેં કવણુવિણુ તુઝ દૂળ.	
ચરચિયેં ચાણ્યદન રસેં સુભટતતુ, અરચિયેં ચંપકં સુકટ સીસેં;	ચં. ૩
સોહિયેં હત્ય વરવીર વલયેં તથા, કલ્પતરૂ પરિ બન્યા સુભટ દીસેં.	
ક્રોધ જનની કહે જનક મત લાજવે, ક્રોધ કહે માણે બિરદ રાખે;	ચં. ૪
જનક પતિપુત્ર તિહું વીરજસ ઉજલા, સોહિધન જગતમાં અણિય આખે.	
ક્રોધ રમણિ કહે હસિય તું સહિશકિમ, સમર કરવાલ શર કુંતધારા;	ચં. ૫
નયનઆણે હણુયો તુજમેં વશકિયો, તિહાંન ધીરજ રહો કર વિચારી.	
ક્રોધ કહે માહરો તું મોહ મત કરે, મરણુજીવન તુજન પીઠ હાંડું;	ચં. ૬
અધરસ અમૃત રસ દોય તુઝ સુલભ છે, જગતજય હેતુ હો અચળ ખાંડું.	
ધર્મ અધિક કૈતકેં વીરરસ જગતે, લાગતે વચન હુઆ સુભટ તાતા;	ચં. ૭
સૂરપણુ કૂર હુધ તિમિર દલ ખંડવા, પૂર્વ દિશી દાખવે કિરણુ રાતાં.	
રોપિરણુ થંભ સંરંભ કરી અતિધણો, દોષદલ સુભટ તવ સખલ જૂઝે;	ચં. ૮
ભુમિનેં ભોગતા ભેષ નિજયોગતા, અમલ આરોગતા રણુ મૂંઝે.	
નીર જીમતીર વરસે તદાયોધ ધન, સંચરેં બગ પરેં ધવલ નેગ;	•
ગાજદલ સાજ રતુ આર્ધ પાઉસ તણી, વીજજીમ કુંત ચમકે સતેજ.	ચં. ૯
ભંડ બ્રહ્મંડ શત ખંડ જે કરી શકે, ઉછલે તેહવા નાલ ગોલા;	•
વરસતા અગનિ રણુ ગગન રોષેં ભર્યાં, માતું એ ચમતણુ નયણુ ડોલા.	ચં. ૧૦
કેષ છેદેં શરેં અરિતણુાં શિર સુભટ, આવતા કેષ અરિયાણુ ઝાલે;	
કેષ અસિંચન્ય કરિકુલ ભુગતા ફલેં, બ્રહ્મરથ વિહંગ મુખ ત્રાસ ધાલે.	ચં. ૧૧
મલ રસ સઘ અનવઘ કવિપઘ ભર, બંદિજન બિરદથી અધિક રસિયા;	
ખોજ અરિદોજની મોજધરિ નવિ કરે, ચમકભર ધમક દેષ માંહિ ધસિયા.	ચં. ૧૨
વ્યાલ વિકરાલ કરવાલ હત સુભટ શિર, વેગ ઉછલિત રવિ રાહુ માને;	•
ધૂલિ ધોરણી મિલત પગન ગંગા કમલ, ક્રોટી અતરિત રથ રહત છાને.	ચં. ૧૩
કેષ ભટ ભારમરિ શીસ પરિહાર કરી, રણુ રસિક અધિક જૂજે ક્યંધે;	
પૂણું સંકેત હિત હેત જ્ય જ્ય રવેં, નૃત્ય મતુ કરત સંગીત બદ્ધે.	ચં. ૧૪
ભુરિ રણુતૂર પૂરે ગયણુ ગડગડે, રથ સખલ શર ચકચૂર લાળે;	
વીર હ્રાપ્ય ગય હ્ય યુલે ચિહું દિશે, જે હુવે શર તસ કોણુ ગાંજે.	ચં. ૧૫
તેહ ખિણુમાં હુષ રણુમિલી ધોરતર, રૂધિર કર્દમ કરી ભરી અંત પૂરી;	
પ્રીતિ હુષ પૂણુ વ્યંતર તણુ દેવને, સુભટને હોંશ નવિ રહિ અધૂરી.	ચં. ૧૬

દેખિ શ્રીપાલ ભટ ભાંજિયું સૈન્ય નિજ, ઉઠવે તવ અછત સેન રાજ;	યં. ૧૭
નામ મુજ રાખવો જો ફરિ દાખવો, હો સુભટ વિમલ કુલ તેજ તાજ.	
તેહ ઇમ જૂજતો સૈન્ય સજી જૂજતો, વીંટિયો જતિ સયસાત રાણે;	યં. ૧૮
તે વદે નૃપતિ અભિમાન ત્યજી હજીય તું, પ્રભુમી શ્રીપાલ તિહાં એહ જાણે.	
માન ધન જસ માને ન તે હિત વચન, તેહશું જૂજતો નવિય થાંકે;	યં. ૧૯
ખાંધિયો પાડિ કરી તેહ સત સય ભટ્ટે, હુઆ શ્રીપાલ જસ પ્રગટ વાકે.	
પાય શ્રીપાળને આણિયો તેહ નૃપ, તેણે છોડાવિયો ઉચિત જાણી;	યં. ૨૦
ભૂમિ સુખ ભોગવો તાત મત ખેદ કરો, વદત શ્રીપાલ એમ મંધુર વાણી.	
ખંડ ચોથે હુધ્ર ઠાલ ચોથી લલી, પૂર્ણ કડખા તણી એહ દેશી;	યં. ૨૧
જેહ ગાવે સુજસ એમ નવ પદ તણો તે લહે રાદ્ધ સવિ શુદ્ધ લેશી.	

જંબુસ્વામિના રાસમાંથી, રાજગૃહ નગરવર્ણન.

હવેરે રાજગૃહ નગર છે, સકલ નગર શિશુગારરે;	
ઉજવલ જિન ગૃહ મંડલી, જહાં હિમગિરિ અનુકારરે.	૧
ચરિત્ર સુણો ગુણવંતનું, પવિત્ર હોયે જિમ કાનરે;	
ચિત્ત ચમકે આવે ચાતુરી, વાદ્ય મતિ વળે વાનરે.	ચરિ. ૨
જિહાં જીન ચૈત્યમાં ધૂપનો, દેખી ધૂમ અગારીરે;	
મર્દલ ગર્જિત ધન ભ્રમે, શિખી નિત્ય નૃત્ય ઉલ્લાસરે.	ચ. ૩
જેહમાં સૌધે દ્રુટિક દ્યુતિ, જીમી મરકતની અલાધીરે;	
માનું ગંગાએ આવી ઝીલવા, યમુના રવિ આંક દાધીરે.	ચ. ૪
જેને હરવી માનુજલ નિધિ, દુઃખભર લંકા કંપાવીરે;	
મુખ નવિ દાખે અમરાવતી, અલકા નામેજ આવીરે.	ચ. ૫
રાજ્ય કરે તિહાં નરપતી, શ્રેણીક જસગુણ શ્રેણીરે;	
જીન ભુવનમાંહે વીસ્તરી, પાવન જેવ ત્રીવેણીરે.	ચ. ૬
જેહને તેજે પરાભવ્યો, ભાતુ ભમે માનુ ગગનેરે;	
ઉજળુ હુઆ તસ કીરણુ તે, તાસ અમર્ષ ને અગિનરે.	ચ. ૭
તાસ સભામાંહે શોભતો, રૂપલદત હુઆ શેકરે;	
ધનદત્તે તેહજ ધનપતિ, ખીજે કુખરે તે હેરે.	ચ. ૮
પંથ તરફળ જળસર પરે, તસધન સવીહીત આવેરે.	
જેહશ્યું સુરતરે તોળીઆ ઉંચો ગયો લધુ ભાવેરે.	ચ. ૯
ઈંદ તે જેહને નિત્ય રહે, કર અગને સતકાટીરે;	
ચંદ તે સકળ કળા વર્ષો, પદવી તસ સવિ મોટીરે.	ચ. ૧૦
ધારિણી સદ્ધર્મ ચારિણી, ચિત્ત તારણી હુષ્ત તાસરે;	
કારણી સુખદુઃખ વારિણી, મનોહારિણી સુવિલાસરે.	ચ. ૧૧
રૂપે તે રંભા હરાવતી, ભાવતી ચિત્ત જીન વચણારે;	
સુલક્ષિત શીલ ચોહામણી, સહજ સહુજનડાં નયણારે.	ચ. ૧૨
મિલિત રહે નખમાંસ જ્યું, તે દંપતી સસનેણેરે,	

નવ નવ રંગેભરે રમે, એકજ છવ હોય દેહોરે.	ચ. ૧૩
એક દીન ધારિણી ચીંતવે, સુતવિભુષ્યો જ્યવારે,	
સીચે હૃદય જસ સુત અમી, તેહનો ધન્ય અવતારોરે.	ચ. ૧૪
ચિંતાએ તેણે હૃદ્ય દુર્બળી, નિર્મલ પ્રિય પુછીરે,	
તેહ ચિંતા પ્રિય મન ઠવે, પણ નવી હોય તે આછીરે.	ચ. ૧૫
એહ ચિત્ત દુઃખને વિસારવા, શેઠ વૈભારે તે પહુ તારે,	
વાયુ આરોહી ગગને ચઢ્યા, રથ ઘોષે મગ બીહતારે.	ચ. ૧૬
ગિરિ પ્રિય હસ્ત આલંબને, ધારણિ ચઢીય લોભારે,	
અંગુલીએ કરી દાખવે, પ્રિય ઉપવન તણી શોભારે.	ચ. ૧૭
એહ બીજે રડી ફળતમી, દાડિમ રાતે કુલેરે;	
મદ નવી શિષ્ને હૃદયે ગડે, જગતને માતું અમુલેરે.	ચ. ૧૮
એ સહકારની મંજરી, કોકિલ કલરવ ગુરૂણીરે;	
વિકસિત એહ કુસુમલતા, માતુહસિત તરૂપરણીરે.	ચ. ૧૯
જંભુ કદંબ પ્રિયાળએ, તાલ તમાલ વિશાળરે,	
નર્મલ બુદ્ધ મયકુદંબએ, કદંબ એ હર્ષના ચાળારે.	ચ. ૨૦
મોટા એ દ્રાક્ષના માંડવા, સુઅડલા રમડલા આવેરે.	
મધુર એ મધુકર રણજણે, સ્વાગત માતુ જણાવેરે;	ચ. ૨૧
શ્રાદ્ધ યશોમિત્ર દેખીએ, રૂપમે તીહાં સિદ્ધ પુત્રેરે;	
નશો કિહાં પુષ્પ્યું તવ કહે, ઈહાં મોહમ છે પવિત્રેરે.	ચ. ૨૨
આવો તો થાવો અગ્રેસરી, વંદનનો ધરો ભાવોરે;	
દંપતિ તેહ સાથે ચાલ્યા, દીદા મુનિ સુભાવોરે.	ચ. ૨૩
ક્રોધજળ ન સમજલ ધર, માન મહાતરૂ હસ્તિરે,	
દંભ ઉરગ વિષ જાંગુલી, લોભ સમુદ્ર અગરિતરે.	ચ. ૨૪
ઈન્દ્રિય સકળને વશ કર્યો, વરા કર્યો મનનો સંચારોરે,	
આતમધ્યાનમાં જીલતા, પામ્યા ભવતણો મારોરે.	ચ. ૨૫
તેહની દેશના સાંભળી, સિદ્ધ જંભુરૂપ પુછેરે,	
ધારિણિ પણ અવસર લહી, કહે મુજસુત છે કે નવી છેરે.	ચ. ૨૬
સાવલ મુનિને નવી પુછીએ, સિદ્ધ કહે જંભુ નામરે,	
એ અવસર પુછ્યે સુત હોશે, સિંહ સ્વપ્ન સુરધામિરે.	ચ. ૨૭
ધારિણિ કહે જંભુ દેવતા, ઉદ્દેશે તો હું કરશુરે,	
આંગિલ ઇગસો અઠોત્તરા, ઇમ મન વંછીત વરશુરે.	ચ. ૨૮
હવે મુનિ વંદીને દંપતિ, આન્યા નીજ ધર બારેરે,	
સિંહ સ્વપ્ન દેખે અન્યદા, ધારિણિ ચિત્ત ઉઠારેરે.	ચ. ૨૯
કુલે વિદ્યુન્માળી અવતર્યો, દોહદ હુઆ શુભ પુષ્પરે,	
સમગ્ર પુણ્યે સુત જનમીઆ, સુજસ વિલાસ પડૂરારે.	ચ. ૩૦

જ્યુસ્વામી દીક્ષા લેવા નીકળે છે તે વખતનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે.

(ઢાળ. તુજ્યાવનીની) એ દેશી.

- શુભતીરથ ઉદ્ધે સ્નાન કરી મનોહાર, અંગરાગતે કીધા બાવના ચંદનસાર.
ચિત્તમાહી અણુમાન્યું શુકલધ્યાનહેં ભૂર, બાહિર આવી લાગ્યું ઉજવલ માનું કપૂર. ૧
- મણિકંચન ભૂષણ સખલ ઝળાહળતેજ, સોહેતનુ પેયાં હધકે હાર સહેજ;
સર્વાંગ અલકૃત કદપૃષ્ઠ પરે છાજે, મનમાં નિરાગિ પણ એ કદપ ન ભાજે. ૨
- વરદેવ અનાદ્રત સાનિધ્ય પુરણહાર, શણુધારે સધળે પુરણુ જણુ કુમાર,
શિરછત્ર વિરાળે રજનીકર અનુકાર, બિહુ પારે લટકે ચામર ચંચળ ચ્યાર. ૩
- બહુમૂલ રતનમય મંગળરંગ અભંગ, શિખિકા આરોહે જેમ મૃગપતિ ગિરિશૃંગ,
દાન બહુ વિધીજે કીજે સખલ મંડાણુ, પંચ શબ્દવાજે ગાજે ઢોલ નિશાન. ૪
- ભુંગળ ભેરી ને ફેરીવાજે વંશ ને વીણા, તાલનાવલ કંસાલને નાદે સુરપણુ લીણા,
સરલી સરણાઇ ચહચહે ચિહું દિક્ષીઆવી, ગુણુમર્દલ વર્દલ શ્રીમંડલે છપી શાવી. ૫
- તત યાયા થેઇ થેઇ યુગન યુગન નાચે, સુદાંત સંગીતે પગપગ નવરસ માચે,
બિરુદાવલી બોલે ગુણુ અવદાતે ભાટ, જયજય સદુ બોલે મહીયા લોકના ઠાઠ. ૬
- આર્ગે તેજ તુરંગમ કંચનુ જડીત પલાણુ, ચેરાકી આરળી કચ્ચોગ્ન કેકાણુ,
તુરકી પુરાસાણી પાણીપંથા નવરંગ, કાશ્મીરી અનુપમ પંચ ભદ્ર અતિ ચંગ. ૭
- મદ્ ઝરતા કુંજર જાણેસ નિર્જર શેલ, અંબર લાગી અંબાડી સુરગજશ્યું કરે મેળ,
ધવલ ધારી ભેતરીયા રથની કીધી તૈયારી, શણુગાર્યા સામેલા ધવલ મંગલ દીએ નારી. ૮
- ગાય ગીત સુહાગણુ પહેરી નવલા વેશ, મદમુદિત હુઆ સવી ગામ અને સન્નિવેશ,
કેઇ ચઢ્યારે સુખાસન કેઇ ચઢ્યા ચક્રકોળ, અતિ ચતુર વિચક્ષણુ કરે ધણુ રંગરોળ. ૯
- અષ્ટ મંગલ ચાલે આગે વળી ચાટુકાર, અસિકુંત શત્રક ગ્રહ નર્મકા રતિકાર,
તિલ નાખ્યા ન તજે આવે તિમ હુઆ પંથ, ધરણીનો કણુ પણુ ન રહ્યા કોઇ અપંથ. ૧૦
- ઉત્સવ બુએ નરનારી બારી ચઢી ચૌઆરી, વ્યાકુળ થઇ વાદિત્ર શબ્દ સુણી સવી નારી,
તુર દુઃખગ્નમાતા કલિકજ્જલ સિંદુર, ષટ હોએ વલ્લભ સ્ત્રીને સહજસતુર. ૧૧
- ગાળ વાળ સુણીને અર્ધ તિલક કરી એક, અર્ધાંજન દ્રગ એક ભેવા ચાલી છેક,
એક ઉર પહેરે એકજ ચરણુ પખાલે, અર્ધી કંચુકી પહેરી ભેવા કેષક ચાલે. ૧૨
- ધસમસતી કોષક કજ્જલ ગદલે ધાલે, કરતુરી લોચન ઠવતી આઘી ચાલે,
બાવના ચંદન રસ પાય લગાડે બાસા, અળતો હૃદય રથલે લાહી કરે ચકચાળા. ૧૩
- કટિમેખલ કંઠે ધાસી ઉતાવળી દોડે, એકહાર એકાવળી શેણી તટે નિજ ભેડે,
ભુજવલ્લિ નેપુર કંકણુ ધાલે પાયે, પહેરણુ આડણુના વસ્ત્ર વિપર્યય થાયે. ૧૪
- ઢળતા ઘીના લાહુ આ મુકે તે ગાહુ આગે, લાહુ આસમ નારીને ભેવાનો રસ જાગે,
બાળ રોતાં મુકે મારગે પરનાં બાળ, રોતાંનિજ બાળક બ્રાન્તિ લીએ સુકમાલ. ૧૫
- પરિધાન શિથિલ હુઆ ગટ અંધન ન કરાયે, વાયુવેગે મરતક આઢણુ ઉડી જાયે,
ઇમ ભેતાં વધુજન હુઆ કુમારી રૂપ, કૌતુકીને પણુ તવ કૌતુક લાગ્યું અનુપ. ૧૬
- ઇમ કૌતુક ઉત્સવે ઉપવને કુમાર, થાય જય જય નંદા જય જય ભદા ઉચ્ચાર;
શિખિકાથી ઉતરે માનુ સંસારથી તેહ, ગુરૂ સ્વામી સધર્મ વદે સુજસ સનેહ. ૧૭

ઈત્યાદિ.

૩૫

સમુદ્રવહાણુ સંવાદમાં, સમુદ્ર અને વહાણુના સંવાદનું, ગુણુદોષ તરીકે સારી રીતે વર્ણન કર્યું છે. વસ્તુવર્ણનશક્તિ ખરેખર ઉપાધ્યાયજીની ઉત્તમ હતી, એમ વાચકો સ્વયમેવ વિચારી શકશે. ઉપાધ્યાયજીના વખતમાં યતિયોના શિથીત્રપણાથી સંવેગી મુનિમાર્ગ, ઉત્પન્ન થવાથી તથા સ્થાનકવાસી વગેરેની ચર્ચાથી અનેક પ્રકારના ધર્મશાસ્ત્રો સંબંધી અન્યો લખવાની આવશ્યકતા હતી તેથી તેઓએ ચરિત્રો લખવામાં 'પોતાનું' જીવન ધણું લંબાવ્યું નથી—શ્રીપાલ અને જંજુસ્વામીના રાસથી ચરિત્ર સંબંધી પદ્યરચનામાં કવિતાશક્તિ ધણી હતી તેનો ખ્યાલ કરી શકાય છે.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયનો અધ્યાત્મજ્ઞાનપર બહુ પ્રેમ હતો. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં તે બહુ ઉંડા શ્રીમદ્નો અધ્યાત્મ ઉત્પાદ્યો હતા. એમ તેમના બનાવેલા અધ્યાત્મિક અન્યોથી સિદ્ધ થાય જ્ઞાનમાં પ્રેમ અને છે. તેમનાં નીચેનાં વાક્યોથી તેઓ ઉત્તમ અધ્યાત્મજ્ઞાની હતા એમ તેમનું પાંડિત્ય. વાચકોને જણાશે.

આત્મજ્ઞાને જેહનું રે, ચિત્ત ચોકસ ઠહરાત;

તેહને દુઃખ કહ્યું નહી રે, ખીજના દીન દુઃખી જાતરે.—પત્ર—૬૧

જંજુરાસ.

આત્મજ્ઞાને મગન જે, તે સવિ પુદ્ગલનો ખેતરે;

ધન્દ્રખલ કરી લેખવે, ન મલે તિહાં દેષ મન મેલરે.

ન. સં. ૩૯

જાણ્યો ધ્યાયો આત્મા, આવરણ રહિત હોય સિદ્ધરે;

આત્મજ્ઞાને તે દુઃખ હરે, એહિજ શિવહેતુ પ્રસિદ્ધરે.

એ. સં. ૪૦

શ્રીપાલરાસ. પત્ર. ૧૫૬

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, દબ્બહ ગુણુ પબ્બયરે;

બેદ છેદ કરી આત્મા, અરિહંત રૂપી થાયરે.

વીર જીનેશ્વર ઉપદિશે, સાંભળજે ચિત્ત લાધરે;

આત્મધ્યાને આત્મા, રહિ મળે સવિ આધરે.

વીર. ૧

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવલ દંસણુ નાણીરે;

તે ધ્યાતાં નિજ આત્મા, હોયે સિદ્ધ ગુણુખાણીરે.

વીર. ૨

ધ્યાતાં આચારજ ભલા, મહા મંત્ર શુભ ધ્યાનીરે;

પંચ પ્રસ્થાને આત્મા, આચરજ હોય પ્રાણીરે.

વીર. ૩

નય સબ્બયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતારે;

ઉપાધ્યાય તે આત્મા, જગ બંધવ જગ બ્રાતારે.

વીર. ૪

અપ્રમત્ત જે નિત્ય રહે, નવિ હરખે નવિ શોચેરે;

સાધુ સુધા તે આત્મા, શું મુંડે શું લોચેરે.

વીર. ૫

સમ સંવેગાદિક ગુણુ, ક્ષય ઉપશમ જે આવેરે;

દર્શન તેહજ આત્મા, શું હોય નામ ધરાવેરે.

વીર. ૬

જ્ઞાનાવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તક્ષ થાયરે;

તો હોય એહજ આત્મા, જ્ઞાન અપોધતા જાયરે.

વીર. ૭

જાણો ચારિત્ર તે આત્મા, નિજ સ્વભાવમાંહિ રમતોરે;

લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહ વને નવિ ભમતોરે.

વીર. ૮

૩૬

ખજા રાધે સંવરી, પરિણુતિ સમતા યોગેરે, પ તે એહિજ આતમા, વર્તે નિજ ગુણ ભોગેરે;	વીર. ૯
૧૪ સકળ સમૃદ્ધિની, ઘટ માંહે શુદ્ધિ દાખીરે; ૧૫ નવ પદ શુદ્ધિ જાણુને, આતમરામ છે સાખીરે.	વીર. ૧૩
૧૬ ગ અસંખ્ય છે જિન કલ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણુરે; ૧૭ હ તણે અવલંબને, આતમધ્યાન પ્રમાણુરે.	વીર. ૧૪
૧૮ લ આરમ્ભી એહવી, યોથે ખડે પૂરીરે; ૧૯ શુ વાચક જસ તણી, કાષ્ટ નયે ન અધુરીરે.	વીર. ૧૫
શ્રીપાળરામ. યોથો ખંડ. પત્ર. ૧૮૪	
૨૦ હાં લગે આતમ દ્રવ્યતું, લક્ષણુ નવિ જાણુયું; ૨૧ હાં લગે ગુણકાણું ભલું, કેમ આવ્યે તાણુયું.	આતમ. ૨૨
૨૨ આતમ અજ્ઞાને કરી, જે ભવદુઃખ લહીએ. ૨૩ આતમ જ્ઞાને તે ટળે, એમ મન સદહીએ.	આતમ. ૨૩
૨૪ ન દશા જે આકરી, તેહ ચરણુ વિચારો. ૨૫ વિવિકલ્પ ઉપયોગમાં, નહીં કર્મનો ચારો.	આતમ. ૨૪
૨૬ ગવતી અંગે ભાખીએ, સામાયિક અર્થ; ૨૭ સામાયિક પણુ આતમા, ધરો શુદ્ધિ અર્થ.	આતમ. ૨૫
૨૮ કસાર અધ્યયનમાં, સમકિત મુનિભાવે; ૨૯ મુનિભાવે સમકિત કહું, નિજ શુદ્ધ સ્વભાવે.	આતમ. ૨૬
૩૦ શ કરો સંજમ ધરો, ગાળો નિજ દેહ; ૩૧ નદશા વિણુ જીવને, નહીં દુઃખનો છેહ.	આતમ. ૨૭
૩૨ આહિર યતના આપડા, કરતાં દુહવાયે; ૩૩ અંતર યતના જ્ઞાનની, નવિ તેણે થાયે;	આતમ. ૨૮
૩૪ ગ દ્રેષ મલ ગાળવા, ઉપશમ જલ ઝીલો; ૩૫ આતમ પરિણુતિ આદરી, પરપરિણુતિ પીલો.	આતમ. ૨૯
૩૬ કું એહનો એ માહરો, એ હું એણી શુદ્ધિ; ૩૭ ચેતન જડતા અનુભવે, ન વિમાસે શુદ્ધિ.	આતમ. ૩૦
૩૮ આહિર દ્રષ્ટિ દેખતાં, આહિર મન ધાવે; ૩૯ અંતર દ્રષ્ટિ દેખતાં, અક્ષય પદ પાવે.	આતમ. ૩૧
૪૦ યરણુ હોય લજ્જાદિકે, નવિ મનને ભંગે; ૪૧ શીજે અધ્યયને કહું, એમ પહેલે અંગે.	આતમ. ૩૨
૪૨ અધ્યાતમ વિણુ જે ક્રિયા, તે તનુમળ તોલે; ૪૩ મમકર આદિક યોગથી, એમ જ્ઞાની જાલે.	આતમ. ૩૩
૪૪ હું કરતા પર ભાવનો, એમ જેમ જેમ જાણુ; ૪૫ તેમ તેમ અજ્ઞાની પડે, નિજ કર્મને ધાણુ.	આતમ. ૩૪
૪૬ પુદ્ગલ કર્મોદિક તણા, કર્તા વ્યવહારે; ૪૭ કર્તા ચેતન કર્મનો, નિશ્ચય સુવિચારે.	આતમ. ૩૫

કર્તા શુદ્ધ સ્વભાવને, નય શુદ્ધે કહિયે.

કર્તા પરપરિણામને, ઝેઉ કિરિયા ગ્રહિયે.

આતમ. ૩૬

સવારો ગાથાનું સ્તવનની ઢાલ.

ઈત્યાદિ અનેક વાક્યોથી ઉપાધ્યાયશ્રીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો મહિમા ગાયો છે. દ્રવ્યાનુયોગ અને અધ્યાત્મજ્ઞાનની એકતા થાય છે. દ્રવ્યાનુયોગ વિનાનો જ્ઞાની તે ખરેખરો અધ્યાત્મ જ્ઞાની બની શકતો નથી. દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાન વિનાનો અધ્યાત્મ જ્ઞાની કોઈ સ્યાદ્વાદશૈલી પ્રમાણે બની શકતો નથી. દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનથી ખરેખરું આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આત્મજ્ઞાન વિનાની ક્રિયા તે દિસાબમાં ગણાતી નથી. જ્ઞાનની પદવી મહાન છે. અને આત્મજ્ઞાન વિનાની ક્રિયા ખરેખર આત્માના સદ્ગુણોને પ્રકાશ કરવા સમર્થ થતી નથી.

શ્રી દ્રવ્યશુભ પર્યાયના રાસમાં શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયશ્રી જ્ઞાન અને ક્રિયાનું અંતર દેખાવતા છતા નીચે પ્રમાણે કથે છે.

દોહા.

મધ્યમ કિરિયા રત હુચ્ચે, બાલક માને લિંગ.	
પોડ શકે ભાખ્યું ધુરે, ઉત્તમજ્ઞાન સુરંગ.	૨
જ્ઞાનરહિત જે શુભક્રિયા, ક્રિયારહિત શુભનાથ,	
યોગ દ્રષ્ટિ સમુચ્ચય કલો, અંતર ખળુઆ ભાણ.	૩
ખળુઆ સમી ક્રિયા કહી, નાણુભાણુ સમન્નેય,	
કલિયુગ એહ પટંતરો; વિરલા બુજો કાય.	૪
જ્ઞાનવંતહ કેવલી, દ્રવ્યાદિક અહિનાથ,	
બૃહત્ કલ્પના ભાખ્યમાં, સરિખા ભાખ્યા બ્જણ.	૫
જ્ઞાન પરમશુભુ જીવનો, નાણુ ભવાણુવ પોત,	
મિથ્યા મતિ તમ ભેદવા, નાણુ મહા ઉઘોત.	૬

પ્રકરણરત્નાકર ભાગ ૧ પત્ર. ૪૧૦

એ યોગે જે લાગે રંગ, આધા કર્મોદિક નહિ ભંગ,	
પંચ કલ્પ ભાખ્યે ઇમ ભણ્યું, સદ્ગુરૂ પાસે ઇચ્ચું મેં સુણ્યું.	૪
બાલુ ક્રિયા છે બાહિર યોગ, અંતર ક્રિયા દ્રવ્ય અનુયોગ,	
બાલુહીન પણ જ્ઞાન વિશાલ, ભલો કલો મુનિ ઉપદેશ માલ.	૫
દ્રવ્યાદિક ચિન્તાઓ સાર, શુકલધ્યાન પણ લહિચ્ચે પાર;	
તે માટે એહિજ આદરો, સદ્ગુરૂ વિણુમત ભૂલા પ્રો.	૬

બાલક લિંગને અર્થાત બાલુવેષને દેખી ધર્મ માને છે. મધ્યમ મનુષ્ય ક્રિયાઓમાં આસક્ત થાય છે અને ઉત્તમ જ્ઞાની ખરેખર જ્ઞાનમાં રંગાય છે. ધર્મજ્ઞાન વિનાની ક્રિયા ખળુઆસમાન પ્રકાશક છે અને ક્રિયા વિનાનું જ્ઞાન સૂર્યની સમાન પ્રકાશક છે. એમ હેરિભદ્ર સુરિ યોગદ્રષ્ટિ સમુચ્ચય ગ્રન્થમાં કહે છે.

કલિયુગમાં આત્મ જ્ઞાન અંતર વિરલ મનુષ્યો અવળોધી શકે છે, શ્રુતજ્ઞાની અને કેવલ જ્ઞાનીને બુદ્ધકલ્પ ભાખ્યમાં સમાન કલો છે. આત્માનો પરમશુભ જ્ઞાન છે. સંસારરૂપ સમુદ્ર તરવાને માટે જ્ઞાન એ માટી આગળોટ સમાન છે, મિથ્યાત્વ અધિકારને નાશ કરવાને જ્ઞાનરૂપ સૂર્યની આવશ્યકતા સર્વ જ્ઞાનીઓએ સ્વીકારી છે. દ્રવ્યાનુયોગજ્ઞાની પરિપક્વ દશા થતાં આત્મરમણતા થાય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાન વિનાના મનુષ્યો આત્માના ગુણોનો પ્રકાશ કરવાને શક્તિમાન થતા નથી. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો આનન્દધનજી પાસેથી વિશેષ અનુભવ મેળવ્યો હતો. તેમના છેલ્લા વર્ષોનું તેમનું મન અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રતિ વંચ્યું હતું. છેલ્લા પંચ વર્ષમાં તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં વિશેષતઃ રમણુતા કરતા હતા અને અધ્યાત્મ દિશાના સ્સપોષક ગ્રન્થોને લખતા હતા એમ તપાગરજીના એક હેમસાગર યતિના મુખેથી પરંપરાએ સાંભળ્યું છે. આવા મહા પ્રભાવક જ્ઞાની ગીતાર્થ મુનિવરનાં છેલ્લાં વર્ષો અધ્યાત્મજ્ઞાન, ધ્યાન, અને ધર્મ ક્રિયામાં, વહન થયાં હતાં એમ લેખકને તેમના ગ્રન્થોરૂપ આરીસામાં જ્ઞેતાંમાં નિશ્ચય થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો વિસ્તાર કરવા ગુર્જર ભાષામાં શ્રીપાલરાસ, જંજુસ્વામીરાસ, અને દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના રાસમાં ઉત્તમ ઘોષ આપ્યો છે. હિન્દુસ્થાની અને ગુર્જર ભાષામિત્ર જેવી ભાષામાં સમાંધિશતક, સમતાશતક, જશવિલાસ વગેરે ગ્રન્થો રચીને મનુષ્યો ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મોપનિષત્, જ્ઞાનસાર વગેરે ગ્રન્થો લખી સંસ્કૃત ભાષાના મનુષ્યો ઉપર પણ મહાન ઉપકાર કર્યો છે. અત્ર ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થોમાં લખેલા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો વિષય ચર્ચવામાં આવે છે તેથી અધ્યાત્મજ્ઞાનાદિ પુષ્ટિમાટે સંસ્કૃત ભાષાના ગ્રન્થોની સાક્ષી આપી નથી. અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં ઉપાધ્યાયજી બહુ ઊંડા ઉતર્યા હતા. આપી દશવાળા મહા-પુરૂષનું સાધુચારિત્રજીવન ખરેખર ઉત્તમોત્તમ હતું, એમ તેમના હૃદયના ઉભરાઓ કહી આપે છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી તે વખતમાં ચાલતા એકાન્ત મતોનું ખંડન કરીને સત્ય દર્શાવવામાં પાછા પડતા નહોતા.

તત્ત્વજ્ઞાન વિનાના અને માનપૂજા કીર્તિના, ધર્મના તાપે લક્ષ્મી લેનારા અને ધમાધમ ચલાવનારા લાલચુ કેટલાક ધર્મોપદેશકો જૈનાગમથી વિરૂદ્ધ વર્તાતા હતા અને જૈનાગમોથી વિરૂદ્ધ ભાષણ કરતા હતા તેઓને સુધારવાને સીમંધર સ્વામિનું સ્તવન રચીને તેઓને વચનના ફટકા મારીને ઉત્તમ ઘોષ આપવા અને તેમજ ધર્મચ્છુઓ સત્યમાર્ગમાં દોરાય, અને ધર્મમાર્ગમાં સડો પેઠો હોય તે દૂર થાય અને કુચારાઓનો ત્યાગ કરીને જૈનો સુધર્મના અસલનામાર્ગ ઉપર આવે એ હેતુથી નીચે પ્રમાણે સીમંધર પ્રભુને વિજ્ઞાપ્તિ કરે છે.

સ્વામી સીમંધર વીનતિ—સુણો માહરી દેવરે,
તાહરી આણુ હું શિરધરૂ—આદરૂ તાહરી સેવરે. સ્વામી૦ ૧
કુચરૂની વાસનાપાશમાં—હરિણુ પરે જે પડ્યા લોકરે,
તેહને શરણુ તુજ વિણુ નહિ—ટળાવલે આપડા ફાકરે. સ્વામી૦ ૨
જ્ઞાન દર્શન ચરણુ ગુણુ વિના—જે કરાવે કુલાચારરે,
લુટી તેણે જગ દેખતાં—કિહાં કરે લોક પોકારરે. સ્વામી૦ ૩
જે નવિ ભવ તર્થા નિરગુણી—તારશે કણીપેરે તેહરે,
એમ અખાણ્યા પડે ફંદમાં—પાપખંધે રહ્યા તેહરે. સ્વામી૦ ૪
કામ કુંભાદિક અધિકતું—ધર્મતું કો નવિ મૂલરે,
દોકડે કુચરૂ તે દાખવે—શું થયું એહ જગસૂલરે. સ્વામી૦ ૫
અર્થની દેશના જે દીએ—એાલવે ધર્મના ગ્રન્થરે,
પરખ પદનો પ્રગટ ચોરથી—તેહથી કેમ વહે પન્થરે. સ્વામી૦ ૬
ત્રિપથરસમાં ગૃહી માચિયા—નાચિયા કુચરૂ મદપૂરરે,
ધુમધામે ધમાધમ ચલી—જ્ઞાનમારગ રહ્યા દૂરરે. સ્વામી૦ ૭

૪૯

કલહકારી કદાપ્રહ ભયાં—ચાપતા આપણા ઝોલરે,
 જિન વચન અન્યથા દખવે—આજતો વાજતે ઢોલરે.   સ્વામી૦ ૮
 કેઇ નિજ દોષને ગોપવા—રોપવા કેઇ મત કન્દરે,
 ધર્મની દેશના પાલટે—સત્ય ભાવે નહી મન્દરે.   સ્વામી૦ ૯
 બહુ મુખ ઝોલ એમ સાંભલી—નવિ ધરે લોક વિશ્વાસરે,
 દ્વંદ્વતા ધર્મને તે થયા—ભમર જેમ કમલ નિવાસરે.   સ્વામી ૧૦

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય સીમંધર પ્રભુને વિનવે છે કે માહરી વિદ્યમિ હે પ્રભો તમે સાંભળો.
 હું ત્હારી આદ્યા શિરપર ધરીને ત્હારી સેવા કરું છું. કુચુરની વાસનાના
 વ્યવહાર ધર્માચાર્ય પાસમાં હરિજીની પેઠે લોકો પડ્યા છે તેને હે પ્રભો ત્હારા વિના કોઈ
 શ્રીમદ્ના વિચારો. શરણુ નથી—જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર વિના જેઓ કુલાચાર કરાવે છે
 અને આત્માના સદ્ગુણો તરફ સંવકાનું લક્ષ્ય એવંતા નથી તેઓએ
 જગતના દેખતાં ભકતોની ભાવરૂઢિપર હુંટ ચલાવી છે. હવે લોકો કર્યા જઈને પોકાર કરી
 શકે ઇત્યાદિ વચનોથી કુચુરના અશુભાચારો અને કલ્પિત ઉપદેશનો પરિહાર કરીને જૈનોને
 સન્માર્ગ તરફ આણવા પ્રયત્ન કરે છે. આત્માના સદ્ગુણો તરફ લક્ષ્ય નહિ રાખતા અને
 પ્રમાદના વશ થઈ ગએલાઓને શ્રીમદે સારી રીતે ઉપદેશ આપ્યો છે. “ સવાસો ગાથાના
 સ્તવન ” માં તેમણે વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય એ બે નયની સ્થાપના સિદ્ધ કરીને એકાન્ત-
 વાદીઓને યોધ આપ્યો છે. તેમના શિરપર આવી પડેલી આગમાનુસારે સત્ય સુધારકની ફરજ
 સારી રીતે તેમણે અદા કરી છે—મૂર્તિમાન્યતા તેમણે શાસ્ત્રોના પાઠથી સિદ્ધ કરી આપી છે.
 પ્રભુની પૂજા કરવાથી આત્માના સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ કરી શકાય છે તે પણ તેમણે સિદ્ધ કરી
 આપ્યું છે. ગૃહસ્થોએ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે દયા પાળવી જ્ઞેષ્ઠએ અને તેમણે શ્રાવકના
 એકવીસ ગુણોને શ્રાવક થતા પહેલાં પ્રાપ્ત કરવા જ્ઞેષ્ઠએ. છેવટે જન્મનથી પણ અસુક ગુ-
 ણોને પ્રાપ્ત કરવા જ્ઞેષ્ઠએ. એમ દર્શાવીને ગૃહસ્થોના સદ્ગુણોના માર્ગ પ્રકાશિત કર્યો છે.
 મનુષ્યમાત્રનું મન કોઈ પણ ધર્મના આચારની સાથે સંબંધ વાળું છે. ધર્માચારના અધિ-
 કારભેદે, ભેદ પડે છે. ગૃહસ્થો અને સાધુઓના ધર્માચાર ભિન્ન છે. સાધુઓને પંચ મહાવ્રત
 પાળવાનાં હોય છે અને શ્રાવકોને ત્યારવ્રત વા એકવ્રત અને તે ન અનેતો અવિરતી દશામાં
 પણ સમ્યક્ત્વ સહિત ભક્તિ, પ્રેમ, ભ્રાતૃભાવ, પૂજા, દાન, અને દયા વિગેરે સદ્ગુણો ખિલ-
 વવાના હોય છે. શ્રીમદે સાધુઓ અને ગૃહસ્થ શ્રાવકોને પોતપોતાના ધર્માચારો પાળવા ખાટે
 ઉત્તમ યોધ આપ્યો છે—સાઠાત્રણસો ગાથાનું સ્તવન, દોઢસો ગાથાનું સ્તવન, અને સુચુર,
 કુચુરની સન્નય વગેરેમાં ઉત્તમ યોધ આપ્યો છે. શ્રીમદ્ મુનિવર હોવાથી સાધુધર્મની
 ક્રિયાઓને સારી પેઠે કરતા હતા. ગામોગામ વિહાર કરીને ઉપદેશ દેતા હતા. બે સંધ્યા
 વખત પડુ આવખ્યકની ક્રિયા કરતા હતા. ગરીબ અને ધનવંતને સમાન ગણતા હતા. સના-
 તન જૈન સિદ્ધાંતોના અનુસારે ઉપદેશ દેઈને જૈનોને વર્તમાન કાળમાં કરવા ધોગ્ય કાર્યો
 જણાવતા હતા. પ્રતિક્રમણુના ઉચ્ચ આશયોને પલરૂપે ભાષામાં રચીને જૈનોના ઉપર મહાન
 ઉપકાર કર્યો છે. પડુ આવખ્યકોના હેતુઓ બહુ ઉત્તમ છે. આવખ્યક ક્રિયાઓનાં સૂત્રોનું રહસ્ય
 જ્ઞે બરાબર દલીલો પૂર્વક સમજાવવામાં આવે તો પ્રત્યેક જૈનોને તેનો ઉત્તમ લાભ મળી
 શકે. જૈનશાસ્ત્રોમાં ઉત્તમ આચારોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પ્રથમના વખતમાં જૈનો

નીતિ આદિના ઉત્તમ આચારને ધારણુ કરતા હતા. શ્રીમદે ઉત્તમ આચારને દર્શાવવામાં કમર કસીને મહેનત કરી છે. આચાર: સ્વલુ પ્રથમો ધર્મ: આચાર તે પ્રથમ ધર્મ છે. સદાચાર વિના મનુષ્ય શોભિ શકતો નથી. સદાચારને કેટલાક વિદ્વાનો નીતિધર્મ કહે છે અને તેનો જૈન દર્શનમાં માર્ગાનુસારી ગુણો અને વૃત્તોમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, મમત્વ ત્યાગ, વિનય, વિવેક, પરોપકાર, દાન, સ્વાર્થ ત્યાગ, શાંતતા સમતા, ગુણાનુરાગ દ્રષ્ટિ, સત્યમાર્ગ કથન, શુદ્ધ પ્રેમ, નમ્રતા, સેવા, અને સંપ વગેરે સદ્ગુણો વિનાની ધર્મક્રિયાઓ અને ધર્મદેષ શોભિ શકતો નથી. સદ્ગુણો વિનાની ક્રિયાઓ શોભિ શકતી નથી. તેમજ ઉપર યુક્ત સદ્ગુણો વિના ન્યાય, વ્યાકરણુ અને ભાષાનું પાંડિત્ય તથા ધન અને સત્તાનો અધિકાર પણ શોભિ શકતો નથી. સદાચાર અને ઉત્તમ જ્ઞાનથી મનુષ્યો શોભિ શકે છે—સાધુઓ વા ગૃહસ્થો ઉત્તમ જ્ઞાન અને દયા, સત્ય આદિ ઉત્તમ આચારો વિના પોતાના અધિકારને શોભાવિ શકતા નથી. ઇત્યાદિ આચારોને તે સૈકામાં જણાવનાર મહાપુરૂષ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીનો જેટલો ઉપકાર માનવામાં આવે તેટલો ન્યૂન છે.

શ્રીમદે વૈરાગ્યનો ઉપદેશ ઉત્તમ પદ્ધતિથી આપ્યો છે. જંભુસ્વામિના રાસમાં તેમણે પોતાના હૃદયમાં રહેલા વૈરાગ્યના ઉભરાઓ શબ્દોદ્ધારા બહાર કાઢ્યા છે.

શ્રીમદ્નો અનુપમ જંભુસ્વામી પોતાની સ્ત્રીઓને સંસારની અસારતા નીચે પ્રમાણે વૈરાગ્યોપદેશ. સમગ્રવે છે તે અધ્યાત્મના શોખિન સાક્ષરોને ખરેખર મનન કરવા યોગ્ય છે:—

જંભુ કહે સુખ વિષયનું, અલ્પ અપાય અનન્ત;	
શ્યું તેણે શમસુખ ભલું, આતમરામ રમંત.	૧
સર્વ વિષય કષાય જનિત, તે સુખ લહે સરાગ;	
તેહથી કોટિ અનન્ત ગુણ, મુનિ લહે ગતરાગ.	૨
સરસચ્છી પણ વિષય સુખ, અતિ થોડું દુઃખ કોડ;	
ઇહાં મધુમિંદુ રસ કથા, સાંભળ આગસ છોડ.	૩
દુઃખ ધણો ભવદ્રૂપમાં સુખ મધુમિંદુ સમાન;	
ઉદ્ધરશે આવી મળ્યો, સદ્ગુરૂ ધરી વિમાન.	૪
દ્રૂપથકી નવિ નીકળે, ગુરૂ પરે જ્ઞાન વિમાન;	
તે અભાગ્ય શેખરતણું, બાણો જૂઠું ગુમાન.	૫
વામા વયણુ વિલાસથી, યુક્ત્યા અતુર અનેક;	
જસચિત્ત આગમ વાસિયો, તેહની ન ટળી ટેક.	૬
મૃગતૃણા જલ સમવડે, વનિતા વયણુ વીલાસ;	
પહેલાં લાલચ લાયકે, પછે કરે નિરાશ.	૭
વહે પુરને માછલી, દીસે તેહ અનેક;	
સામે, પુરે વિષયને, ઉતરે તે સુવિવેક.	૮
આતમ રતિ આતમ તમ, આતમ ગુણુ સંતુષ્ટ;	
જે હોય તે સુખીયા સદા, કીશું કરે અરિ દુષ્ટ.	૯
તનહી જળે મનહી જળે, વિષય તૃષા ન યુઝાય;	
જ્ઞાન અમૃતરસ સિંચતાં, તૃષા સકલ મિટ જાય.	૧૦

શ્રી યશોવિજયકૃત જંભુસ્વામીનો રાસ.

૪૧

અંતે વિયોગ સંયોગનેરે, ભોગ કુપિત અહિભોગ;
 મરણુ જન્મ આગે સહીરે, પરિણામે એ દુઃખ યોગરે.
 બળે ધન્દ્રિય તાપે લોગરે, સંસ્કારે પણ દુઃખ શોગરે;
 સ્કંધ તરભાર ઉપભોગરે, પડે આરતે સધળા લોકરે.— બળે૦

બહુ અનીરવિષ વિષયમાં, એક ખાથો દુઃખકાર;
 એકદ પાયોહિ દુઃખ દીએ, પંડિત કરો વિચાર. ”
 બહુ અન્તર વિષ વિષયમાં, વરણુ અધિક અધિકાર્ત;
 એક મરણુ દીએ વિષ તે, વિષય મરણુ બહુ જાત. ”
 ચક્રવર્તિ ભોજનતણી, ધ્રુવ્છા કર્યે શું હોય;
 ઘર સંપત્તિ સરખે સુખે, વર્ચે દુઃખ ન કોય. ”
 કોડીએ કિમ કોડીની, મણિની પહાણે કેમ;
 ધ્રુવ્છા પુગે ભવસુખે, શિવની મુજ નવિ નેમ. ”
 સોજનતું જેમ જાડપણું, વધ્યતું મંડન જેમ;
 ભવ ઉન્માદ વિષય વિષમ, ભાસે મુજ મન તેમ.

ધર્યાદિ ગુર્જર ભાષામાં વૈરાગ્યનો તેમણે સારો ઉપદેશ દીધો છે. સંસ્કૃત ગ્રન્થોમાં તે તેમણે વૈરાગ્યનું ઉત્તમ વર્ણન કર્યું છે. અત્ર ગુર્જર ભાષાના સાહિત્યદ્વારા તેમણે વૈરાગ્યને જે ઉપદેશ આપ્યો છે તેની પર્યાલોચના કરવામાં આવી છે. સંસારના પદાર્થોમાં જેઓ અત્યંત મમત્વ ધારણ કરીને મોજમઝામાં પડી રહે છે તેઓ મન, વાણી, કાયા અને ધનને ભોગ આપીને પોતાની તથા જગતની ઉન્નતિ કરવાને શક્તિમાન થતા નથી. જે રાજાઓ તથા સામાન્ય મનુષ્યો બાહ્ય પદાર્થોમાં અહં મમત્વ ધારણ કરીને સંસારમાં વિષયભોગ ભોગવવામાં અમૂલ્ય જીવનને વ્યય કરે છે તેઓ જગતના દુઃખમાં ભાગ લેવાને પ્રાયઃ પોતાની વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી શકતા નથી. વૈરાગ્યથી બાહ્ય પદાર્થોમાં અધ્યક્ષ મમત્વ ઉઠવાથી મનુષ્ય અરેઅર પોતાને પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુઓને અન્યમનુષ્યો વગેરેના બલભાટે વાપરે છે. દુનિયાના મનુષ્યોનું બલુ કરતા વૈરાગ્યથી જેણે કાયા ઉપરનું મમત્વ ઉતાર્યું છે એવા ભક્તો, દાનવીરો અને શૂરો કાયાને પણ ત્યાગ કરવાને માટે અચકાતા નથી. વૈરાગ્યથી વિષયેચ્છાઓ ઉપર કાણુ મુકી શકાય છે અને અનીતિના માર્ગમાંથી ચિત્તને પાછું હઠાવી શકાય છે. દુનિયામાં અલ્પ રહીને સ્વદ્રવ્યને વ્યાદા કરવામાં વૈરાગ્યની ઘણી જરૂર છે. વૈરાગ્ય ત્રિના સાધુઓ બ્રહ્મચર્ય પાળવાને માટે શક્તિમાન થતા નથી. વિષયાસક્તિનો ત્યાગ કરનારા અરેઅર વૈરાગી મનુષ્યો ગણી શકાય છે. શ્રીમદ્ને ઉત્તમ જ્ઞાન ગર્ભિત વૈરાગ્યની દશા પ્રાપ્ત થઈ હતી એમ તેમના રચેલા ગ્રન્થોથી અનુમાન કરી શકાય છે.

ઉપાધ્યાયજી એ સમાધિતંત્ર નામનો દિગમ્બરી ગ્રંથ હતો તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સરસ વિવેચન કર્યું હતું. ઉપાધ્યાયજીએ તે ગ્રન્થનું હિન્દુસ્થાની ભાષામાં શ્રીમદ્ની વિશાળ દોષક હંદમાં ભાષાન્તર કર્યું. દિગમ્બર ગ્રન્થનું શ્વેતામ્બર મુનિ ભાદ્રિ અને ગુણાનુરાગ પાન્તર કરીને પોતાના અનુયાયીઓને લાભ આપનાર અને તેનો દાખલો બેસાડનાર આ પ્રથમ મુનિને સર્વ માન ધટે છે. જૈન શ્વેતામ્બર આગમોથી જે અવિરૂદ્ધ હોય અને તેમાં અન્નેના વિચારોનું સામ્ય હોય એવા ગ્રન્થોનું

૪૨

ભાષાન્તર કરવામાં અવિરોધ જણાયાથી શ્રીમદે વિશાળ દૃષ્ટિથી આ કાર્ય કર્યું છે. દિગમ્બરા-
ચાર્ય સંસ્કૃત અષ્ટ સહસ્ત્રી નામના સંસ્કૃત ગ્રંથ ઉપર પણ ઉપાધ્યાયજીએ વિવરણ કર્યું છે અને
તે કાર્ય કરીને વિશાળ દૃષ્ટિનું અનુકરણ અન્યોને કરવાનો માર્ગ ખુલ્લો કરી આપ્યો છે.
અઘાષિપર્થન્ત દિગમ્બરાના કોઇ વિદ્વાને શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયની પેઠે વિશાળ દૃષ્ટિ ધારીને શ્વે-
તામ્બરાના કોઇ ગ્રંથ ઉપર વિવેચન કર્યું હોય એમ જ્ઞેવામાં આવતું નથી. શ્વેતામ્બર
જૈન શાસ્ત્રનો પરિપુર્ણ અભ્યાસ કરીને ગીતાર્થ અનેલા સાધુઓ દેશકાળના અનુસારે જૈન
શાસ્ત્રના અવિરૂદ્ધ એવા ગ્રંથોનું વિવેચન કરીને પોતાની વિદ્વતાનો ખ્યાલ અન્યને દેખાડી
આપે છે. યોગ પાતંજલ સૂત્રના ચોથા પાદ ઉપર શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ સંસ્કૃતમાં ટીકા
કરીને વિશાળ દૃષ્ટિનો ખરેખરો ખ્યાલ આપ્યો છે. શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિએ યૌદ્ધોના એક
ન્યાયગ્રંથ ઉપર ટીકા કરીને યૌદ્ધો ઉપર વિશાળ દૃષ્ટિનો દાખલો એસાડ્યો હતો. વેદાન્તી-
ઓના રચેલ વ્યાકરણ ન્યાય અને કાવ્યોના ગ્રંથોપર કેટલાક જૈન સાધુઓએ સંસ્કૃત ટીકાઓ
રચીને સાહિત્યને પુષ્ટિ આપી છે. દિગમ્બરના ગ્રંથ ઉપર ટીકા કરનાર ઉપાધ્યાયજી પ્રાયઃ પે-
હેલા નંખરે છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીનો પૂર્વના વિદ્વાનો ઉપર અને સમકાલીન વિદ્વાનો ઉપર
ઉત્તમ ગુણાનુરાગ હતો. શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિ ઉપર તેમનો અત્યંત રાગ હતો, તે તેમના ગ્ર-
ંથોથી સિદ્ધ થાય છે. શ્રીમાન્ માનવિજય ઉપાધ્યાયે બનાવેલા ધર્મસંગ્રહ નામનો ગ્રંથ તેમણે
શોધ્યો હતો. શ્રી વિનયવિજયજીએ શ્રીપાલરાસ અધુરો મૂકીને સ્વર્ગગમન કર્યું તે રાસ
પણ તેમણે પુરો કર્યો. શ્રીમદ્ આનન્દધનની અષ્ટપદી બનાવીને તેમના ગુણ ગાયા. શ્રીમદ્
હરિભદ્રસૂરિના ગ્રંથોપર ટીકા કરી. ઇત્યાદિનું અવલોકન કરતાં તેઓ ગુણાનુરાગદૃષ્ટિધારક
હતા એમ સિદ્ધ થાય છે. અધ્યાત્મસારમાં ભગવદ્ગીતાના કેટલાક શ્લોકોને દાખલ કરીને
તેમણે ગુણાનુરાગની દૃષ્ટિને સિદ્ધ કરી આપી છે. તેઓએ યુવાવસ્થામાં વાદવિવાદના ગ્રંથો
રચ્યા છે, તે સંબંધી જાણવાનું કે તે વખતમાં તે જૈનોમાં એક અદ્વિતીય વિદ્વાન હતા.
જૈન ધર્મના રક્ષણ માટે તેમના માથે આવી પડેલી ફરજને તેમના વિના કોઇ અદા કરી શકે
તેવું ન હોવાથી તેમણે પોતાની પ્રજા અદા કરી છે. ધર્મનો પ્રચાર કરવાને માટે તેમની
નસોનસમાં લોહી-ઉછળતું હતું; તે વખતમાં એવા મહાન્ પુરુષ જ્ઞે ન હોત તો જૈનોને
ધણું સહન કરવું પડત. અઠારમા સૈકામાં જૈનોના સુભાગ્યે શ્રીમદ્ને જન્મ થયો હતો.
હાલ જે મુનિવરો સારીરીને આચાર પાળે છે. તેમાં શ્રીમદ્ના રચેલા ગ્રંથો પણ ઉપકારક છે
એમ કહ્યા વિના અપાતું નથી. જ્ઞે તેમણે સત્યવિજયપન્થાસને મદદ ન કરી હોત તો પાછ-
ળથી કેટલાક સૈકા સુધી ઉત્તમ આચારશીલ સાધુઓ પાકી શકત નહિ.

દર્શનમાં વસ્તુ આગરોએક વિદ્વાનને તે વખતના જમાનામાં ધણું દુઃખ સહન કરવું પડે છે.

શ્રીમદ્ની સહનશીલતા. શ્રીમદે પણ ભવિષ્યના સમયને અનુમાનથી અવલોકી શકે
લાતા, અને ગુણાનુરાગ-લાચાર શુદ્ધિ પામસે અને મમત્વપ્રતિબંધમાં યતિઓ સપડાશે તો શ્વેતાં-
વાસ તથા આચાર્ય-મ્બર મૂર્તિપૂજક વર્ગને ઘણી હાનિ પોહોંચશે એવો મનમાં વિચાર
ની આજ્ઞામા ધર્તવું; કરીને શિથીલાચારનું ખંડન કરવા માંડ્યું અને શિથિલ યતિઓનું ખંડન
કર્યું તેથી ધણા યતિઓની લાગણી દુઃખાઇ. તે યતિઓએ આચાર્યને કહ્યું
શિથીલાચારી યતિઓએ ઉપાધ્યાયને હલકા પાડવા વિરૂદ્ધતા દર્શાવી આચાર્યનું ચિત્ત પણ ફેરવ્યું.

૪૩

તોપણ તેઓ તરફથી ઘણી ઉપાંધીઓ સહન કરીને તથા ઉપદેશ દેખને સંવેગી સાધુઓ આગળ વધે અને તેઓની વૃદ્ધિ થાય એવો ઉપદેશ તથા અન્યોદ્ધાર માર્ગ કરી આપ્યો. સંવેગી સાધુની શાખા તેમના વખતમાં ઉત્પન્ન થઈ હતી. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી પોતે વિદ્વાન છતાં શ્રી વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતા હતા અને ગુરૂજીવવાસમાં રહીને સાધુઓએ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ તથા ચારિત્ર પાળવું જોઈએ એમ તેમણે ગુર્જર ભાષાના અન્યોમાં જણાવ્યું છે. પેહેલાં તેઓ વિજયસિંહ સૂરિની આજ્ઞામાં હતા. તેઓ સ્વર્ગસ્થ થયા બાદ શ્રીવિજયપ્રભ સૂરિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતા હતા. શ્રી વિજયપ્રભ સૂરિના યુવરાજનું નામ પોતાના અન્યમાં દાખલ કરવા તેમની માન્યતા પણ સ્વિકારી છે. તે તે વખતના આચાર્યની પરંપરા સદા ચાલ ચાલે અને યતિઓ સુધરે એવો તેમના મનમાં શુદ્ધ ભાવ હતો. શ્વેત વસ્ત્રદ્વારા સાધુઓની પરંપરા વર્તે એવી તેમની ભાવના હતી, પણ તે વખતના કેટલાક યતિઓએ તેમની વાણીને હિસાબમાં ગણી નહિ તેથી હાલ પરંપરાએ યતિઓની પકડની દશા દેખીને કયા જૈનના મનમાં ખેદ ઉત્પન્ન થયા વિના રહે ? સંવેગી સાધુઓ પ્રતિદિન ઉત્તમ આચારશીલ થવાથી યતિઓ તરફ આવકોની ખેદરકારી વધવા માંડી. સાર્વત્ર કાળના સાધુઓએ પણ આ દાખલાનો સારાંશ ગ્રહણ કરવો જોઈએ.

શ્રીમદે કયા આચાર્યના વખતમાં કઈ સાલમાં કયા અન્યો રચ્યા.

	વિક્રમ સંવત.	ગામ.	કયા આચાર્યના સમયમાં.
શ્રીપાલ રાગ્નનો રાસ.	૧૭૩૮	રાન્દેર	વિજયપ્રભસૂરિ.
દોહસો ગાથાનું સ્તવન.	૧૭૩૩	અમદાવાદ પાસે	વિજય પ્રભસૂરિ રાજ્યમાં
		ઇન્દલપરામાં.	અને વિજયરત્ન યુવરાજના સમય.
સમકિત સડસઠ યોલની સજ્જનય...	...	...	વિજયપ્રભસૂરિ.
અગીઆર અંગની સજ્જનય.	૧૭૪૪	સુરતખંદર.	વિજયપ્રભસૂરિરાજ્યમાં
			અગોષ્ટ્ર આવિકા અને મંગલશાના પુત્ર રૂપચંદ ભાઈ અને માણેકશાને અગીઆર અંગ. સંભળાવ્યાં
પ્રતિક્રમણ ગર્ભહેતુ સજ્જનય.	૧૭૪૪	સુરત ખંદર	વિજયપ્રભસૂરિ રાજ્યમાં
માન એકાદશીના દોહસો કલ્યાણકનું ગુણુ.	૧૭૩૨	ખંભાત.	વિજયપ્રભસૂરિ રાજ્યમાં
સાડા ત્રણસો ગાથાનું સ્તવન.	...	...	વિજયસિંહ સૂરિરાજ્યમાં
જંભુસ્વામીનો રાસ.	૧૭૩૬	ખંભાત.	વિજયપ્રભસૂરિ રાજ્યમાં
સમુદ્ર વહાણ સંવાદ.	...	...	વિજયપ્રભસૂરિ રાજ્યમાં.
નિશ્ચય વ્યવહારનું સ્તવન.	૧૭૩૪	...	વિજયપ્રભસૂરિ રાજ્યમાં.

૪૪

શુદ્ધ ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થો શ્રીમદે પોતાની પાછળની ઇંગ્લીમાં બનાવ્યા હોય એમ લાગે છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ રચેલા શ્રીપાલરાસ અને જંબુસ્વામીના રાસમાં શ્રી વિજયદેવ સૂરિ પદ્ધર તરીકે શ્રી વિજયપ્રભસૂરિને લખ્યા છે. શ્રી વિજયદેવ સૂરિની પાટપર શ્રી વિજયસિંહ સૂરિ થયા છે અને તેમની એટલે વિજયદેવસૂરિની પાટપર શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ થયા છે. બંને રાસમાં વિજયદેવ સૂરિની પાટપર વિજયપ્રભસૂરિ લખ્યા છે. સંવત ૧૭૩૮માં રાન્દેરમાં શ્રી વિનયવિજયજીએ સ્વર્ગ ગમન કર્યું છે. ૧૭૩૮ની સાલથી વિજયદેવ સૂરિની પાટપર શ્રી વિજયસિંહ સૂરિનું નામ ન લખવામાં આવ્યું તેનું કારણ બરાબર સમજાતું નથી. સુરત સગરામપરાના દેરાસર પાસની એક દેહેરીના લેખમાં પણ શ્રી વિજયસિંહસૂરિનું નામ દેખવામાં આવતું નથી. તત્ સંબંધી નિર્ણય કરવાને માટે પૂરતાં સાધનો વડે ભવિષ્યમાં કંઈ નિર્ણય પર આવી શકાય.

શ્રીમદ્નો ઉપયોગ એટલો બધો તીવ્ર હતો કે આગમોના અનુસાર ગ્રન્થો લખતાં કોઈ ઠેકાણે ચૂક્યા નહોતા. તેમણે સ્તવનમાં ઠાણાની સાક્ષી આપી છે તેનો શ્રીમદ્ના ઉપયોગ- અર્થ કેટલાક ઠાણાંગસૂત્ર કરીને તેમાં તે સાક્ષી નથી એમ કહીને ની તીવ્રતા અને ઉપાધ્યાયજી એક ઠેકાણે ચૂકી ગયા એમ કહે છે કે તેમને કહેવાતું કે તેમની જૈનોમાં પ્ર- ઠાણા નામનું પ્રકરણ છે અને તે લીંબડીના જૈન ભંડારની ટીપમાં મેં માણિકતા તથા પૂ પ્રત્યક્ષ વાંચ્યું છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી વિહાર કરીને લીંબડી ગયા જ્યતા. હતા અને ત્યાં ઠાણા પ્રકરણ જ્ઞેઠને તેમણે તેની સાક્ષી આપી છે; માટે શ્રીમદ્ના અખંડ ઉપયોગની પ્રશંસામાં જરા માત્ર પણ ન્યુનતા

આવતી નથી. શ્રીમદ્ના ગ્રન્થોની પ્રમાણિકતા એકી અવાજે જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન કોમ સ્વિકારે છે. ખરતરગચ્છના દ્રવ્યાનુયોગના ઉત્તમજ્ઞાની શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રોપાધ્યાયે તેમના રચેલા જ્ઞાનસાર ગ્રન્થ ઉપર ટીકા કરીને તેમની પ્રમાણિકતા અને તેમની પૂજ્યતા સ્વિકારી છે. અદારમા સૈકામાં શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિએ તેમના ગ્રન્થોપર ભાષાના ટપા પૂરીને તેમના ગ્રન્થોની પ્રમાણિકતા તથા પૂજ્યતા સ્વિકારી છે. યોગણીસમા સૈકામાં થયેલા પિસ્તાલીશ હજાર ગુજરાતી કાવ્ય ગાથાઓના રચનાર શ્રીમાન પદ્મવિજયજીએ તેમના બનાવેલા સાડા ત્રણસો ગાથાત્રા સ્તવન ઉપર ટપા પૂરીને તેમની પ્રમાણિકતા તથા પૂજ્યતા સ્વિકારી છે. વીશમ્ સૈકામાં પન્યાસ ગંભીરવિજયજીએ તેમના બનાવેલા અધ્યાત્મસાર અને જ્ઞાનસાર ઉપર ટીકા રચીને તેમની પૂજ્યતામાં વૃદ્ધિ કરી છે; હેખકે પણ તેમના સમાધિશતક અને પર- માણિકતા ઉપર વિવેચન કરીને તેમની સેવા, ભક્તિ અને પૂજ્યતા સ્વિકારીને યશોગાન કર્યું છે. તેમની પાછળ થનાર વિદ્વાન આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પન્યાસો અને સાધુઓ વગેરે જૈનો- એ તેમની એકી અવાજે પ્રશંસા કરી છે. તેમનું નામ અમર રાખવાને માટે મહેસાણા અને કાશી વગેરેની સંસ્કૃત પાઠશાળાઓ સાથે “ યશોવિજય સંસ્કૃત પાઠશાળા ” વગેરે સ્થાપન કરી તેમના નામદેહને શોભાવ્યો છે. શ્રીમદ્ હતા તે વખતે તેમના વિરોધિઓ, પ્રતિસ્પર્ધીઓ અને ગુણાનુરાગીઓ એમ ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યો હતા. વિરોધિઓ તે તેમને હલકા પાડવાને પ્રયત્ન કરતા હતા. પ્રતિસ્પર્ધીઓ તેમના ગુણોને ઇર્ષ્યાથી કથી શકતા નહોતા અને જે ગુણાનુરાગી હતા તેઓ તેમના જીવન સમયમાં ગુણો દેખતા હતા. સુધા-